

ใคร คือ ใคร ?

ธรรมบรรยายประจำวันเสาร์ ภาคอาสาฬหบูชา ปี ๒๕๒๑

และ

ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด

ธรรมบรรยายประจำวันเสาร์ ภาคอาสาฬหบูชา ปี ๒๕๒๐

ที่ลานหินโค้ง ณ สวนโมกขพลาราม อ.ไชยา

ของ

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมทานมูลนิธิ

จัดพิมพ์ด้วยดอกผลทุน “ธรรมทานปรีวรัตน”

เป็นการพิมพ์ครั้งที่ ๒ ของหนังสือธรรมโฆษณ์ หมวดที่ ๔ ชุดชุมนุมธรรมบรรยาย

หมายเลข ๓๗ ข. บนพื้นแถบสีน้ำเงิน จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

อาสาฬหบูชา กรกฎาคม ๒๕๔๘

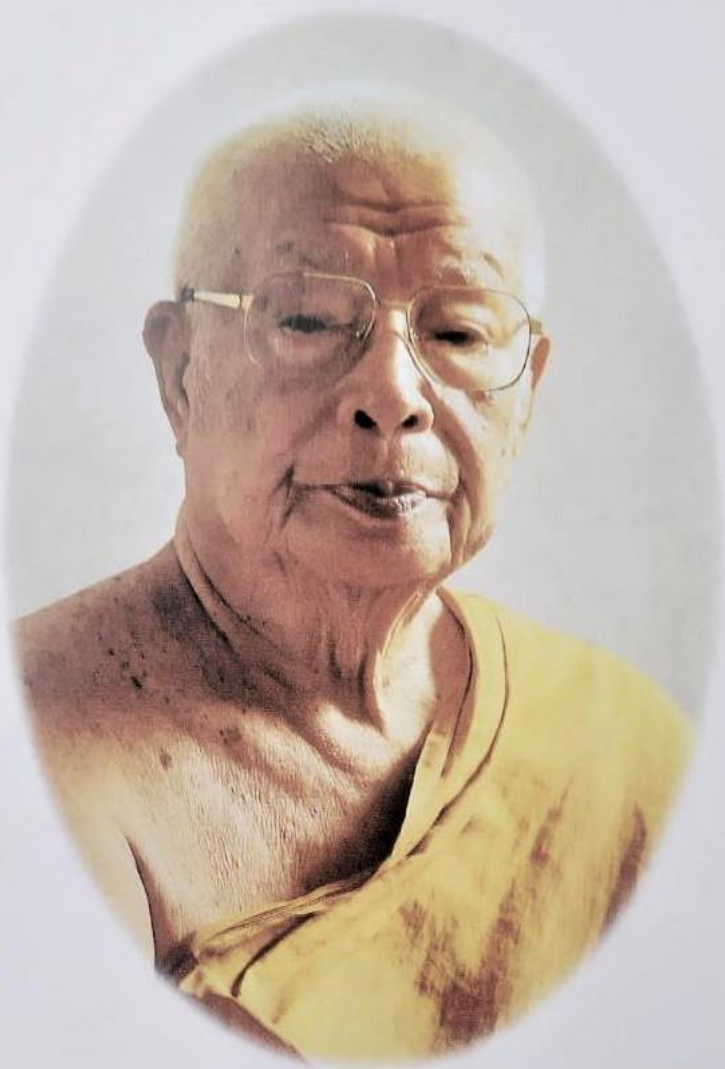
ฉบับที่ระลึกครบ ๑๐๐ ปี พุทธทาสภิกขุ

[ลิขสิทธิ์ไม่สงวนสำหรับการพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน, สงวนเฉพาะการพิมพ์จำหน่าย.]

ธรรมนูญมูลนิธิ ไชยา

จัดพิมพ์

พิมพ์ครั้งแรก	๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๕	จำนวน ๑,๕๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๒	๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๘	จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

พุทธทาสจักอยู่ไปไม่มีตาย
แม้ร่างกายจะดับไปไม่ฟังเสียง
ร่างกายเป็นร่างกายไปไม่สำเอียง
นั่นเป็นเพียงสิ่งเปลี่ยนไปในเวลา
พุทธทาสคงอยู่ไปไม่มีตาย
ถึงดีร้ายก็จะอยู่คู่ศาสนา
สมกับมอบกายใจรับใช้มา
ตามบัญญัติของคัมภีร์พุทธไม่หยุดเลย

พุทธทาสยังอยู่ไปไม่มีตาย
อยู่รับใช้เพื่อนมนุษย์ไม่หยุดเฉย
ด้วยธรรมโมฆณ์ตามที่วางไว้อย่างเคย
ไอ้เพื่อนเอ๋ยมองเห็นไหมอะไรตาย
แม้ฉันทายกายลับไปหมดแล้ว
แต่เสียงสั่งยังแจ้วแว่วหูสทหาย
ว่าเคยพลอดกันอย่างไรไม่เสื่อมคลาย
ก็เหมือนฉันไม่ตายกายธรรมยัง

ทำกับฉันอย่างกะฉันนั้นไม่ตาย
ยังอยู่กับท่านทั้งหลายอย่างหนหลัง
มีอะไรมาเสียใ้ให้กันฟัง
เหมือนฉันนั่งร่วมด้วยช่วยชี้แจง
ทำกับฉันอย่างกะฉันไม่ตายเกิด
ย่อมจะเกิดผลสนองหลายแขนง
ทุกวันนัดสนทนาอย่าเลิกแล้ง
ทำให้แจ้งที่สุดได้เลิกตายกัน.

พุทธทาส อินทปญฺโญ

กรมการช่างศิลป์

อุทิศให้วงศกษัตริย์สยาม
ฉบับที่ ๑๖๖๖
กรมการช่างศิลป์
กระทรวงมหาดไทย

อนุสัญญา

การที่หน่วยงานของรัฐ ได้ดำเนินการตามสำเนา
แก่การวัดผลสัมฤทธิ์ของโครงการและผลสัมฤทธิ์
มาในครั้ง นี้ มีผลตามอนุสัญญา ทั้งโดย
ส่วนตัว และในนามของหน่วยงานที่สังกัด ทั้งโดย
ในขณะที่เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่ แพทย์และพยาบาล
โลกมนุษยธรรม และผลที่โลกนี้คือ ทั่วประเทศ
เป็นอันดี

องค์การโลก ยังไม่สามารถตั้งอยู่ในฐานะ
พนักงานสัมพันธ์ภาพของโลกได้ แต่กลายเป็น
อย่างนี้เล็กน้อย เคารพตามได้เปรียบแก่กันและกันเสีย
มากกว่า. ถ้าหากเหลืออยู่เป็นหนึ่ง ส่วนสุดท้าย
ก็จะมีความหมาย หรือที่หนึ่งของโลก, แต่ก็มี
ไม่เป็นที่เข้าใจกัน อย่างเพียงพอ; ยังละทิ้ง
ความเข้าใจกัน และประสาธน์ภาพกัน อีกมาก. การ
กรรมธรรมิการ, มีความมุ่งหมายส่วนนี้ เพื่อ
แก้ปัญหานี้

บุคคล ล้วนแต่มีธรรมะเป็นเชื้อไฟ
ที่สามรถนำความดีได้ ก็จะได้เป็นบุคคลที่ดี
ของโลกนี้. การทำให้โลกมีศาสนา เป็นสิ่งจำเป็น
อย่างหนึ่ง แห่งยุคสมัยใหม่. ศาสนิกของแต่ละศาสนา
จะต่อสู้กันเองกันเอง แต่ศาสนาของทุกคน

คำปรารภ
[ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒]

หนังสือ ชุด ธรรมโฆษณ์ ของท่านพุทธทาส ที่ได้จัดพิมพ์ขึ้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ มีจำนวนมากกว่า ๗๔ เรื่องแล้ว; แต่บางเรื่องก็ขาดคราวพิมพ์ไปนานแล้ว จึงทำให้มีเผยแพร่อ้อยู่ไม่ครบทั้งชุด ซึ่งมีสหัชชกรรมหลายท่านได้สอบถามมายังธรรมทานมูลนิธิ ขอให้ช่วยพิมพ์ซ้ำอยู่เนือง ๆ. เนื่องในโอกาสฉลอง ๑๐๐ ปีพุทธทาส ๒๔๔๕-๒๕๔๕ ทางธรรมทานมูลนิธิ จึงเห็นสมควรให้มีการจัดพิมพ์เล่มที่ขาดคราวพิมพ์ไปแล้วขึ้นมาใหม่ให้ครบทั้งชุด โดยจะได้ทยอยจัดพิมพ์ขึ้นมาตามลำดับให้มีครบสมบูรณ์ทุกเล่มต่อไป.

สำหรับหนังสือธรรมโฆษณ์ เล่ม **ใครคือใคร?** นี้ เป็นการจัดพิมพ์ครั้งที่ ๒ ของเรื่องนี้ด้วยทุน ธรรมทานปริวรรตน์ จำนวนพิมพ์ ๑,๐๐๐ เล่ม.

ในการพิมพ์ครั้งนี้ ได้พยายามรักษาต้นฉบับเดิมไว้ให้มากที่สุด เพื่อเป็นการอนุรักษ์ต้นฉบับเดิมและความสะดวกรวดเร็วในการจัดพิมพ์ด้วย; ถึงอย่างไรคุณภาพของหนังสือก็ยังเป็นเรื่องสำคัญอยู่ ดังจะเห็นได้จากการปรับปรุงคุณภาพของกระดาษและความชัดเจนของตัวอักษรให้ดีขึ้น รวมถึงได้เพิ่มภาคผนวกชุด ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัดเข้ามาอีก ๔ ครั้งบรรยาย ซึ่งเป็นการบรรยายประจำวันเสาร์ ภาคอาสาฬหบูชา ปี ๒๕๒๐.

ธรรมะที่ยังเป็นเพียงถ้อยคำอยู่ในหนังสือนั้น ยังช่วยใครไม่ได้, เมื่อใดถ้อยคำนั้น มีคนเอาไปคิด ไตร่ตรอง เห็นด้วย แล้วพากันปฏิบัติตาม เมื่อนั้นธรรมะเหล่านั้น จะกลายรูปจากที่เป็นเพียงคำพูด มาเป็นองค์ธรรมที่สามารถคุ้มครองผู้ปฏิบัติธรรมนั้น ๆ ให้รอดพ้นจากทุกข์ได้. จึงหวังอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะให้ประโยชน์เป็นแนวทางในการศึกษาและปฏิบัติธรรม แก่ผู้สนใจได้อีกเล่มหนึ่ง.

ธรรมทานมูลนิธิ

สารบัญ

ใคร ก็ ใคร ?

	หน้า
๑. คนคือใคร ?	๑
๒. อริยบุคคลคือใคร ?	๔๕
๓. พระพุทธเจ้าคือใคร ?	๑๐๑
๔. พระพุทธเจ้าคือใคร ? (ต่อ)
๑๑๔	
๕. พระกัมมารคือใคร ?
๑๔๑	
๖. บัณฑิตกับคนพาลคือใคร ?....	๑๘๕
๗. เวไนยสัตว์ กับ ขาณูวิภูษิตสัตว์ คือใคร	๒๒๐
๘. ผู้มีศีลธรรม กับ ผู้ไร้ศีลธรรม คือใคร	๒๕๖
๙. คนเกลียดวัด กับ คนรักวัด	๒๕๖
๑๐. คนเกลียดวัด กับ คนรักวัด (ต่อ)	๓๓๘
๑๑. ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด	๓๗๗
๑๒. ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด (ต่อ)....	๔๑๐

ภาคผนวก

ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด

๑. คนที่กำลังเกลียดวัด	๔๗๓
๒. ลักษณะของคนเกลียดวัดและหนทางรอด	๔๖๓
๓. ลักษณะของคนเกลียดวัดและหนทางรอด (ต่อ)	๕๐๑
๔. อานิสงส์ของธรรมะ	๕๓๗

[๒]

โปรดดูสารบัญละเอียดในหน้าต่อไป

สารบัญละเอียด

ใคร คือ ใคร ?

หน้า

๑. ใครคือใคร ?

ภาควิชาขบขบบรรยายเรื่องอะไรคืออะไร ? ภาคนี่ใครคือใคร ?	๑
ความเป็นคนน้อยลง สันติสุขในโลกก็น้อยลงด้วย	๒
คำบรรยายนี้กล่าวตามทัศนะของพุทธบริษัทและเป็นสันติภูมิโก	๓
พุทธบริษัทเห็นธรรมแล้ว ย่อมรู้ความหมายของภาคธรรม	๔
คำว่า “คน” ในภาษาบาลีมีมากคำ, ที่ดีที่สุดคือ “มนุษย์”	๕
เป็นคนกันให้ถูกต้อง โลกนี้จะเป็นโลกพระศรีอารีย์	๖
คนคืออะไร ? ต้องถึงถึงความหมายว่า “มนุษย์”	๗
คนเป็นยอดสุดของวิวัฒนาการทางวิทยาศาสตร์	๘
เอาธรรมะออกไปเสีย, คนกับสัตว์ก็เหมือนกัน	๙
คนสูงกว่าสัตว์ เพราะทำจิตใจอยู่เหนือทุกขได้	๑๐
วัตถุนิยมทำให้คนเป็นทาสทางอายตนะ	๑๑
เป็นคนในทางจิตใจ ต้องมีใจสูง	๑๒
ทุกศาสนาสอนให้แก้ปัญหส่วนตัว แล้วช่วยผู้อื่นบ้าง	๑๓
ข้อแรกต้องมีจิตใจที่ไม่มีความทุกข์ : จิตสะอาด สว่าง สงบ	๑๔
แต่สมองวิวัฒนาการไป, ส่งเสริมกิเลสค้นหาไม่รู้จักพอ....	๑๕
การศึกษาทุกแขนงสอนกันแต่สนองกิเลส	๑๖
โลกแข่งขันกันแต่ในทางที่จะได้เปรียบผู้อื่น....	๑๗
การศึกษาควรต้องมีทั้ง ศิลปศาสตร์ และธรรมศาสตร์	๑๘
คนในโลกไม่สนใจธรรมศาสตร์ จึงสร้างปัญหาขึ้น	๑๙

	หน้า
ขอให้ศึกษาปฏิบัติเรื่องทางจิตใจให้มากกว่าทางร่างกาย	๒๐
ลูกหลานไปหลงวัตถุเสียแต่แรก ย่อมสร้างปัญหายุ่งยาก	๒๑
ควรแก้ปัญหาว่า จะทำคนให้เต็มได้อย่างไร....	๒๒
ต้องรู้ว่า คนคืออะไร ? จากอะไร ? เพื่ออะไร ? โดยวิธีใด	๒๓
ต้องรู้ว่า “คน” เกิดมาจากความรู้สึกว่า “ตัวฉัน”	๒๔
ความเป็นคน เกิดมาจากจิตใจที่รู้สึกว่าเป็นคน	๒๕
จิตเป็นสังขารธรรม, คตินึกได้, ต้องรู้จักควบคุมจิตให้มีประโยชน์	๒๖
ต้องควบคุมจิตไม่ให้เกิดกิเลสและความทุกข์	๒๗
คนมาจากความรู้สึกของจิต ที่รู้สึกว่าเป็นคน”	๒๘
ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เป็นไปตามต้องการของจิตทั้งนั้น	๒๙
ฉะนั้นคนจึงมาจากวิวัฒนาการทั้งทางฝ่ายวัตถุและจิต	๓๐
คนมาจากกฎของธรรมชาติ, เป็นคนดี, ชั่ว ก็ตามกฎธรรมชาติ	๓๑
ต้องรู้หน้าที่ตามกฎธรรมชาติ แล้วปฏิบัติให้ถูกกฎ ๆ	๓๒
ทำให้ตัวไม่เป็นทุกข์ แล้วช่วยผู้อื่นได้ด้วย นี่ดีที่สุด	๓๓
ทุกคนควรเคารพธรรมในฐานะเป็นกฎของธรรมชาติ	๓๔
คนเกิดมาเพื่ออะไร ? ต้องเกิดมาเพื่อทำอะไร ๆ ให้ถูกต้อง	๓๕
แต่โดยมาก คนฟ้องตัวเองอยู่ว่าเกิดมาเพื่อกามารมณ์	๓๖
หรือดีขึ้นหน่อยก็เกิดมาเพื่อสิ่งที่ตนรักและพอใจ	๓๗
มองอย่างวิทยาศาสตร์ คนเกิดมาเพื่อวิวัฒนาการตามลำดับ	๓๘
วิวัฒนาการทางวัตถุนั้นส่งเสริมกิเลสตัณหาอยู่เสมอ	๓๙
คนเกิดมาเพื่อถึงสิ่งสูงสุด คือเหนือทุกข์ทั้งปวง	๔๐
โดยมากคนไม่รู้ว่าเกิดมาทำไม, ปล่อยตนไปตามกิเลสตัณหา	๔๑
ธรรมชาติแท้ไม่มีสุข-ทุกข์ มีแต่กฎของอิทัปปัจจยตา	๔๒
ข้อปฏิบัติเพื่อถึงที่สุดทุกข์ คือมรรคมืองค์แปด	๔๓
เดินตามหลักอริยมรรคมืองค์แปด จะเกิดเป็นบุคคลที่เต็ม	๔๔

ปฏิบัติตามมรรคมืองค์แปดแล้ว จักก้าวล่วงทุกข์ทั้งปวง....	๔๕
ปัญหาสำคัญที่คนหลงวัตถุนิยม; ต้องเปลี่ยนทิศทางกันใหม่	๔๖
ปัญหาอยู่ที่ เราจะสามารถฟันฝ่าความดิ้นรนของวัตถุนิยม	๔๗
ต้องคิดช่วยเหลือกันให้รู้ว่าเกิดมาทำไม, ให้สมกับพบพระพุทธศาสนา	๔๘

๒. อริยบุคคลคือใคร ?

ทบทวนให้เข้าใจเรื่องที่พูดว่า มองในทัศนะพุทธบริษัท....	๔๙
ให้ทบทวนดูเพื่อรู้ว่า เราเป็นคนกันหรือยัง ?	๕๐
เรื่องอริยบุคคล เป็นเรื่องเปลี่ยนจากคนไปสู่ความเป็นมนุษย์	๕๑
อริยบุคคล ภาษาคน หมายความว่า ดีพิเศษเหนือธรรมดา	๕๒
มีคำใช้แทนกันได้เช่น สุภาพชน, สุภาพบุรุษ, อารยชน	๕๓
โดยภาษาธรรม อริยบุคคล คือเริ่มอยู่เหนือโลก	๕๔
บุคคลมี ๓ ระดับ; ปุถุชน, กัลยาณชน, อริยชน	๕๕
กัลยาณชนสูงกว่าปุถุชน, เป็นคนงาม คนดี....	๕๖
อริยบุคคลอยู่เหนือปัญหา, เริ่มทำลายความยึดมั่น....	๕๗
เมื่อเต็มคนแล้วยังช่วยผู้อื่นให้เต็มด้วย นี่เป็นอริยบุคคล....	๕๘
คนเกิดเป็นอริยบุคคล เพราะมีวิวัฒนาการตามธรรมชาติ	๕๙
ธรรมชาติแท้ต้องการให้เปลี่ยนดีกว่าเดิมจนถึงที่สุด	๖๐
มนุษย์อยู่มานาน ๆ เกิดรำคาญอะไรบางอย่าง จึงคิดหนีจากเดิม	๖๑
ความรำคาญต่อกิเลสตัณหา ฯลฯ จึงหาทางสู่ความเย็น	๖๒
ควรรู้จักสิ่งเป็นเรื่องราวใจ เช่นกิเลสพวกโมหะ	๖๓
สัญชาตญาณแห่งความกลัว, วิตกกังวล ทำให้รำคาญ	๖๔
ความกลัว ทำให้เป็นทุกข์, อยากจะพ้น, จึงคิดระบบแก้	๖๕
คนหาทางแก้ จึงเรียนรู้ธรรมะ กำจัดกิเลสได้	๖๖
กิเลสประเภทโมหะรบกวนมาก จึงต้องแก้ไขให้มา	๖๗

	หน้า
กิเลสประเภทราคะโลภะ, โทสะปฏิมะ ก็ทำให้เดือดร้อนมาก	๖๘
กิเลสประเภทนิวรณ์ นั้นรบกวนตลอดเวลาประจำวัน	๖๙
นิวรณ์ ๑-๕ ทำให้จิตใจไม่สงบ, ไม่พอใจ ฟุ้ง, วุ่น ฯลฯ	๗๐
ผู้ไปพ้นแล้วจากข้าศึกคือกิเลสค้นหาเรียกว่า อริยชน	๗๑
อริยบุคคลเกิดได้ เพราะธรรมชาติของคนที่ต้องการดีกว่าเดิม	๗๒
กิเลสประเภทสังโยชน์ ๑๐ มีอยู่ประจำวัน, ต้องละ	๗๓
สังโยชน์มี ๒ พวก : ต่ำ ๕ อย่าง, สูง ๕ อย่าง	๗๔
๑. สักกายทิฏฐิ : มีความคิดว่ากายนี้เป็นตัวกู-ของกู	๗๕
๒. วิจิกิจฉา : มีความสงสัย ลังเลไม่รู้ว่าทำอะไร	๗๖
๓. สีลัพพตปรามาส : ตัวเองไม่รู้จัก แล้วไปยึดถืออย่างโง่เขลา	๗๗
รักษาศีลหรือทำอะไร ไปยึดถือทางขลังทางศักดิ์สิทธิ์	๗๘
การปฏิบัติทุกอย่าง อย่าให้เป็นสีลัพพตปรามาส, จะโง่....	๗๙
สังโยชน์ ๓ นี้ต้องละ, ให้รู้ว่าอะไร ๆ เป็นไปตามอิทัปปัจจยตา....	๘๐
๔. กามราคะ : ความพอใจกำหนดในกาม, ต้องควบคุม, ไม่ลุ่มหลง	๘๑
๕. ปฏิมะ : อะไรที่ไม่เป็นไปตามต้องการก็ขัดเคือง, นี้ต้องละ	๘๒
เมื่อเกิดอาการทั้ง ๕ ดังกล่าว ต้องป้องกันและละเสีย, เป็นอยู่ด้วยสติ....	๘๓
๖. รูปราคะ คือกำหนดในรูป หมายถึงสุข ไม่เกี่ยวกับกาม ก็ต้องละ	๘๔
๗. อรูปราคะ คือกำหนดในอรูป หมายถึงสุข ไม่เกี่ยวกับกาม ก็ต้องละ....	๘๔
ข้อที่ ๗ ทางธรรมหมายถึงอรุปรมาณฝ่ายจิตใจ ฝ่ายชาวบ้านก็หมายถึง	
สิ่งที่ไม่มียุข เมื่อเกิดความพอใจไม่พอใจก็ต้องละ	๘๕
๘. มานะ : ความสำคัญว่ามีเรา-ของเรา, ดีกว่า, เลวกว่า, เสมอกัน	๘๖
๙. อุทธัจจะ : มีจิตสงสัย, ฟุ้งขึ้น, สนใจ, สะดุ้ง	๘๗
๑๐. อวิชชา : คือความไม่รู้ถูกต้อง นี้ต้องรู้แจ้งและละให้สิ้น....	๘๗
หนทางที่จะเป็นอริยบุคคลอยู่ที่ต้องละกิเลสให้ได้....	๘๘
การเข้าถึงกระแสพระนิพพานต้องมีหลัก ๔ อย่าง :	๘๙

๑-๓ เชื่อมมั่นในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ๔ รักษาศีลจนติดตัวเองไม่ได้	๘๕
ปฏิบัติได้ตามหลัก ๔ ข้างต้น เรียกว่าถึงความเป็นพระโสดาบัน	๘๐
การปฏิบัติโดยพหุติณัยของพระโสดาบันก็คือมรรคมืองค์แปด	๘๑
ความถูกต้องที่เป็นองค์มรรค นี่เป็นการกระทำตั้งแต่ข้อ ๕-๘	๘๒
หนทางคือมรรคมืองค์ ๘ โนม้ไปสู่นิพพาน ใคร ๆ ก็ปฏิบัติได้	๘๓
บุุชชสามารถเลื่อนไปสู่ความเป็นอริยบุคคลได้	๘๔
ความเป็นอริยบุคคล ก็คือพูดถึงวิถีที่จะเลื่อนขึ้นจากบุุชช	๘๕
มีคำประพันธ์กล่าวถึงลักษณะบุุชช คนหนา	๘๖
คำประพันธ์ลักษณะกัลยาณชน เป็นคนงามแต่ยังไม่ถึงอริยะ	๘๗
คำประพันธ์ลักษณะอริยะและพระอรหันต์	๘๘
เมื่อเป็นคนแล้ว ต้องเป็นคนให้ถึงที่สุด คือเต็ม	๘๙
ทำได้ตามลักษณะอริยชนก็ปลอดภัย และถึงจุดปลายทาง	๑๐๐

๓. พระพุทธเจ้าคือใคร ?

ปรารถว่า เราไม่รู้จักพระพุทของค์โดยถูกต้องสมบูรณ์	๑๐๑
รู้จักพระพุทของค์น้อยเกินไป ชื่อว่ายังไม่เป็นพุทบริษัท	๑๐๒
โดยภาษาคนพระพุทเจ้านิพพานแล้ว, ภาษาธรรมพระของค์ยังอยู่	๑๐๓
พระของค์ตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเราฯ”	๑๐๔
พระพุทเจ้าตามสมมุติบัญญัติมี ๔ ความหมาย	๑๐๕
สัมมาสัมพุทชะ, ปัจเจกพุทชะ, อนุพุทชะ, สุตพุทชะ,	๑๐๖
พุทจากชั้นต่ำไปหาชั้นสูงก็ได้ : เริ่มแต่สุตพุทชะ	๑๐๗
พระสัมมาสัมพุทชะ, อย่าได้ถือเอาสัญลักษณ์, ต้องเข้าถึงตัวจริงคือพระธรรม	๑๐๘
พระคุณของพระของค์ในส่วนที่ต้องเห็นธรรมมีมาก	๑๐๙
คำบรรยายพระคุณที่ต้องสนใจเริ่มแต่ ภควา, สักโก	๑๑๐
บท นิสโก, พุทหมสตุโต, มุกิโต, เหล่านี้ต้องศึกษา	๑๑๑

ต้องพยายามหาวิธีให้พบวิธีที่ดี จะเปลี่ยนมารเป็นพระได้	๑๕๘
พอกิเลสต้องการเมื่อไร มันก็สร้างมารขึ้นมาทันที....	๑๕๙
อย่าหวัง, ต้องการอะไรก็ทำไปตามกฎอื้ทั้๗ จะไม่ผิดหวัง	๑๖๐
หยุดสร้างมาร, ชีวิตนี้ต้องอยู่ด้วยสติปัญญา, ไม่หลอนตัวเอง	๑๖๑
บทประพันธ์เกี่ยวกับมีมารเมื่อเราอยากดี, อยากได้	๑๖๒
ชีวิตนี้อย่าอยู่ด้วย อัญญาณ คือไม่มีความรู้, จะไม่เกิดค้นหา	๑๖๓
ถ้ายึดมั่นมันจะกัดแน่ มีคำกลอนประกอบ	๑๖๔
เราสามารถทำมารให้เป็นพระ โดยวิธีไม่ยึดมั่น	๑๖๕
ถ้ามีอะไร ต้องมีผู้ริษยา เป็นธรรมดา อย่าโกรธเขา, มีคำกลอนไว้สอนด้วย	๑๖๖
อย่าไปยึดถือคูกคำ “เวลา” มันเปลี่ยนได้ ผ่านไปได้	๑๖๗
มารเกิดขึ้น เพราะความโง่ของอำนาจอวิชา	๑๖๘
อวิชาสร้างสิ่งต่าง ๆ คูกคำกลอนที่เขียนไว้....	๑๖๙
อวิชาคลุมไปที่ใดใช้ไม่ได้ คูกคำประพันธ์ “ความรักของอวิชา”	๑๗๐
และคำประพันธ์อีกบทหนึ่งเกี่ยวกับอวิชา	๑๗๑
สลดมารไม่ได้ ก็เพราะอวิชา คูกคำกลอนที่บรรยายไว้	๑๗๒
เรานูขามารเสียดใจไม่เชื่อใคร, กลับประชดคูกคำกลอนอุปมาไว้	๑๗๓
ผู้ไม่ยอมเชื่อพระธรรม ๆ ก็เหมือนอมอูจาระพ่นรดตน	๑๗๔
โอกาสฆ่ามารมีอยู่ ไม่ควรสมัครทำข้างผิด	๑๗๕
ควรรู้ไว้ว่า มารต้องสวยงามยั่ววนจึงเอาชนะใจคนได้	๑๗๖
มีคำกลอนไว้ว่า พระองค์ทรงชี้ทาง แล้วไม่เดินกันเอง	๑๗๗
รู้จักตนเองเสียก่อน แล้วจะกำจัดมาร และสร้างพระได้....	๑๗๘
มีคำกลอนเกี่ยวกับ จงรู้จักตนเอง	๑๗๙
การสร้างความเป็นพระแทนมาร มีคำกลอนประพันธ์ไว้	๑๘๐
รับเอามารมาเป็นของขวัญแล้วจะเป็นมนุษย์สมบูรณ์	๑๘๑

ศัตรูคือผู้ให้ รู้จักรับ แล้วจะได้รับสิ่งดีที่สุดที่ควรได้	๑๘๒
มีคำกลอนเตือนให้รู้จักต้อนรับศัตรู	๑๘๓
หันหน้าหาพระเจ้าเถิด จะทำโลกนี้ให้หมดมาร	๑๘๔

๖. บัณฑิตกับคนพาลคือใคร ?

การบรรยายเรื่องนี้ มุ่งหมายให้คนทั่วไปได้รู้จัก	๑๘๕
เรายังไม่รู้จักรัลักษณะของคนพาลและบัณฑิตอย่างเพียงพอ	๑๘๖
ตัวอย่าง : ถ้าคนมีเพียงปัจจัย ๔ ก็ยังไม่ดีกว่าสัตว์เพราะขาดธรรมะ	๑๘๗
ถ้าคนมีความเป็นบัณฑิต ปัญหาที่มีในโลกจะไม่เกิด	๑๘๘
คนพาลก็คือคนที่ไม่รู้ว่าทำอะไรชีวิตนี้จะเยือกเย็น	๑๘๙
ถ้าจิตใจ, อ่อนก็เดินผิดทาง; ต้องเดินให้ถูกทางอย่างโพธิสัตว์....	๑๙๐
พึงรู้จักคำ “โพธิสัตว์”, บรรดาสิ่งมีชีวิตมีเชื้อแห่งโพธิ	๑๙๑
โพธิสัตว์ นั่นก็คือ สัตว์ที่พัฒนาโพธิอยู่ตลอดเวลา	๑๙๒
โพธิยอมเป็นไปเพื่ออยู่เหนือทุกข์ทั้งปวง	๑๙๓
สัตว์ที่ทำให้โพธิเจริญมีทั่วไป พัฒนาผิดไปก็กลายเป็นกิเลส	๑๙๔
ทุกคนจึงพยายามพัฒนาโพธิ เอาชนะกิเลสให้ได้	๑๙๕
อย่ายอมแพ้ที่จะพ้นกิเลสตามลัทธิศาสนาของตน ๆ ดังมีคำกลอนเรื่องนี้	๑๙๖
โพธิที่พัฒนาถูกวิธี จะมีความรู้ที่ทำให้ไม่เห็นแก่ตัว	๑๙๗
ถ้าพัฒนาโพธิผิดทางก็ไม่เป็นโพธิสัตว์ แต่เป็นโมฆบุรุษ	๑๙๘
โพธิสัตว์นั่นเองคือบัณฑิต, โมฆบุรุษเป็นคนพาล....	๑๙๙
คนจะรู้จักตนว่าเป็นคนพาลนั้นยาก, รู้จักแต่ตนเป็นบัณฑิต	๒๐๐
ควรรู้ลักษณะคนเป็นคู่ ๆ : ๑. อริยชนบุรุษ, ๒. กัลยาณชน-บาปชน	๒๐๑
๓. สุจริตชน-ทุจริตชน, ๔. สัตบุรุษ-อสัตบุรุษ	๒๐๒
สัตบุรุษเรียกว่าสัพบุรุษก็ได้; ๕. คนดีกับคนชั่ว	๒๐๓
๖. คนฉลาดกับคนโง่, ขอให้สนใจคำว่า “ฉลาด”	๒๐๔

พวกขานวัญญู เป็นปทปรมะ พุคไม่รู้เรื่องควรเปลี่ยนเป็นชั้นดึกว่า....	๒๒๓
ควรขยับขึ้นเป็นกัลยาณชน กระทบออกสู่ฝั่งพระนิพพาน	๒๒๘
ฝั่งนี้เวียนอยู่ในทุกข์ ฝั่งโน้นอยู่เหนือทุกข์ พันความยึดตัวตน....	๒๒๙
ขานวัญญูคิดแน่นอยู่ในวงกลมคือ อยาก-ทำ-ได้ผลฯ	๒๓๐
ถ้าติดแน่นตัวกู-ของกู ก็ยากที่จะพ้นได้	๒๓๑
ถ้ามองไม่เห็นความร้ายกาจของตัวตน ก็ละความยึดถือนามรูปไม่ได้	๒๓๒
ต้องพิจารณาเห็นโทษที่ทำอันตรายอยู่ จึงจะละความยึดถือได้....	๒๓๓
ตัวตนเป็นหลักตอของวัญญูจึงเป็นทุกข์เพราะเหตุนี้	๒๓๔
รู้จักกิเลส, ความทุกข์, จนกลัว, แล้วจะเปลี่ยนเป็นเวไนยสัตว์	๒๓๕
ต้องเห็นแจ้งใน “ตัวกู-ของกู”, กลัวทุกข์แล้วมันจะสลายไป	๒๓๖
ตัวตนเป็นเพียงมายาฝั่งแน่นในใจจนกลายเป็นหลักตอ	๒๓๗
พวกหลักตอจะเปลี่ยนสู่เวไนยสัตว์ยากเพราะไม่ยอมเปลี่ยน	๒๓๘
ต้องสร้างสัมมาทิฐิ เพิ่มพูนให้มากจนกว่าจะเพียงพอ	๒๓๙
รู้ไปตามลำดับคือ : ๑. ตั้งใจไว้ผิด, ๒. เหตุปัจจัยของสุขทุกข์, ๓. เรื่องกรรม	๒๔๐
๔. เรื่องความทุกข์เป็นเรื่องของอวิชชา	๒๔๑
๕. ตั้งใจผิด รู้ผิด ทำให้เกิดความเห็นแก่ตัว	๒๔๑
๖. เพราะมีอวิชชา มีรู้ผิดกระทบเกิดตัวกู-ของกู	๒๔๑
๗. เกิดตัวกู-ของกู แล้วก็เกิด โลภะ โภคะ โมหะ	๒๔๑
๘. ถ้าไม่ถึงขั้นรุนแรงก็รุ่มอยู่ในนิรวณ	๒๔๒
นิรวณ ๕ อย่าง : กามฉันทะ, พยาบาท, ถีนมิทธะ, อุทธัจจกุกกัจจะ, วิจิกิจฉา	๒๔๓
ไอรุ่มที่เผาผลาญจิต ก็เพราะตั้งใจไว้ผิดรู้ผิด	๒๔๔
หลักตอเป็นของหนักทั้งฝ่ายทุกข์และสุขอยู่อย่างอิสระดึกว่า	๒๔๕
จิตอิสระคือปกติ, ว่าง, สว่าง ประกอบไปด้วยสัมมาทิฐิ	๒๔๖
พอกพูนสัมมาทิฐิให้มากจะเปลี่ยนระดับเป็นเวไนยสัตว์ได้	๒๖๓
รีบแก้ไขความเป็นหัวตอ ด้วยมีสัมมาทิฐิ	๒๔๘

เหยื่อของห้าวตคือ กาม กิณ เกียรติ	๒๔๕
อยู่กับพระพุทธศาสนา แล้วอย่าโง่ถูกเขาคูหมิ่นได้	๒๕๐
วิภูฏสงสารคือความเป็นคู่ ๆ เวียนเป็นวงกลมแห่งกิเลส	๒๕๑
จิตนี้มีความรู้ ต้องควบคุมอย่าให้รู้ผิดจะกลายเป็นวิภูฏะ	๒๕๒
ฝึกมีสติปัญญารู้ทันท่วงทีเมื่อมีการสัมผัส	๒๕๓
รักษาจิตให้เป็นประภัสสรอยู่ได้ด้วยสติอยู่เหนือกิเลส	๒๕๔
ปรับปรุงตัวเองให้เป็นเวไนยสัตว์ พระพุทธเจ้าจะพาไปได้	๒๕๕

๘. ผู้มีศีลธรรมและผู้ไร้ศีลธรรมคือใคร ?

การบรรยายนี้ประจบมึงงานอบรมศีลธรรมและวิธีการสอน	๒๕๖
ผู้มีศีลธรรมคือมีระบอบปฏิบัติถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์	๒๕๗
ระบอบปฏิบัติก็คือศีลธรรมที่ต้องปฏิบัติไม่ใช่เพียงสอน	๒๕๘
ศีลธรรมคือระบอบปฏิบัติที่ถูกต้อง ตรงต่อความเป็นมนุษย์	๒๕๙
ความถูกต้อง ต้องมีทุก ๆ ขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา	๒๖๐
อีกส่วนหนึ่ง ต้องมีระบบสติปัญญาความคิดเห็นอันถูกต้อง	๒๖๑
ต้องถูก ทั้งในด้านวัตถุประสงค์ใจส่วนตน และสังคม	๒๖๒
ผู้ไร้ศีลธรรมนั้น ปฏิบัติไม่ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์	๒๖๓
สิ่งคลใจให้มีศีลธรรม : ๑. อำนาจของศาสนา	๒๖๔
๒. ปรารถนาของศีลธรรมช่วยคลใจ	๒๖๔
๓. อำนาจของสังคมเขาจะไม่คบ	๒๖๔
สรุปว่า เครื่องคลใจให้มีศีลธรรม มาจากศาสนา	๒๖๕
แรงคลใจทั้งสาม สามารถทำให้มนุษย์มีศีลธรรม	๒๖๖
ถ้าเป็นเรื่องลึกซึ้ง ต้องอาศัยกฎอิทัปปัจจยตา	๒๖๗
หิริ โอตตัมปะเป็นรากฐานของศีลธรรมโดยแท้จริง	๒๖๘
โบราณถือว่า หิริ โอตตัมปะเป็นทวารธรรม	๒๖๙

เรื่องศีลธรรมเป็นเรื่องสำคัญ มนุษย์จะวินาศถ้าขาดศีลธรรม	๒๓๐
ศีลธรรมทำให้มนุษย์เป็นผาสุกโดยมิต้องใช้อาชญา	๒๓๑
กรณีใด ๆ ที่ทำไม่ได้ผลดี ก็เพราะไม่มีศีลธรรม	๒๓๒
ต้องตั้งต้นการสอน ที่การบังคับตัวเอง, ตั้งต้นที่อายตนะ	๒๓๓
ต้องรู้เหตุที่จะควบคุมจิต โดยหลักของปฏิจจสมุปบาท	๒๓๔
ระบบที่กระแสดิจจะคิดนึกไปมีต้นตออยู่ ๖ ทาง	๒๓๕
ถ้าบังคับอายตนะภายใน ๖ ไม่ได้ก็สร้างความทุกข์ขึ้นมา	๒๓๖
ต้องรู้จักจุดตั้งต้นของความคิดนึก จะควบคุมให้มีศีลธรรมได้	๒๓๗
การบังคับตัวเอง คือบังคับกาย, วาจา, ใจ เริ่มตั้งแต่อายตนะ	๒๓๘
ควบคุม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้ จะเห็นทุกสิ่งตามเป็นจริง	๒๓๙
เมื่อบังคับตัวเองได้ ความเห็นแก่ตัวก็ไม่เกิด	๒๔๐
ไร้ศีลธรรมหรือไม่ วัดได้ด้วยควมมีหรือไม่มีความเห็นแก่ตัว	๒๔๑
เพื่อให้ศีลธรรมกลับมาช่วยโลก มีคำกลอนไว้ด้วย	๒๔๒
ขณะนี้โลกกำลังเอียงไปทางที่ไม่มีศีลธรรม	๒๔๓
มีคำกลอนกล่าวถึงหลักของคนปัจจุบัน	๒๔๔
กิเลสครองโลกเผาโลก เหลือความเจริญต่าง ๆ เป็นขี้เถ้าของมัน	๒๔๕
มีคำกลอนเกี่ยวกับกิเลสครองโลก	๒๔๖
การพัฒนาวัตถุเกินภูมิธรรมของจิต ทำให้มีทุกข์	๒๔๗
มีคำกลอนเกี่ยวกับเรื่องพัฒนา	๒๔๘
โลกกำลังบูชานหือกิเลสจนปากท้องไม่รู้จักอิ่ม	๒๔๙
มีคำกลอนกล่าวถึงปัญหาธรรมะสำคัญกว่าข้าวน้ำ	๒๕๐
การศึกษายังไม่ทำให้รู้จักชาติ ศาสนา มหากษัตริย์	๒๕๑
มีคำกลอนถึงเรื่องการศึกษาปัจจุบัน	๒๕๒
มีคำกลอนเกี่ยวกับเรื่องถือไร้ศีลธรรมเป็นความเจริญ	๒๕๓
เครื่องدلใจให้มีศีลธรรมต้องเป็นศาสนา	๒๕๔

ช่วยกันแก้ปัญหาให้รู้จักบังคับตา หู จมูก ลิ่น กาย ใจ ๒๕๕

๕. คนเกลียดวัดกับคนรักวัด

ทบทวนหัวข้อที่บรรยายมาแล้ว ๒๕๖

คนเกลียดวัดนั้นไม่ยอมรับศาสนา หรือพระธรรม.... ๒๕๗

เขาถือว่าวัดมีไว้สำหรับคนแก่ที่ลากโครงไปหาโลง ๒๕๘

เขารู้จักแต่วัตถุนิยม ไม่เข้าใจเรื่องทางจิตทางวิญญาณ ๒๕๙

คนมีเรื่องทางกายและทางฝ่ายวิญญาณ ถ้าได้ไม่ครบจะหาความสงบสุขไม่ได้ ๓๐๐

ยาเสพติดแท้จริงคือกิเลส, ศาสนาเป็นเครื่องกำจัด.... ๓๐๑

ทุกศาสนาหวังดีแก่ทุกคนในโลก ไม่ควรแบ่งแยกกัน ๓๐๒

พระศาสดาเป็นผู้นำทางวิญญาณ, มีปัญญาและเมตตา ๓๐๓

พระเป็นเจ้ามีอยู่ แม้แก่คนเกลียดวัด เขาไม่รู้จักเอง ๓๐๔

ศาสนาเป็นสมบัติรวมของโลก, ย่อมเลือกถือเอาได้ ๓๐๕

แต่ละคนชอบกันแต่ศาสนาที่ส่งเสริมกามสุขัลลิกานุโยค ๓๐๖

เขาไม่รู้จักกรรมและมักฟังไม่ได้ศัพท์จับไปกระเดียด ๓๐๗

เขาไม่รู้จักว่ากรรมเป็นกฎของธรรมชาติ ฯลฯ ต้องปฏิบัติตาม ๓๐๘

เขาไม่รู้จักเรื่องโลกุตตระเช่นนิพพานซึ่งต้องมีประจำชีวิต ๓๐๙

โลกุตตระธรรมมีไว้เผชิญโลกิยธรรมเมื่อเป็นพิษขึ้นมา ๓๑๐

ควรต้องรู้ว่า นิพพานเป็นความเย็น มีไว้ดับความร้อน ๓๑๑

นิพพานมีอยู่ที่นี่และเดี๋ยวนี้ พบได้ทุกคราวเมื่อทุกข์เกิด.... ๓๑๒

นิพพานหาพบได้ในกายนี้ ไม่ต้องรอดต่อตายแล้ว ๓๑๓

เขาไม่รู้จักเรื่องภาษาคน, ภาษาธรรม; ควรศึกษาให้รู้เสีย ๓๑๔

ภาษาคนว่า ศาสนาคือคำสั่งสอน แต่ภาษาธรรมคือระบบปฏิบัติ ๓๑๕

ศาสนาแท้จริง มีระบบปฏิบัติอยู่ที่กาย, วาจา, จิตโดยถูกต้อง.... ๓๑๖

คำว่าพระเจ้าในภาษาธรรมหมายถึงอำนาจที่พระเจ้ามี, มิใช่ตัวคน ๓๑๗

เรื่องนรกสวรรค์อยู่ ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ภาษาธรรม	๓๑๘
เปรียบเทียบระหว่างภาษาธรรม-ภาษาคนในเรื่องอบาย ๔	๓๑๙
คำว่าชีวิตและตายภาษาธรรมมิได้หมายถึงตัวคน แต่หมายถึงคุณธรรม	๓๒๐
ควรศึกษาภาษาคน-ภาษาธรรม เพราะมีความสำคัญในการรู้ธรรมะ	๓๒๑
ศีลธรรมเป็นหัวใจของทุกเรื่อง, ไม่มีศีลธรรมก็ไม่สงบ	๓๒๒
ทุกอย่างเป็นปัญหา ผาสุกไม่ได้ เพราะคนไม่มีศีลธรรม	๓๒๓
ปัญหาทางเศรษฐกิจมีขึ้นก็เพราะขาดความคุ้มครองให้มีศีลธรรม	๓๒๔
ต้องควบคุมทุกกรณีให้มีศีลธรรม เช่นเว้นอบายมุขเด็ดขาด	๓๒๕
พระเจ้าพระสงฆ์ที่แท้จริงยอมเป็นอยู่อย่างสะอาดสว่างสงบ	๓๒๖
พระเจ้าพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นแพทย์รักษาโรคทางวิญญาณ	๓๒๗
ต้องช่วยกันสร้างและบำรุงพระเจ้าพระสงฆ์แบบพระพุทธองค์	๓๒๘
ความสุขที่แท้จริงต้องสะอาดสว่างสงบ, มิใช่ กาม ภิน เกียรติ	๓๒๙
ต้องไม่เป็นทาสของอายตนะ, ปฏิบัติชอบไว้ด้วยตนเองได้	๓๓๐
ไม่ควรเข้าใจผิดในเรื่องการทำบุญให้ทาน	๓๓๑
ทำบุญต้องเป็นเหมือนล้างตนด้วยน้ำสะอาด, ไม่เอาหน้า	๓๓๒
ทำบุญอย่างจิตคิดจะให้ ประเสริฐกว่าจิตที่คิดจะเอา	๓๓๓
การเก็บเอาไว้ไม่บริจจาค นั่นคือการสูญเสียดังวินาศ	๓๓๔
พุทธบริษัทควรรู้เรื่องจิตว่าง, มีการเป็นอยู่ด้วยจิตว่าง	๓๓๕
ทำงาน, บริโภคผลงาน, พักผ่อน, เป็นสุข, ด้วยจิตว่าง	๓๓๖
พิจารณาว่า อยู่อย่างคนเกลียดวัดดี หรืออยู่อย่างพุทธบริษัทดี	๓๓๗

๑๐. คนเกลียดวัดกับคนรักวัด (ต่อ)

ทบทวนลักษณะของคนเกลียดวัด	๓๓๘
เขาไม่เข้าใจว่าโลกิยธรรมมีพิษร้ายอยู่ด้วย, ต้องมียาไว้ดับ	๓๓๙
เมื่อมีสิ่งที่เป็นทุกข์ ก็ต้องมีวิธีสลัดทุกข์ออกไป	๓๔๐

คนเกลียดวัดไม่เข้าใจคำว่า “โลก” ซึ่งแปลว่าแตก	๓๔๑
ธรรม เป็นสิ่งตรงข้ามกับโลก ป้องกันมิให้โลกแตก	๓๔๒
โลกในทางจิตใจมีทั้งเหตุให้เกิดและความดับของโลก	๓๔๓
ต้องช่วยกันทำความเข้าใจเกี่ยวกับโลกเพื่อเป็นไปอย่างสงบเย็น	๓๔๔
โลกนี้กำลังถูกจัดไปแต่ในทางวัตถุ, ยิ่งเจริญยิ่งมีอันตราย	๓๔๕
อันตรายที่ทำอันตรายผู้อื่น ยิ่งหนาขึ้นในโลก	๓๔๖
เมื่อไรธรรมะร่วมผสมในการจัดโลก จึงจะมีหวังในทางดี	๓๔๗
ถ้าถือวัตถุเป็นหลัก มนุษย์ก็คือสัตว์ทำลายโลก	๓๔๘
เขาว่าทำโลกให้เจริญ ที่แท้กำลังทำลายโลกมากเกินไป	๓๔๙
โลกเป็นที่อาศัยของมนุษย์ แต่มนุษย์สนองคุณด้วยการทำลาย....	๓๕๐
ควรจะหยุดเป็นผู้ทำลาย มาเป็นผู้มีความถูกต้อง, ช่วยกันคุ้มครองโลก	๓๕๑
โดยความหมายที่ถูก มนุษย์ต้องมีใจสูง, จนบรรลุนิพพาน	๓๕๒
แม้ในเรื่องธรรมชาติของการสืบพันธุ์ มนุษย์ก็ไม่เข้าใจ	๓๕๓
เรื่องครอบครัวควรจะมีสติปัญญา รู้ว่าเป็นเพื่อนเดินทางสู่นิพพาน	๓๕๔
มีลูกก็เพื่อจะมอมมรดกให้เดินทางไปกว่าจะถึงนิพพาน	๓๕๕
การมีครอบครัวไม่ควรจะเป็นไปในทางจมกามารมณ์	๓๕๖
เพื่อนที่ดีที่สุด ต้องมีลักษณะเป็นกัลยาณมิตร	๓๕๗
มีเพื่อนเป็นกัลยาณมิตรจะได้สนใจปฏิบัติเพื่อถึงนิพพาน	๓๕๘
เดี๋ยวนี้มีบุคคลผู้ไม่รู้จักบุญคุณของบิดามารดา	๓๕๙
ในทางธรรม บิดามารดาเป็นผู้มีบุญคุณใหญ่หลวง	๓๖๐
บิดามารดามีพระคุณมาก ช่วยให้เราเกิดมาเป็นมนุษย์ มีโอกาสพบพระพุทธศาสนา	๓๖๑
คนเกลียดวัดเห็นคุณบิดามารดาเป็นที่พึงเฉพาะหน้า	๓๖๒
บิดามารดาเป็นครูอาจารย์คนแรก เปิดประตูวิญญานให้....	๓๖๓
ครูอาจารย์ทำหน้าที่เปิดประตูทางวิญญานแก่สัตว์โลก	๓๖๔
คนเกลียดวัดไม่มีครูบาอาจารย์, ควรจะรู้จักเรื่องทศ ๖	๓๖๕

คนเกลียดวัดบูชาส่วนเกิน เขาจึงไม่ชอบกำจัดส่วนเกิน	๔๑๓
เขาบูชาความอโรยทางวัตถุมากเกินไป จึงเกลียดวัด	๔๑๔
เขาไม่เข้าใจอบายมุข ๖ จึงตกอบายที่นี้เดี๋ยวนี้ :-	๔๑๕
อบายคือนรก-ร้อนใจ, ความโง่, ความหิว, อสุรกาย	๔๑๕
ผู้ประกอบอบายมุข ๖ ย่อมตกอบาย ๔ ตลอดเวลา....	๔๑๖
การศึกษาในปัจจุบันไม่มีทางออกจากความทุกข์, เวียนอยู่ในโลก	๔๑๗
เพราะการศึกษามีแต่เพียงด้านเดียวคือเรื่องวัตถุ	๔๑๘
การศึกษาทำให้มีความเห็นแก่ตัว เผาสุ่มจิตใจมาก	๔๑๙
การศึกษาปัจจุบัน เหมือนกับลับอาวุธไว้แทงตัวเอง	๔๒๐
ควรมองให้เห็นความจริง แล้วช่วยให้โลกมีสันติภาพแท้จริง	๔๒๑
การเมืองที่ถูกเป็นเครื่องมือสร้างสันติภาพให้โลก	๔๒๒
ระบบเศรษฐกิจแบบศาสนา จะทำให้มนุษย์มีค่า	๔๒๓
การเมือง, เศรษฐกิจ, ถ้าทำให้ถูกต้องโลกจะมีสันติภาพ	๔๒๔
ชีวิตจะอยู่รอด ต้องดำรงอยู่กลางสิ่งแวดล้อมอันถูกต้อง....	๔๒๕
พระศาสดาทุกศาสนาบรรลุธรรมอันเป็นไปเพื่อความสงบ	๔๒๖
จึงควรรู้จักสภาพแวดล้อมอันสำคัญแก่มนุษย์	๔๒๗
ถ้าอยู่ในสภาพแวดล้อมดีมาแต่ต้น จะไม่เกลียดวัด	๔๒๘
พวกคอมมิวนิสต์เกลียดวัด, ศาสนา, เพราะบูชาเนื้อหนัง	๔๒๙
ต้นเหตุที่มีคอมมิวนิสต์ก็เพราะความเห็นแก่ตัว	๔๓๐
ศาสนาเป็นเครื่องทำลายยาเสพติดคือหลงใน กาม กิณ เกียรติ	๔๓๑
การเกลียดวัดมีขึ้น เพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์	๔๓๒
ความอโรยทางเนื้อหนังเป็นสิ่งทำลายโลก แต่โลกกลับบูชา	๔๓๓
ความไม่มีศีลธรรมครอบงำโลก มันทำลายจิตวิญญาณ	๔๓๔
ขอให้เป็นอย่างถูกต้อง พระศาสนาจะมีประโยชน์แก่เรา	๔๓๕

ภาคผนวก

ธรรมเนียมสำหรับคนเกลียดวัด

หน้า

๑. คนที่กำลังเกลียดวัด

มีความจำเป็นให้ต้องเปลี่ยนชุดบรรยาย เป็นธรรมเนียมสำหรับคนเกลียดวัด	๔๓๗
เพราะมีคนเกลียดวัด จึงต้องมีธรรมเนียมสำหรับคนเกลียดวัด	๔๓๘
รายละเอียดของพวกเกลียดวัด พวกที่ ๑	๔๓๙
รายละเอียดของพวกเกลียดวัด พวกที่ ๒, ที่ ๓, ที่ ๔	๔๔๐
รายละเอียดของพวกเกลียดวัด พวกที่ ๕	๔๔๑
หลงใหลศาสนาดน ไม่รู้จักศาสนาอื่น เป็นเหตุให้เกลียดศาสนาอื่น	๔๔๒
ความหมายของคำว่าวัด ในประโยคที่ว่า “คนเกลียดวัด”	๔๔๓
วัดที่มีความหมายกว้าง ไกลออกไปจากคำว่าวัด	๔๔๔
วัดเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ?	๔๔๕
วัดเกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนทางวิญญาณ	๔๔๖
คำนิยามอีกคำหนึ่ง ของคำว่าวัด	๔๔๗
“วัด” คู่กันมากับมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์มีความถูกต้องทางจิต	๔๔๘
คูอาการที่เรียกว่าเกลียดวัด	๔๔๙
อาการพวกเกลียดวัด นัยที่ ๑, ที่ ๒, ที่ ๓, ที่ ๔	๔๕๐
อาการพวกเกลียดวัด นัยที่ ๕	๔๕๑
วัดคือสิ่งที่สร้างคนให้เป็นคน	๔๕๒
เหตุผลที่เกิดมีความเกลียดวัด	๔๕๓
คนเกลียดศาสนา เพราะไม่รู้จักศาสนา	๔๕๔
เหตุผลที่ทำให้เกลียดวัด	๔๕๕

ไม่ทำร่างกายเราให้เป็นวัด ก็ไม่มีพระเจ้าพระธรรมไหนมาช่วยเราได้	๔๗๕
อย่างน้อยวัดเป็นสถานที่ให้การศึกษาและปฏิบัติ ทั้งอย่างโลกอย่างธรรม	๔๗๐
ศาสนา เป็นระบบการศึกษา-ปฏิบัติ-ได้รับผลการปฏิบัติ	๔๗๑
ความมุ่งหมายแห่งศาสนาแท้ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า	๔๗๒
ศาสนามีความจำเป็นที่สุดสำหรับวิวัฒนาการทางสติปัญญา	๔๗๓
ศาสนาคงอยู่เป็นความรู้สำหรับมนุษย์ เพื่อคุมกิเลสไม่ให้เกิด	๔๗๔
ความมุ่งหมายแห่งการตรัสพระศาสนาของพระพุทธองค์	๔๗๕
การมีศาสนาต่าง ๆ กัน เป็นสิ่งจำเป็น	๔๗๖
จุดมุ่งหมายที่ไม่มีทางผิดของศาสนา คือมุ่งให้คนดีขึ้นกว่าเดิม	๔๗๗
ในศาสนาหนึ่ง ๆ มีคนอยู่หลายระดับจิตใจ ในการถือศาสนา	๔๗๘
ทุกศาสนา ต่างก็มีอะไรเหมาะแก่ศาสนิกของตน ๆ	๔๗๙
ผู้รู้เรื่องสูงขึ้นไปกว่าเรื่องปากท้อง คือผู้เลื่อนไปอยู่ในระดับพระเจ้าพระสงฆ์	๔๘๐
พระสงฆ์ที่ถูกเกลียด ไม่ใช่พระอรหันต์ในพุทธศาสนา....	๔๘๑
พระสงฆ์ยุคแรกที่สุด ทำไปด้วยบริสุทธิ์ใจโดยสงสัยว่าอะไรเป็นกุศล	๔๘๑
ระบบพระได้เกิดขึ้นครั้งแรกจนถึงยุคต่อ ๆ มา	๔๘๓
มีการจัดการดีในศาสนาที่หาอสังฆียาก จัดการไม่ถูกก็มีอสังฆียามาก	๔๘๔
มีปัญหาทางศีลธรรม ก็มีปัญหาทางการเมืองเป็นต้น	๔๘๕
พระเจ้าพระสงฆ์ คือใคร ?	๔๘๖
พระเจ้าพระสงฆ์ มีหน้าที่ศึกษาปฏิบัติ และสั่งสอนศาสนาต่อ	๔๘๗
บรรยายครั้งที่ ๒ พูดถึงสิ่งถูกเกลียด ๓ สิ่ง	๔๘๘
การช่วยกันทำให้พุทธศาสนา วัดวาอาราม พระสงฆ์นำกราบไหว้บูชา	๔๘๙

๓. ลักษณะของคนเกลียดวัดและหนทางรอด (ต่อ)

พูดถึงเรื่องธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด หมายความว่ามีคนเกลียดวัดอยู่จริง....	๕๐๑
คนเกลียดวัดแบ่งเป็น ๒ พวก	๕๐๒

บรรยายครั้งที่ ๓ นี้ กล่าวเรื่องคนเกลียดพระรัตนตรัย	๕๐๓
พระพุทธเจ้าถูกกล่าวหาว่าเป็นบุคคลสมมติ	๕๐๔
พระสิทธัตถะถูกกล่าวหาว่าเป็นโรคจิตชนิดหนึ่ง	๕๐๕
มีพวกเห็นพระพุทธเจ้ามีจิตวิปริตผิดธรรมดา	๕๐๖
พระพุทธเจ้าถูกกล่าวหาว่า ดีแต่ทำให้คนเป็นหม้าย	๕๐๖
พระพุทธเจ้าถูกกล่าวหาว่า มีวิธีการชวนเชื่อ	๕๐๗
พระพุทธเจ้าถูกกล่าวหาว่า มีแผนการล่อลวงให้คนมาบวช	๕๐๘
พระพุทธเจ้าถูกกล่าวหาว่า มีเรื่องปาฏิหาริย์เหลือเชื่อ	๕๐๘
ข้อที่เป็นจริงที่เกี่ยวกับความถูกกล่าวหา	๕๐๙
ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้ามีมากพระองค์	๕๑๐
ตัวละครแต่ละตัว เป็นตัวพระพุทธเจ้า	๕๑๑
ข้อเท็จจริงในเรื่องปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า	๕๑๒
ปาฏิหาริย์ทุกข้อจะตีความหมายหรือคงตามถ้อยคำก็ได้	๕๑๓
ขอให้ยอมรับว่าพระพุทธเจ้ามีอยู่หลายรูปแบบ	๕๑๔
แม้พระพุทธเจ้ากายเนื้อล่วงลับไป แต่กายธรรมก็ยังอยู่	๕๑๕
คนทุกคนมีโพธิเป็นเชื้อความรู้ ที่รู้ได้อย่างเดียวกับที่ทรงตรัสรู้	๕๑๖
พระธรรมถูกกล่าวหาว่าเป็นยาเสพติด....	๕๑๗
หาว่าพระธรรมเป็นเรื่องแก่งัดบัญญัติกันขึ้น....	๕๑๘
บ้างก็กล่าวหาว่า ธรรมะเป็นเพียงความคิดเห็นของเอกชน	๕๑๙
บ้างก็ว่า ธรรมะหรือศาสนาล้ำสมัย	๕๒๐
กล่าวถึงธรรมะส่วนที่ถูกว่ามีอย่างไรบ้าง	๕๒๑
ความหมายของธรรมะที่สมบูรณ์นั้นคืออะไร ?	๕๒๒
กฎของธรรมชาติ ผู้ถือพระเจ้าเรียกว่า “พระเจ้า”	๕๒๓
ธรรมชาติ ๔ รูปแบบ	๕๒๔
พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ทางธรรมทุกรูปแบบ	๕๒๕

ธรรมะหรือธรรมชาติริูปแบบที่ ๓ สำคัญก่อน	๕๒๖
พระธรรมคือความถูกต้อง สำหรับสิ่งมีชีวิตต้องปฏิบัติ	๕๒๗
โลกนี้ไม่มีทางที่จะมีสันติภาพ ถ้าปราศจากพระธรรม	๕๒๘
อย่าโง่ถึงขนาดมองไม่เห็นพระธรรม ที่ช่วยท่านให้รอดชีวิตมาได้	๕๒๙
รู้จักแต่ธรรมะส่วนโลกียะไม่พอ ต้องรู้จักธรรมะส่วน โลกุตระด้วย	๕๓๐
บ้างก็กล่าวหาว่าพระสงฆ์มาบวชตามประเพณี ไม่มีความสามารถอะไร	๕๓๑
บ้างก็กล่าวหาว่าพระสงฆ์ หมดทางหากินอย่างโลกก็ต้องมาอาศัยผ้าเหลือง	๕๓๒
มีเหตุต่าง ๆ ที่พระสงฆ์ไม่อาจจะถูกกล่าวหา	๕๓๓
หน้าที่พระสงฆ์ต้องเป็นนักสังคัมสงเคราะห์ทางด้านจิตด้านวิญญาน	๕๓๔
อย่าโง่ถึงกับไม่รู้จักพระสงฆ์ ! ตนเองก็เป็นพระสงฆ์ชนิดหนึ่งอยู่แล้ว	๕๓๕
พระสงฆ์สวดบทคุณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจผู้ประพฤติธรรม	๕๓๖

๔. อานิสงส์ของธรรมะ

สุขภาพไม่อำนวยให้อंकับรรยายมาบรรยายหลายวันเสาร์ ภาคนี้	๕๓๗
ความหมายของ “อานิสงส์” และอานิสงส์ของธรรม	๕๓๘
ทุกอย่างเกิดมาจากธรรม !....	๕๓๙
“ธรรม” คำเดียวมีความหมายทุกอย่าง ชีวิตก็รวมอยู่ในคำว่าธรรม	๕๔๐
ความหมายของธรรมชาติ	๕๔๑
ความหมายของธรรมชาติ (ต่อ)	๕๔๒
ความหมายของกฎธรรมชาติ	๕๔๓
ควรดูให้รู้ว่าวิทนาการทั้งหลายช่วยสร้างทุกข์ หรือสร้างสุขแก่มนุษย์	๕๔๔
เราควรเอาค่าถึง-เวลา-การวิวัฒนาการไปใช้ สร้างสันติภาพกันดีกว่า	๕๔๕
ไม่สนใจเรื่องดับกิเลสดับทุกข์ ก็มีแต่ทุกข์มีแต่ปัญหาแหละ !....	๕๔๖
อย่าให้ตระหนักผิดในธรรมะ ๔ ความหมาย เพื่อเราและทุกคนเป็นสุข	๕๔๗
ฝนบังคับให้พุดอานิสงส์ของธรรมะได้สั้น ๆ เท่านั้น	๕๔๘

ภาคผนวก

เรื่อง

ธรรมเนียมสำหรับคนเกดียดวัด

[๔ ครั้งการบรรยาย]

ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด

- ๑ -

๙ กรกฎาคม ๒๕๒๐

คนที่กำลังเกลียดวัด

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ในวันนี้ เป็นครั้งที่ ๒ ของภาค
อาสาฬหบูชา ดังที่ท่านทั้งหลายก็ทราบกันอยู่ดีแล้ว; แต่การบรรยายในวันนี้
เป็นการตั้งต้นของการบรรยาย ชุดประจำภาคอาสาฬหบูชา เพราะมีการ
บรรยายของภาควิสาขบูชา คาบเกี่ยวเข้ามาในภาคนี้เสียครั้งหนึ่ง ไม่ตรงตาม
ภาค เหมือนอย่างที่เรากำหนดกันไว้. ทั้งนี้ด้วยความจำเป็นอย่างหนึ่ง ซึ่ง
ท่านทั้งหลายที่ได้ฟังอยู่ก็ทราบเป็นอย่างดีแล้ว; เป็นอันว่าวันนี้เป็นวันเริ่มต้น
การบรรยายชุดอาสาฬหบูชา.

การบรรยายชุดอาสาฬหบูชาในวันนี้ เป็นการบรรยายโดยหัวข้อใหญ่ ประจำชุดว่า **ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด**. อาตมาต้องการจะบรรยายธรรมะเป็นข้อ ๆ ไป, เป็นเรื่อง ๆ ไป ให้เหมาะสำหรับคนที่เกลียดวัด; แต่ในครั้งแรกนี้ ทำอย่างนั้นไม่ได้ เราจะต้องพูดกันถึงเรื่องเกี่ยวกับคนเกลียดวัดกันเสียก่อน; อย่างน้อยที่สุดมันก็มีปัญหาว่า **มีคนเกลียดวัดจริงหรือไม่ ?**

สำหรับอาตมานั้น ไม่ต้องสงสัย เพราะยืนยันอยู่แล้วว่า **ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด ก็เป็นการที่ยืนยันอยู่ในตัวแล้วว่า “มี”**. อาตมาถือว่า **มีคนเกลียดวัด**; แต่ถึงอย่างไรก็ดี จำต้องพิจารณากันในข้อนี้ ให้เป็นที่เข้าใจอย่างชัดเจนเสียก่อน จึงจะเป็นการง่ายหรือการสะดวก สำหรับการบรรยายในครั้งหลัง ๆ.

ประเภทและลักษณะคนเกลียดวัด

สิ่งแรกที่จะหยิบขึ้นพิจารณาก็คือ **คนที่กำลังเกลียดวัดนั้นคือใคร ? และมีอยู่ในลักษณะอย่างไร ?** ก็ขอให้ลองใคร่ครวญดู ตามคำบรรยายที่จะได้กล่าวไปตามลำดับ. ถ้าว่าโดยน้ำใสใจจริง ก็ **อยากจะพูดถึงแต่** บุคคลพวกหนึ่งเท่านั้น คือ **พวกที่มีการศึกษาดีแล้ว มีปริญญาเป็นหางก็มีหรือไม่มีก็ตามใจ, เรียกว่าคนมีการศึกษาดีแล้ว, แล้วกำลังเป็น **นักธุรกิจ** ที่มีอำนาจทางการเงิน การเศรษฐกิจ เป็นต้น, แล้วก็ **นักการเมือง** ที่จะหมุนบ้านหมุนเมืองไปในทางไหนก็ได้, แล้วก็กำลังเป็น **นักปกครอง** ที่จะจัดคนให้อยู่กัน**

อย่างไรก็ได้, และแถมเป็น *ครูบาอาจารย์* ก็มี; และอันสุดท้ายนั้น อยากจะกล่าวถึงคนพวกหนึ่ง คือ *พวกคฤหบดีเศรษฐี*ทั้งหลาย, ซึ่งในสมัยก่อนสมัยโบราณนั้น คนพวกนี้แหละ *เป็นคนที่ชอบสร้างวัดให้ลูกเล่น*.

เด็ก ๆ สมัยนี้คงจะฟังไม่ออกว่า *เขาสร้างวัดให้ลูกเล่นคืออะไร* ? มันก็ตรงตามคำพูดนั้นแหละ ว่าคนที่เป็นเศรษฐีมีเงินมาก ก็มักจะประดับเกียรติของตนด้วยการสร้างวัด : แสดงความมั่งมี อำนาจวาสนา; แล้วก็พูดเป็นสำนวนว่า “สร้างวัดให้ลูกวิ่งเล่น” เพราะว่าสร้างกันมากเกินไป.

คนพวกนี้ ตามที่ออกชื่อมาแล้วทั้งหมด ล้วนแต่เป็นผู้มีการศึกษาดี, กำลังเป็นนักธุรกิจ, เป็นนักการเมือง, นักปกครอง, แม้เป็นครูบาอาจารย์, เป็นเศรษฐี, กำลังเกลียดวัด. อาตมามุ่งหมายจะพูดถึงคนพวกนี้โดยตรง แต่จะพูดเพียงคนพวกนี้ *อย่างเดียว ก็ไม่ยุติธรรม* ไม่ถูกต้องหรือไม่ชัดเจน จึงอยากจะพูดให้หมดไปถึงทุกแง่ทุกมุม ว่า *มีคนเกลียดวัดอยู่ก็อย่างก็ชนิด*. ในที่สุดจะสรุปได้ในตัวมันเองว่า พวกที่เกลียดวัดทั้งหลาย คือพวกที่จะทำลายมนุษยธรรม คือไม่มีศีลธรรม แล้วก็ทำลายทุกอย่าง.

พวกเกลียดวัด ที่จะดูกันโดยรายละเอียดเสียในที่นี้ ในคราวเดียวกันนี้ พวกแรก เชื่อว่าท่านทั้งหลายก็เดาออก, เห็นอยู่, คือ *ผู้ที่มีประโยชน์ขัดกันกับวัด* ในความหมายธรรมดาสามัญ; เช่น โกรธกับท่านสมภาร หรือเป็นความเป็นคติกันกับวัด รุกที่วัด : ทำทุกอย่างที่มันมีประโยชน์อันขัดกันกับวัด ก็มีอยู่หลายรูปแบบ. นี้ไม่ต้องสงสัย *เขาเกลียดวัด*

ในความหมายหนึ่ง; บางคนก็รุนแรงมาก แทนที่จะเกลียดส่วนตัวท่านสมภารก็พาลเกลียดวัด, พาลเกลียดศาสนา เอาไปเสียทั้งหมดเลย.

ที่นี้ดูต่อไป ก็มีพวก วัยรุ่นที่ต้องการอะไรตามใจตัว มีอิสรภาพเสรีภาพเกินขอบเขตในการคิด การพูด การกระทำ, เป็นวัยรุ่นอันธพาลด้วยเหตุต่าง ๆ กัน; พวกนี้ก็เกลียดวัด แล้วก็ก็เป็นพวกที่เห็นได้ง่าย เข้าใจได้ง่าย. อาตมาก็ไม่ต้องอธิบาย ว่าทำไมพวกนี้จึงเกลียดวัด.

ที่นี้ก็อยากจะให้ดู ด้วยสายตาที่แหลมคมลึกซึ้งสักหน่อยว่า แม้พวกที่อยู่ในวัดในลักษณะที่อาศัยวัดเป็นเรือจ้าง. พวกนี้ก็เกลียดวัด, เป็นเด็กก็มีมาก อาศัยวัดเพราะความจำเป็นเพื่อจะเรียน เล่าเรียนของตัว; ไม่ได้อบรมมาดี ก็เกลียดวัด. แต่จำใจต้องอยู่ในวัด เพราะต้องอาศัยวัด ด้วยเหตุผลอะไรก็มองดูก็แล้วกัน. นี้อยู่ในวัดก็ยิ่งเกลียดวัด.

ที่ร้ายไปกว่านั้นอีก ก็อยากจะระบุนุ ภิกษุสามเณรบางพวก แม้อยู่ในวัด แม้อยู่ในผ้าเหลืองก็เกลียดวัด เพราะ อาศัยวัดเป็นเพียงเรือจ้าง สำหรับจะทำอะไรสักอย่างหนึ่ง ไม่ได้บวชอยู่ด้วยศรัทธาอันแท้จริง. เกลียดวัดในลักษณะอย่างไร เดียวจะค่อยพูดกัน. เพราะคำว่า วัด นั้น มันมีความหมายกว้าง, กว้างมากกว่าที่จะเป็นเพียง *ว ไม้หันอากาศ ด สะกด.*

สรุปว่าแม้อยู่ในวัด เพียงอาศัยวัดเป็นเรือจ้างนี้ เขาก็เกลียดวัด.

ที่นี้ พวกอื่นต่อไปอีก คือพวกที่ *อยู่นอกวัด* ได้รับการศึกษามาไม่ถูกต้อง หรือเรียกว่าเขตรู้สึกว่าเขาเองว่าวัดนี้เป็นอย่างไร ก็ *หมาเอาว่า วัดนี้*

เป็นสิ่งที่ครีคราะห์กันสมัย เหมาะสำหรับคนยุคบรมโหราณที่ยังโง่มาก. บางคนก็ มองกันไปในอีกทางหนึ่งว่า วัดนี้เป็นกาฝากสังคม, เป็นอยู่อย่างเอาเปรียบ สังคม, ผลที่ได้รับจากวัด ไม่คุ้มค่าทั้งแก่บุคคลทั้งแก่สังคม หรือแก่ ประเทศชาติก็มี. คนที่เขาเข้าใจอย่างนี้ เขาก็เกลียดวัด; แม้ว่าเขาอยู่นอกวัด, หรือวัดไม่ได้ไปเกี่ยวข้องกับเขา.

อีกความหมายหนึ่ง ก็อยากจะเรียกว่า เป็นอัมพาตมากเกินไป; แต่ไม่ใช่อัมพาตอย่างนักเลงเกะกะระรานอะไร เป็นอัมพาต ในทาง **วิญญาน** คือ **ไม่มีสติปัญญา ไม่มีสัมมาทิฐิ**, แล้วเขาก็ไม่เคยรู้จักเรื่องที่เขาหลงใหลอยู่ คือ เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ซึ่งเราเรียกกันสั้น ๆ ว่า สาม ก. : เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ.

เรื่องกิน ก็ เห็นแต่กิน, เรื่องกาม ก็ เห็นแต่กามารมณ์, เรื่องเกียรติ ก็ เมาเกียรติ, คนชนิดนี้ไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่ากิน หรือกาม หรือเกียรติ; เมื่อ กล่าวทางนามธรรมหรือทางวิญญาน ก็เป็นคนโง่ที่สุด. แต่ถ้าดูอย่างสาวยตา ชาวบ้าน เขาก็ฉลาด หาเรื่องกินมากินได้มาก ๆ, หาเรื่องกามารมณ์ได้มาก ๆ , หาเรื่องเกียรติยศชื่อเสียงได้มาก ๆ, ก็ว่าคนนี้มันฉลาด. แต่ในทางธรรมะ แล้ว ถือว่าคนนี้มันโง่, มันโง่ที่สุด : **ไม่รู้ว่เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ นั้นคืออะไร, ก็หลงอยู่.** เขาไม่เคยรู้จักเรื่องนี้ก็หลงอยู่.

ที่นี้อีกพวกหนึ่ง สมบูรณ์ด้วยเรื่องนี้มาก ก็ยังหลงอยู่. เดี่ยวจะ ฟังไม่ถูก; ขอย้ำใหม่ว่ **พวกที่ไม่รู้จักเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ** แล้วก็

ยังไม่ได้ อยู่ด้วย ยังกระหายอยู่ด้วย เขาก็ **ไม่รู้จักเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ** นี้พวกหนึ่ง, อีกพวกหนึ่ง**แม้สมบุรณ์ฟุ่มเฟือย** เพื่ออยู่ด้วยเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ **ก็ยังไม่รู้จัก** เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ. คนพวกนี้ก็เกลียดวัด.

เอาตามจะไม่ยืนยันว่า นี่มันครบถ้วน โดยหัวข้อของข้อเท็จจริงทั้งหมด; ถือว่าเป็นแต่เพียงตัวอย่างที่ยกมาให้ท่านทั้งหลายฟัง, ก็ฟังในฐานะเป็นตัวอย่างก็แล้วกัน. กลุ่มหลังนี้ ไม่ใช่วัตถุที่มุ่งหมาย ที่เอาตามจะพูดถึงเขา; แต่จะต้องพูดด้วย.

ขอย้ำอีกทีหนึ่งว่า **กลุ่มแรก** คือกลุ่มที่ตั้งใจจะพูด จะหมายถึงนะ คือพวกนักศึกษาที่มีการศึกษาดีแล้ว เป็นนักธุรกิจ เป็นนักการเมือง เป็นนักปกครอง เป็นเศรษฐี คฤหบดี กระทบ เป็นครูอาจารย์ แล้วก็เกลียดวัด นี่มันน่าอัศจรรย์อยู่ มันน่าประหลาดอยู่, หรือมันน่าเศร้าอยู่. ส่วน พวกหลังนี้ เป็นพวกที่จำเป็นแหละ ที่จะต้องเกลียดวัด เพราะประโยชน์ขัดกับวัด ยังเด็กเกินไป ยังเป็นวัยรุ่นคนอง หรือว่า **อาศัยวัดเป็นเรือจ้าง** มองดูวัดไม่ออกก็เข้าไปต่าง ๆ นานา **นี่ควรจะเกลียดวัด** มันก็ **ควรจะให้อภัย**.

แล้วก็มี **ยกเว้นพิเศษ** อยู่อย่างหนึ่ง คือว่า **คนที่เขาถือศาสนาอื่น** เขาก็ไม่ชอบวัดของศาสนาอื่น; ถ้าเขาหลงใหลในศาสนาของตนเกินไป ด้วยเหตุที่เขาไม่รู้จักศาสนาของเขาเองอย่างถูกต้อง ก็จะทำให้เกลียดชังศาสนาอื่น;

แล้วก็จะพาลเกลียดวัดของศาสนาอื่น. **เรื่องนี้ไม่เกี่ยวกับ ยกไว้ให้เป็นพิเศษ แยกออกไปได้.**

ท่านทั้งหลาย ลองพิสูจน์ดู คิดดู ใคร่ครวญดู ว่า บุคคลมีลักษณะดังที่กล่าวมานี้ กำลังมีอยู่จริงหรือเปล่า ? ถ้ามีอยู่จริง ก็เป็นอันว่าเราจะยืนยันลงไปว่ามีคนที่กำลังเกลียดวัด. เมื่อมีคนเกลียดวัด ผลอะไรจะเกิดขึ้น ? ก็กล่าวได้เลยว่า เป็นผลในทางร้าย, มีผลในทางร้าย, หรือผลร้ายจะเกิดขึ้น คือจะมีคนที่ไม่ชอบสิ่งๆ ที่เรียกกันว่า “วัด” ซึ่งมีความหมายมากกว่า ว ไม้หันอากาศ ด เด็ก สะกด. ทีนี้ก็จะได้พูดกันต่อไปว่าหมายถึงอะไร ?

ความหมายของคำว่าวัด

หัวข้อที่ ๒ นี้ ก็จะพูดถึงคำว่า วัด ในประโยคที่ว่าคนเกลียดวัด. ท่านที่ได้เคยศึกษาภาษาไทยมาบ้างแล้ว ก็จะเข้าใจได้ทันที ว่าคำพูดบางคำนั้นเราไม่ได้มีความหมายตรงหรือเท่าที่มันปรากฏอยู่เป็นตัวหนังสือ. เรามีความหมายอะไรแฝงไว้มาก คือเรื่องที่คล้าย ๆ กัน ก็จะแฝงอยู่ในคำนั้นหมด.

เช่นคำว่า วัด อย่างนี้; โดยเฉพาะในกรณีของคนเกลียดวัด; คำว่า วัด ย่อมหมายถึงศาสนา หมายถึง พระธรรม แล้วก็หมายถึง โบสถ์ วิหาร พระเจดีย์ หมายถึงวัดวาอาราม พระเจ้าพระสงฆ์ทั้งหลายทั้งปวง คือทุกสิ่ง

ที่มันเนื่องกันอยู่กับวัด. เรามีวัดก็เพื่อเป็นที่ตั้งของศาสนา เป็นที่สั่งสอนพระธรรม, และมีพระเจ้าพระสงฆ์รวมอยู่ในนั้น ทำหน้าที่นั้น ๆ, แล้วก็มีสถานที่ เช่น โบสถ์วิหารการเปรียญ อะไรต่าง ๆ รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีที่จะต้องมียู่ในวัด. ทั้งหมดนี้เรียกว่าวัดเพียงคำเดียว.

เมื่อพูดว่า “เกลียดวัด” ก็หมายถึงเกลียดสิ่งเหล่านี้ด้วย คือ จะเกลียดสิ่งที่เรียกว่าธรรม หรือธรรมะ, หรือพระธรรมด้วย, แล้วจะเกลียดสิ่งที่เรียกว่า ศาสนา ด้วย จะเกลียดวัดทั้งในภาษาธรรม และใน ภาษาคน.

วัดในภาษาคน ก็คือ โบสถ์ วิหาร พระเจดีย์ ตั้ววัดวาอาราม ที่เป็นฝ่ายวัตถุ; นี้ก็เรียกว่าวัด ภาษาคน. แต่ถ้า วัดในภาษาธรรม ก็ เป็นนามธรรม หมายถึง เจตนารมณ์ของการมีวัด การประพฤติกระทำอยู่ในวัด, ความหมาย หรือ คุณค่า อะไรต่าง ๆ ที่รวมอยู่ในสิ่งที่เรียกว่าวัด นั้น.

นี่แม้แต่คำว่า “วัด” ก็ยังเห็นได้ว่า มีอยู่เป็น ๒ ชั้น เป็นภาษาคนพูดธรรมดา ในความหมายหนึ่ง; เป็นภาษาธรรมอันลึก, ภาษาธรรมะอันลึก ก็อีกความหมายหนึ่ง. นี้คำว่า “วัด” แม้ว่าบางคนจะไม่ได้เกลียดสิ่งเหล่านี้ครบถ้วนทุกความหมาย ก็ยังเรียกว่าเกลียดวัดอยู่นั่นเอง; แต่แล้วมันก็เป็นไปได้โดยยาก.

ขอให้คิดดูเถิดว่า ถ้าเกลียดศาสนา มันก็เกลียดธรรมะ เกลียดวัด เกลียดวัดวาอาราม พระเจ้าพระสงฆ์ อะไรไปหมดสิ้น; แม้แต่เกลียดสัตว์บุรุษ ทายกทายิกาไปด้วยเลย, ฉะนั้น คำว่า “วัด” ในกรณีที่เราจะพูดถึงนี้ มันมีความหมายมากอย่างนี้.

ทีนี้ จะพูดให้ชัดเจนไปถึงสิ่งที่เรียกว่า “วัด”, เคียวนี่จะพูดถึงสิ่งที่เรียกว่า วัด ซึ่งมีความหมายกว้างไกลออกไปจากคำว่าวัด. สิ่งที่เรียกว่าวัด มันมีความหมาย หรือประวัติ หรืออะไรมากมายกว้างขวาง ลึกซึ้ง ยาวนาน. ถ้าเรียกโดยภาษาไทยว่าวัด; แต่ก็ต้องรู้ว่าเรียกโดยภาษาอื่นว่าอย่างไร. วัดวาอารามในพระพุทธศาสนานี้ ก็ถอดรูปแบบมาจากวัดวาอารามในประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นแดนเกิดของพระพุทธศาสนา เป็นต้น.

แต่ถ้าจะมองให้ครบถ้วน มันก็ต้องมองไปไกลตั้งแต่แรกมีมนุษย์ขึ้นมาในโลก. สิ่งที่เรียกว่า “วัด” มีลักษณะอาการ ความมุ่งหมาย คล้ายกับสิ่งที่เราเรียกว่าวัดนี้ ได้มีมาแล้วตั้งแต่ก่อนพุทธกาล. ถ้าคนที่จะศึกษากันแต่ในแง่ของประวัติศาสตร์ ไม่ยอมรับเรื่องตำนาน อันปรัมปราในพระคัมภีร์ ก็มีทางจะทำได้ ก็จะต้องตั้งต้นคิดว่า **สิ่งที่เรียกว่า วัด นี้ มันเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ?** ในเมื่อครั้งแรกเราก็ยอมรับว่า คนนี้เป็นคนป่า เทบจะไม่นุ่งผ้า แล้วก็ค่อย ๆ นุ่งผ้า และรู้จักทำอย่างนั้นอย่างนี้มากขึ้น ๆ มาถึงจุดไหนจึงได้เกิดสิ่งที่เรียกว่า วัด ขึ้นมา ?

เมื่อกล่าวโดยสรุปย่อ และ ถอดใจความออกมาจากพระคัมภีร์ เรื่องสั้น ๆ ก็มีว่า : พอมีมนุษย์หรือคนมากกว่า; เพราะยังไม่รู้อะไรมาก เรียกกันว่าคนดึกว่า; เกิดขึ้นในโลก พอที่จะรู้จักทำมาหากินได้, ตั้งหลักแหล่งทำมาหากินได้ ไม่เร่รอนเหมือนแต่กาลก่อน, มันก็เกิดการเอาเปรียบ เกิดการคดโกง ทำให้ลำบากยุ่งยาก จนต้องตั้งหัวหน้าให้มีหน้าที่สำหรับ

ควบคุมบังคับบัญชา; เรื่องทางสังคมมันก็หมดปัญหาไปได้มาก จนกระทั่งถึงยุคหนึ่ง จะเรียกว่าหมดปัญหาทางสังคมก็ได้.

แต่ **ปัญหาทางจิตยังมีเหลืออยู่มาก** คือ **ยังมีความหวาดกลัว** ยังไม่รู้อะไรว่าอะไร เกิดความสงสัยต่าง ๆ นานา เกี่ยวกับโลกนี้ก็มี, เกี่ยวกับโลกอื่นก็มี, หลังจากตายแล้วก็มี **ไม่มีความสุขในทางใจ**; หรือว่ามีบางคนมีความเห็นว่า **เท่าที่อยู่กันอย่างนี้ มีแต่เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ** อย่างนี้มันไม่วิเศษอะไร ฉันอยากจะรู้จักอะไรที่ดีไปกว่านั้น ลึกไปกว่านั้น.

นี่ **คนที่มีปัญหาทางจิตใจ** อย่างนี้แหละ เขาได้ออกไปจากบ้านเรือน ก็ไปคิดค้นตามสติปัญญาของเขา จนพบระบบในทางจิตใจว่าเราทำอย่างไร จึงจะมีจิตใจเย็น, เยือกเย็นเป็นสุขไม่มีปัญหา. คนพวกโน้นแม้จะมีเงิน มีทอง มีกิน มีกาม มีเกียรติ ก็ยังมีปัญหา ยังทุกข์ร้อน, แล้วบางทีก็เป็นที่น่าขะเขย่ง แก่คนที่เขามีจิตใจสูง. ทีนี้คนพวกใหม่นี้ออกไปอยู่ตามป่าตามดง ตามที่สงบสงัด **คิดค้น จนพบวิธีสำหรับทำจิตใจให้เป็นสุข** ไม่เกี่ยวกับด้านร่างกาย หรือด้านวัตถุอะไรนัก.

ต่อมาคนอีกจำนวนมาก ก็ **เกิดชอบวิธีการ** อย่างนั้นกันมากขึ้น ๆ มันก็เกิดสังคมใหม่ คือสังคมของบุคคล ผู้ต้องการเรื่องราวในทางจิตใจ, ดำรงจิตใจให้อยู่เย็นเป็นสุข. มันจึง เกิดสำนัก หลักระลอก ที่จะชี้แจงอบรม สั่งสอน ให้เข้าใจเรื่องนี้. จุดตั้งต้นของวัดมันก็ได้เกิดขึ้นมาในลักษณะอย่างนี้; มิฉะนั้นแล้ว มันทนอยู่ไม่ได้ มันเดือดร้อน. แต่ว่าไม่ใช่เดือดร้อนอย่างว่าเจ็บไข้ หรือไม่มีข้าวจะกิน; มันเป็นความเดือดร้อนของคนที่มีข้าว

กิน แล้วก็ไม่เจ็บไข้ แล้วก็มิอะไรทุกอย่าง; นี่เขาเรียกว่าเป็น ความ เตื่อร้อนทางวิญญาน, ไม่มีความเอือกเย็นในทางวิญญาน วัดจึงได้เกิดขึ้น เพื่อแก้ปัญหานี้.

ที่อาตมาบอกว่ามันลึกนะ ขอให้เข้าใจว่ามันลึกอย่างไร. มันลึก ถึงกับว่า มันเป็นสิ่งที่ธรรมชาติต้องการ, เป็นสิ่งที่ธรรมชาติบังคับให้มี ไม่มี ไม่ได้มันจะบ้าตาย. คนพวกนี้จะบ้าตาย ถ้าไม่มีความรู้เรื่องทำจิตใจให้เอือก เย็นเป็นสุข, แล้วมันก็เป็นตามกฎของธรรมชาติ, มันเป็นปฏิกิริยา ที่เป็นไปตามธรรมชาติ :-

เมื่อคนมีความก้าวหน้า ที่เราเรียกกันว่า วิวัฒนาการทางกาย สูงขึ้นไป ๆ ที่นี้ทาง จิตสูงไม่ทัน มันก็ต้องเป็นทุกข์; ฉะนั้น ต้องมีอะไร มาทำให้ทางจิตมันสูงขึ้น ทันกับวิวัฒนาการทางกาย มันจึงจะอยู่ได้ เป็นคนที่มีความสุข. นี่วัดนี้ เป็นสิ่งที่ธรรมชาติบังคับ ให้เกิดขึ้นโดยไม่รู้สึกรู้สัว เพื่อความสมดุล, เพื่อความถูกต้องในทางจิตใจ.

จะให้ คำนิยาม อีกอย่างหนึ่งว่า มัน เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับคน, แล้วควบคู่กันไปกับคน, จนกว่าจะถึงจุดสุดท้ายของความเป็นคน. นี่มันจะฟังยากก็ตอนนี้; เพราะว่า ท่านยังไม่รู้ว่าเป็นคนนี่เป็นทำไม ? จะ เป็นไปถึงไหนกัน จึงจะถึงจุดสุดท้ายของความเป็นคน ? แม้จะพูดว่าเพื่อ ได้สิ่งที่ดีที่สุด ท่านก็ไม่รู้ว่ามันคืออะไร ?

แต่เดี๋ยวนี้จะยืนยันเฉพาะในข้อที่ว่า ธรรมชาติมันทำให้ทนอยู่ไม่ได้ ในการที่จะไม่คิดไม่นึก ค้นหาวิธีการทางจิตทางใจ ให้ก้าวหน้าขึ้นไป คู่กันกับความก้าวหน้าในทางร่างกาย; เพราะฉะนั้น จะเรียกว่าสถาบันหรืออะไรก็แล้วแต่จะเรียก ที่จำเป็นแก่จิตใจ ในด้านจิตใจ หรือฝ่ายจิตใจ สำหรับคน และควบคู่กันไป เคียงขนานกันไปกับวิวัฒนาการของคน จนถึงจุดหมายสุดท้ายของความเป็นคน.

พูดให้เห็นชัดหน่อยก็ว่า วิวัฒนาการทางร่างกาย มันก็วิวัฒนาการมากเหลือเกิน : เมื่อคนปายังไม่นุ่งผ้า เขาอยู่กันอย่างไร, เดี่ยวนี้มานุ่งผ้า มาทำอะไรกันอย่างพวกเราอย่างที่นั่งกันอยู่ที่นี่นะ ได้มีวิวัฒนาการทางฝ่ายร่างกายมาอย่างไร; ทางจิตก็เหมือนกัน : จิตของคนป่าเหล่านั้น มันวิวัฒนาการ มันทนอยู่ไม่ได้มันก็คืนรน จึงคืนรนคือค้นคว้าหาไป จนพบระบบความคิดความนึก ตลอดถึงการประพฤติปฏิบัติ เพื่อความคิดความนึก เพื่อจิตใจจะได้สงบเย็น; เพราะฉะนั้นจึงสมกัน เรียกว่ามันสมดุลกัน, ทางร่างกายก้าวหน้าเท่าไร ทางจิตก็ก้าวหน้าเท่านั้น.

ทีนี้เรื่องความก้าวหน้าทางร่างกายนี้ ทำที่บ้านก็ได้; แต่ความก้าวหน้าทางจิต นี้ มันลำบากที่จะทำที่บ้าน, จึงมีความเหมาะสมที่จะทำ หรือจะศึกษาเล่าเรียน แล้วประพฤติปฏิบัติ หรือกระทำ ในสถานที่ที่จัดไว้เฉพาะ, สะดวกสบายเพื่อการนั้น; นั่นแหละคือสิ่งที่เรียกว่าวัดละ.

จะต้องขอให้มีการศึกษา ทบทวนย้อนหลังไปสักหลายหมื่นปี ตั้งแต่ยุคที่เราเชื่อกันว่ามนุษย์ได้เกิดขึ้นในโลกเมื่อไร ก็จะพบสิ่งที่เรียกว่า “วัด” คู่กันมากับมนุษย์, เพื่อให้มนุษย์มีความถูกต้องในทางจิตใจ. นี่สิ่งที่เรียกว่า วัด นั้น มันเป็นมาอย่างนี้โดยแท้จริง.

ที่นี้การที่มันมาเกิดการเปลี่ยนแปลงในยุคหลัง ๆ นี้ ก็อย่าเอามาเป็นเครื่องยึดถือ; ต้องยึดถือความมุ่งหมายเดิมแท้ ว่าวัดมีเพื่อประโยชน์อะไร, แล้วต่อมามันได้เปลี่ยนไป, แล้วก็เปลี่ยนมากเสียด้วย, จนทำให้เกิดการเกลียดวัดกันขึ้นมา. แต่แล้วธรรมชาติก็ไม่ยอม; มันต้องการให้คนหรือมนุษย์นี้ มีความถูกต้องทางจิตใจ จะต้องมีการศึกษา และปฏิบัติทางจิตใจ จะต้องมียุทธสถาน หรือสถานที ที่อำนวยความสะดวกอย่างนั้น; มันก็ยังคงต้องการวัดอยู่นั่นเอง. พอมาเกิดปัญหาอย่างนี้ขึ้นมาว่า มีคนเกลียดวัดมากขึ้น ๆ เรื่องมันก็ยุ่ง; ฉะนั้นควรจะเป็นหน้าที่ของเรา ที่จะช่วยกันป้องกันไม่ให้เกิดผลร้ายขึ้นมา ในลักษณะอย่างนี้.

สรุปความสั้น ๆ ว่า คำว่า “วัด” นั้น หมายถึงธรรมะหรือศาสนา วิชาอาราม พระเจ้าพระสงฆ์; แต่สิ่งที่เรียกว่า “วัด” นั้นนะ คือสถานทีที่มนุษย์ตั้งขึ้น ตามความบีบคั้นของธรรมชาติ เพื่อให้มนุษย์ต้องมี สำหรับความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องในด้านจิตใจ. ขอให้ท่านทั้งหลายรู้จักคำว่า “วัด” และสิ่งที่เรียกว่า “วัด” ในความหมายที่ถูกต้องอย่างนี้ก่อน แล้วต่อไปจะพูดกันง่าย ในการบรรยายครั้งต่อ ๆ ไป.

เกี่ยวกับคำว่า “เกลียด”

ทีนี้ ก็จะมาถึงคำว่า “เกลียด” สำหรับคำว่าเกลียดนี้ ก็พอจะเข้าใจกันได้แล้วเป็นส่วนมาก ว่ามันได้แก่กิริยาอาการอย่างไร, ความรู้สึกอย่างไร, ความหมายอย่างไร, เพราะเราก็เคยเกลียดเคยรักอะไร อยู่เป็นประจำ; แต่ครั้นมาถึงกรณีนี้ เราหมายถึง เรื่องเกลียดวัด, เรื่องการเกลียดวัด เราก็จะ ดูอาการที่เรียกว่าเกลียด, แล้วก็กระทำแก่สิ่งที่เรียกว่า วัด.

ท่านทั้งหลายไม่ต้องคอยฟังอาตมาพูดอย่างเดียว, ไม่ต้องคอยเชื่อไปตามอย่างเดียว; ต้องใช้การสังเกต ศึกษา พิจารณา ของตนเองด้วย ก็จะเห็นชัด. เดียวนี้ คนเกลียดวัดโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นนักศึกษามาแล้ว, แล้วก็ก็เป็นนักอะไร ๆ ที่มีอำนาจ มีอิทธิพล อยู่ในสังคมนี้ เขาก็เกลียดวัด เพราะเห็นว่าวัดเป็นข้าศึกต่อความเจริญ หรือวัตถุประสงค์ของตน.

บางคนจะพูดออกมาว่า ถ้าขึ้นปฏิบัติอย่างอยู่ในวัด หรืออย่างทางวัดนี้ละก็ จะไม่ก้าวหน้า จะไม่เจริญ จะยากจน จะล่าหลัง; แล้วตนเองก็ต้องการแต่เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ เสียตะพึด ไม่ต้องการความถูกต้องในฝ่ายจิตใจเสียเลย; ก็เห็นว่าวัดนี้เป็นข้าศึกแก่ความเจริญของตน, ก็เลยเกลียดวัด.

ทีนี้ ก็ยังมี คนบางพวก มองไปในแง่ที่ว่า ระบบของศาสนา วัดวาอารามนี้มันครึคระ มันพันสมัย หรือมัน เป็นเรื่องของคนโง่. บางทีเขาให้คำนิยามมากเต็มที่ ที่เขาจะให้ได้, เขาก็พูดว่า มันไม่เหมาะหรือไม่เข้ารูปกัน ด้กับมนุษย์สมัยนี้, หรือว่าถ้าจะเอามนุษย์สมัยนี้ ก็ต้องไปเอามนุษย์ในอาฟ

ริกา หรือที่ไหนก็ตาม ที่มันยังเป็นป่าเถื่อน คล้าย ๆ เมื่อหลายหมื่นปีมาแล้ว โนน จึงจะพอดีกัน. ถ้าจะเอามาใช้ กับมนุษย์ยุคปัจจุบันแล้ว เรื่องนี้เป็น

เรารู้เรื่อง

ครีครวมงายไร้สาระ แล้วแต่จะเรียก; ในที่นี้เรียกว่า เขาเห็นเป็นของครีคระ ถึงกับน่าขยะแขยง แล้วเขาก็เกลียดระบบวัด, ระบบศาสนาไปเลย.

ที่นี้ ก็มี *บางคนมองไปในแง่ของค่าหรือราคา หรือเศรษฐกิจมากเกินไป* เขาก็ว่า *วัดนี้ทำอะไรไม่คุ้มค่า* เพราะว่าวัดนี้ต้องลงทุนสร้างสรรค์ขึ้นมา จัดให้อยู่ได้, แล้วผลที่เกิดขึ้นจากการที่มีวัดนั้น ไม่เห็นจะมีอะไร, หรือว่ามีแต่น้อยเกินไป ไม่คุ้มค่า. นี้เขาจะจัดวัดไว้ในฐานะเป็นกาฝากที่น่าเกลียดน่าขยะแขยง แล้วเขาก็เกลียดวัด อย่างนี้ก็มี.

ที่นี้ *คนบางพวกมองไปในแง่ว่า วัดโดยเฉพาะในสมัยนี้* ซึ่งมีอยู่มาก แม้จะไม่ใช่ทั้งหมด ก็คือ *สถานที่ที่จัดไว้เพื่อการหลอกลวงและเอาเปรียบ* : ที่พูดกันชื่อ ๆ ก็หลอกลวงให้ทำบุญ, ให้อะไรต่าง ๆ, แล้วคนที่วัดก็ได้ คนนอกวัดก็เสีย; เหมือนกับที่ *มีใครเขียนล่อว่า : บ้านก็ขัด วัดก็ขูด*; อย่างนี้, โดยเอาอะไรมาล่อให้คนควักกระเป๋า, อย่างนี้ก็มี.

ถ้ามากไปกว่านั้น ก็จะ *มีอะไรที่จัดขึ้นในวัดสำหรับหลอกลวงคน* ที่จะเอาประโยชน์จากคนโง่เหล่านั้น เป็นเรื่องไสยศาสตร์ หรือเป็นเรื่องอะไรที่มันคล้าย ๆ กันนั้นแหละ. รวมความแล้วก็เป็นเรื่องหลอกลวงคน, ไว้เอาเปรียบคน.

เมื่อ เขามองวัดในลักษณะดังกล่าวอย่างนี้ เขาก็เกลียดวัด แผลและ , แส่นที่จะเกลียด. นี้คำว่า “เกลียด” มันเป็นอย่างนี้. โดยเฉพาะเมื่อเกลียดวัด : เห็นวัดเป็นข้าศึกต่อความเจริญของตน หรือของสังคม, เห็นวัดเป็นของครีครระงมgayสำหรับคนโง่, เห็นวัดเป็นสิ่งที่ไม่คุ้มค่าในการมีหรือการจัด ลงทุนมากในการก่อสร้างเป็นต้น แล้วก็ให้ผลไม่รู้ว่าจะไรอยู่ที่ไหน, หรือบางทีก็จะเหมาเอาว่าไม่ให้ผลอะไรเลย มีแต่ว่าสำหรับให้คนมันโง่ หรือว่าหลอกเอาไว้ลวงเอาไว้ ให้คนโง่ควักกระเป๋าทำบุญ นี่เป็นการกล่าวหาที่แรงร้ายที่สุด. นี่คือคำว่า “เกลียด” ที่เขาเกลียดวัด.

ทีนี้ ก็อยากจะขอร้องให้ดูอย่างละเอียดลึกซึ้งอีกครั้งหนึ่ง สำหรับคนที่เกลียดวัด. ก็ได้พูดมาแล้วหยก ๆ ว่าสิ่งที่เรียกว่าวัด คือสิ่งที่เกิดขึ้นโดยความจำเป็น ที่ธรรมชาติมันบังคับ ให้ต้องมีขึ้นมา สำหรับคู่กันมากับมนุษย์; เพื่อมนุษย์จะได้เป็นสัตว์ที่ก้าวหน้าถึงจุดหมายสูงสุด. ถ้าคนเกลียดวัดที่ถูกต้องที่แท้จริง มันก็คือ เกลียดสิ่งซึ่งจำเป็นสำหรับเขานั้นเอง คือเขาไม่รู้ว่า วัดนี้มีไว้สำหรับ ทำคนให้เป็นคน ให้สมบูรณ์ทั้งทางกายและทางจิต.

เมื่อเขามองไม่เห็น เขาก็ไม่รู้จักว่า วัดมันจำเป็นอย่างนี้ แล้วเขาก็เกลียดวัด; เรื่องมันก็กลายเป็นว่า เขากำลังทำลายความเป็นมนุษย์ของเขาเอง. คนที่เกลียดวัดนั้น คือคนที่กำลังทำลายความเป็นมนุษย์ของตนเอง; เพราะว่าวัดคือสิ่งที่จะสร้างคนให้เป็นคนโดยแท้จริง, หรือสร้างมนุษย์ให้เป็นมนุษย์. นี่เขาไม่รู้จัก เขาก็เกลียดวัด ก็คือเกลียดสิ่งที่จะทำคนให้เป็นคน หรือทำตัวเขาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์.

จะเรียกให้แปลกออกไป ก็เรียกว่าเขาเป็นคนที่ไม่รู้จักพระเจ้า, ไม่รู้จักพระเป็นเจ้า ที่จะช่วยให้รอด, แล้วเขาก็เกลียดพระเจ้า; แล้วเขาจะไปทางไหน ก็ลองคิดดูเถอะ. เขาไม่รู้จักพระเจ้าที่แท้จริง ที่จะช่วยให้มนุษย์ ถึงที่สุดแห่งความเป็นมนุษย์; เขารู้จักแต่พระเจ้าทางเนื้อหนัง โดยเฉพาะที่เป็นเงินเป็นต้น ที่จะช่วยให้ได้รับความสนุกสนานเริงร่าร่อยทางเนื้อหนัง.

ขอให้ทดสอบตัวเองในข้อนี้กันทุก ๆ ท่าน. ขอภัยด้วยที่จะระบุงลงไปว่า ทุก ๆ ท่านที่นั่นอยู่ที่นั่นช่วยไปทดสอบตัวเอง ว่ากำลังมีพระเจ้าชนิดไหน? มีพระเจ้าเงินตราเป็นพระเจ้า? หรือว่ามีพระเจ้าอันแท้จริง คือสิ่งที่จะช่วยมนุษย์ให้เป็นมนุษย์? ถ้ารู้แล้วก็จะไม่เกลียดพระเจ้า จะไม่เกลียดกรรมะ, จะไม่เกลียดศาสนา, หรือจะไม่เกลียดวัด; อย่างที่เราเรียกสั้น ๆ ว่า ไม่เกลียดวัด.

นี่สรุปความว่า คนเกลียดวัด คือคนที่กำลังเกลียดสิ่งที่จะทำให้ตนเองรุ่งเรืองเจริญก้าวหน้าทางจิตใจ เพื่อให้ถึงอันดับสุดท้ายของความ เป็นมนุษย์.

เหตุผลที่เกิดมีความเกลียดวัด

เอ้า, ก็อยากจะให้พิจารณากัน ให้ละเอียดต่อไปอีกสักชนิดหนึ่ง ในประเด็นนี้ โดยจะขอร้องให้พิจารณาถึงเหตุ หรือ **สมุฏฐานแห่งความเกลียด** โดยจะตั้งปัญหาขึ้นว่า **ทำไมเราจึงเกลียด** ในเรื่องทางจิตทางวิญญาณ

อย่างนี้ ? มันมีคำตอบที่รวบรัดได้เลยว่า เราเกลียดสิ่งใด ก็เพราะว่าเราไม่รู้จักสิ่งนั้น ว่ามันมีคุณค่า, หรือ มีคุณค่าเหลือประมาณ.

ถ้าเป็นเรื่องทางวัตถุ มันก็ไปอีกอย่างหนึ่ง เพราะมันเห็นได้ด้วยตา, อะไรด้วยตา. แต่ถ้าเป็นเรื่องทางจิตใจทางนามธรรมแล้ว ก็จะขอพูดอย่างนี้ ว่า เกลียดสิ่งใดก็เพราะไม่รู้จักสิ่งนั้น โดยถูกต้องว่า มีคุณค่าสำหรับตนเองอย่างไร.

นี่โดยสรุปก็ต้องพูดอย่างนี้ เป็นการสรุปที่เดี๋ยวมืด ว่าเกลียดวัดหรือเกลียดอะไรในทางจิตทางวิญญาณ ก็เพราะไม่รู้จักสิ่งนั้น; เช่นไม่รู้จักวัด, ไม่รู้จักธรรมะ, ไม่รู้จักศาสนา, ไม่รู้จักพระเจ้าพระสงฆ์ เป็นต้น.

ทีนี้ อีกทางหนึ่ง อีกแง่หนึ่ง : สิ่งนั้น ๆ ได้เปลี่ยนสภาพ เปลี่ยนหน้าที่ เปลี่ยนการทำหน้าที่ เปลี่ยนความหมาย. ข้อนี้หมายความว่า สิ่งที่เคยถูกต้อง หรือจำเป็น หรือดีที่สุดมาในครั้งหนึ่งนั้น; เดียวนี้ได้เกิดการเปลี่ยนแปลง : เปลี่ยนภาวะก็มี, เปลี่ยนการทำหน้าที่ที่ว่าจะต้องทำหน้าที่อย่างไรก็มี, เปลี่ยนความหมายก็มี, พูดไปก็จะกระทบกระเทือน.

แต่จะพูดแต่ใจความว่า สิ่งที่เรียกว่า “วัด” ตัวนี้ มันก็ เปลี่ยนภาวะไม่เป็นวัดอย่างครั้งพุทธกาล ไม่มีลักษณะหรือภาวะ หรือปรากฏการณ์อย่างครั้งพุทธกาล; มันก็ เปลี่ยนหน้าที่ คือที่เคยมีหน้าที่ ที่จะช่วยยกวิญญาณให้สูงก็เปลี่ยนหน้าที่ไป, มันมาเป็นเรื่องทางวัตถุ ทางอะไรมากขึ้น จนกระทั่งว่า วัดนี้ก็มาเป็นทาสของวัตถุไปเสียด้วย; แล้วความหมายมันก็เปลี่ยน, คือ

เปลี่ยนมาจากความหมายที่ว่าจำเป็นสำหรับมนุษย์จะต้องมี เพื่อยกระดับทาง
วิญญาณให้สูงขึ้น, กลายมาเป็นสิ่งที่ให้ผลไม่คุ้มค่าแก่มนุษย์ไป.

นี่ถ้าว่ากันโดยสรุป ที่มันเกี่ยวกับลักษณะ หรือการกระทำ หรือ
อะไรมันก็มีอยู่อย่างนี้ ที่ทำให้เกิดการเกลียดวัดกันขึ้นมา.

ถ้าจะพูดให้เป็นตัวอย่าง แยกแยะให้เป็นตัวอย่าง ก็พอจะพูดได้
ตามสมควรแก่เวลาอีกเหมือนกัน; เช่นจะพูดว่า **เดี๋ยวนี้คนเกลียดศาสนา**
เพราะ**ไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าศาสนา**. เมื่ออาตมาพูดว่า ท่านยังไม่รู้จักศาสนา
ก็อย่าเพ้อไกรธ เพราะว่าท่านยังรู้จักศาสนาน้อยเกินไป, มีแต่ความเชื่อมั่น
อย่างเดียว อย่างนี้ เขาไม่เรียกว่ารู้จัก, ถ้าหมดความเชื่อมั่นเมื่อไร ก็จะเกิด
เกลียดศาสนาขึ้นมาไม่ทันรู้ตัว; นี่เพราะไม่รู้จักสิ่งนั้น ในที่นี้ก็คือไม่รู้จัก
ศาสนา.

สิ่งที่เรียกว่าศาสนานี้รู้จักยาก : รู้จักยากยิ่งกว่าที่จะรู้จักฟ้าเหลือง
รู้จักวัดวาอาราม รู้จักพระพุทธรูป รู้จักอะไรทำนองนั้น; นั้นมันไม่ยาก.
แต่จะให้ รู้จักศาสนา ในขั้นที่เป็นหัวใจของศาสนา กันแล้ว รู้จักยาก,
เช่นเดียวกับคำว่าวัดในความหมายทางนามธรรม. นี่จึงเกลียดศาสนา เพราะ
ไม่รู้จักศาสนา.

ที่นี้ เขาเกลียด**ธรรมะ** ซึ่งเป็นสิ่งที่รู้จักได้ยากยิ่งขึ้นไปอีก;
เพราะว่าตัว**ธรรมะ**แท้ ๆ ที่เป็นใจความแท้ ๆ ก็ยิ่งละเอียด ยิ่งลึกซึ้ง, ซึ่ง
เหมือนกับพระเจ้านั้นแหละ. **ธรรมะกับพระเจ้านี้ ใช้แทนกันได้** คืออยู่ใน
ลักษณะที่ยากที่จะบรรยายด้วยคำพูดได้ : บรรยายก็บรรยายได้, แต่มันไม่

ถูก หรือไม่หมด, หรือมันไม่ตรง; เพราะลึกซึ้งเกินกว่าที่จะบรรยายได้ด้วยคำพูด : จะบรรยายกัน ในแง่ไหน ก็ได้ ในฐานะที่เป็นผู้สร้างโลก ก็ได้ ควบคุมโลก ก็ได้ ทำลายโลก ก็ได้. ธรรมะ, เมื่อเขาไม่รู้จัก เขาก็เกลียด เหมื่อนกัน ; ที่ ใด ๆ กันอยู่บ้างนี่ก็เรียกว่า ยึดมั่นไปตามประเพณี หมดความยึดมั่นเมื่อไร แล้วก็เกลียด.

เหตุผลที่ทำให้เกลียดวัด

ที่นี้ ดูที่เกลียดวัด กันดีกว่า. วัดเปลี่ยนไปในทางที่ทำให้เกลียด; เช่น ว่าวัดนี้ เขาไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ถูกต้อง ของความหมายของคำว่า “วัด” มาแต่เดิม; นี้ผู้มีปัญญาเขาเกลียด. ที่นี้ วัดไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของคนโง่; คนโง่เขาก็เกลียด. จะพูดให้กว้างขึ้นไปก็ว่า คนสมัยใหม่ที่ก้าวหน้าทางเนื้อหนังร่างกายมาก, แล้ววัดไม่ยอมเปลี่ยนแปลงไปตามนั้น; วัดยังรักษาความถูกต้องไว้ตามเดิม; คนโง่สมัยใหม่เหล่านั้นก็เกลียดวัด. ถ้าวัดเปลี่ยนแปลงไปตามคนโง่เหล่านั้น คนโง่เหล่านั้นก็ชอบ; แต่คนมีปัญญาก็เกลียดวัด, คนที่เขาถือเอาความถูกต้องเป็นหลัก เขาก็ต้องเกลียดวัด.

ที่นี้ถ้าจะดูวัดในแง่ที่ต่ำลงไปอีก. เดียวนี้เราก็จะเห็นว่ามียูทูว์ ๆ ไป ไม่ต้องอ้างหลักฐาน พยานอะไรที่ไหนก็ได้ ว่า วัดกลายเป็นแหล่งแห่งอบายมุข. อบายมุข : ดื่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน ดูการละเล่น เล่นการพนัน คบ

คนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน มีอยู่ในวัดตลอดเวลาก็มี, หรือหามาใส่ลงไปในวัด เป็นครั้งเป็นคราวตามเทศกาล นี้ก็มี. นี้วัดกลายเป็นแหล่งอบายมุขไป เขาก็ต้องเกลียด หละ มั่นน่าเกลียดนี้.

ถ้ายัง พระเณรก็เกียจทำงาน นั้นแหละคือตัว อบายมุขสุดท้าย มีอยู่ในวัดตลอดกาล; เพราะ อบายมุขข้อสุดท้าย ว่า เกียจคร้านทำงาน คือ ไม่อยากจะทำงานเหน็ดเหนื่อย, เหงื่อไหลไคลย้อย. วัดก็กลายเป็นที่มั่วสุมของอบายมุข, ก็ต้องเรียกว่าที่มั่วสุมของอัมพาล, อัมพาลก็มาเฝ้ารกรากอยู่ในวัด. ฆราวาสเข้ามาทำก็มี, พระเณรเป็นเสียเองก็มี, คนก็เกลียดวัด ในแง่นี้ได้ไม่ยาก.

ถ้าจะดูให้ลึกซึ้ง ให้ละเอียดลงไปอีกทีหนึ่ง ในที่บางแห่ง วัดนี้ก็กลายเป็นที่เพาะพันธุ์ผู้เห็นแก่ตัว, เพาะพันธุ์บุคคลที่เห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัวหลายรูปแบบนะ; แม้แต่มาอาศัยวัด ในลักษณะที่ไม่ใช่หน้าที่ของวัด, เป็นเพียงเรือจ้างอย่างที่ว่านี้ ก็เรียกว่า เพาะพันธุ์ผู้เห็นแก่ตัว.

จะเปรียบเทียบให้ฟัง เหมือนอย่างว่าแต่โบราณ ถ้า เด็ก ๆ มาอยู่วัด, เด็ก ๆ จะต้องฝึกฝนตนเองตามระเบียบของวัด ซึ่งมีความมุ่งหมายว่า จะควบคุมกิเลส กำจัดกิเลส ไม่มากก็น้อย ตามประสาเด็ก ตามประสาเณร ตามประสาพระ เขามาอยู่ในวัด ก็เพื่อจะทำหน้าที่ ให้ตรงกับความมุ่งหมายของวัด หรือของศาสนา หรือของธรรมะ. ถ้าเป็นอย่างนี้จริง มันจะลด

ความเห็นแก่ตัว; เพราะเมื่อทำอยู่อย่างนั้น มันจะเห็นแก่ตัวอยู่ไม่ได้; เพราะเขาสอนแต่เรื่องความไม่เห็นแก่ตัว กระทั่งไม่มีตัวที่จะเห็น.

เดี๋ยวนี้ เราก็มารู้ว่าใช้วัดเป็นที่สร้างประโยชน์ของตัวเอง เพิ่มความเห็นแก่ตัว; โดยอนุโลมกันไปเสียว่า มันถึงสมัยนี้แล้ว มันจะต้องเปลี่ยนอย่างนี้ : เป็นที่พักที่อาศัยเพื่อฝึกฝนประโยชน์ของตัวเอง โดยไม่ต้องเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมไปเสียก็มี.

นี่เราจะเห็นว่า เด็กวัดในบางวัด กำลังก้มหน้าก้มตาทำประโยชน์แก่ตัว โดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ของวัด และกลับจะเห็นว่าวัดนั้นแหละเป็นศัตรู ทั้งที่ตัวอยู่ในวัด. อยากจะระบุว่า เด็กที่มาอาศัยวัดเรียนหนังสือ เรียนมัธยมเรียนอะไรก็ตามเถอะ บางคนเป็นข้าศึกกับวัดที่ตัวอาศัยอยู่ : ไม่ชอบท่านสมภาร, ไม่ชอบระเบียบ, ไม่ชอบกฎเกณฑ์อะไรหมด. นี่กลายเป็นว่า วัดนี้เปลี่ยนมากทีเดียว : เป็นที่อยู่ เป็นที่พักพิง เป็นที่เพาะพันธุ์ ของวัยรุ่นที่เห็นแก่ตัว.

เอาตามข้อย้ำอีกทีหนึ่งว่า สมัยโบราณเขาก็มีอย่างนี้ เด็กมาอาศัยวัด ก็มีเหมือนกัน; แต่เขาจะได้รับการฝึกฝน เพื่อทำลายความเห็นแก่ตัว. เดี่ยวนี้มันเปลี่ยนเป็น มาฝึกฝนเพื่อเห็นแก่ตัว; วัดมันก็กลายเป็นที่น่าเกลียดไป. นี่เป็นเพียงตัวอย่าง ไม่จำเป็นจะต้องพูดให้หมด เพราะมันพูดไม่ได้. ตัวอย่างเพียงเท่านี้มันก็พอแล้วสำหรับจะมองเห็นมูลเหตุ ที่ทำให้เกิดการเกลียดวัดกันขึ้นมา.

ต้องแก้ไขวัดให้เหมาะสำหรับคนเกลียดวัด

ทีนี้จะคุยต่อไปอีก ก็คือ เราจะทำอะไรเกี่ยวกับเรื่องนี้. อาตมาได้บอกแล้วตั้งแต่ตอนต้นว่า วันนี้จะไม่พูดถึงข้อธรรมะใด ๆ สำหรับผู้เกลียดวัด แต่จะพูดเฉพาะปัญหาเฉพาะหน้าที่มันมีอยู่จริง ๆ เกี่ยวกับการเกลียดวัด. ใครเกลียดวัด ? เกลียดเพราะเหตุใด ? ก็ได้พูดกันมาแล้ว ทีนี้เราจะทำอย่างไร เมื่อปัญหากำลังมีอยู่อย่างนี้ ? ถ้าท่านยังไม่ยอมรับว่าปัญหากำลังมีอยู่อย่างนี้ ก็ได้ ก็ต้องไปคิดเอาเอง; เพราะว่าอาตมาได้ยืนยัน และได้ชี้แจงอยู่ว่า **ปัญหากำลังมีอยู่อย่างนี้**. ทีนี้เราจะทำอย่างไร ? เมื่อสังคมของเราในฐานะที่เป็นคนไทยก็ดี, ในฐานะที่เป็นพุทธบริษัทก็ดี, ศาสนาไหน ๆ ก็ดี, มันมีอยู่อย่างนี้เหมือน ๆ กันไปหมดทุกศาสนา หรือทุกสังคม เราจะทำอย่างไร ?

อาตมาก็พูดตอบอย่างกำปั้นทุบดิน ไม่มีทางผิดไว้ทีก่อนว่า เราจะต้องมีวัด สำหรับคนที่เกลียดวัด. เราจะต้องมีศาสนา สำหรับคนที่เกลียดศาสนา. เราจะมิธรรมะ สำหรับคนที่เกลียดธรรมะให้จนได้. เมื่อเขาเกลียดวัด เราจะมีวัดสำหรับบุคคลชนิดนั้น จนเขาเกลียดไม่ได้. เราจะสร้างวัดให้เขาใหม่ให้คนชนิดนั้น จนเขาเกลียดวัดไม่ได้, หรือเราจะจัดระบบศาสนาให้เขาใหม่ จนเขาเกลียดศาสนาไม่ได้, หรือว่าจะจัดการศึกษาธรรมะให้เขาใหม่ จนเขาเกลียดธรรมะไม่ได้. นี่แหละคือเป้าหมายของเรา ในการที่จะบรรยายชุดนี้.

เราจะมีวัดสำหรับผู้ทีเกลียดวัด ก็ต้องมีผู้ทีนำ, นำให้เกิดการกระทำ ให้วัดนี้กลั้บกลายเป็นวัดชนิดทีธรรมชาติต้องการ, หรือทีธรรมชาติบังคับให้เกิดมีขึ้นในโลก; อย่งทีได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น คือให้วัดมีหน้าทีประคับประคองวิญญาณของคนให้ก้าวหน้าไป ควบคู่กันไปกับความก้าวหน้าในทางร่างกาย ซึ่งเขาใช้สถาบันอื่น.

ส่วน สถาบันวัด นี้ จะประคับประคองจิตใจของคน ไปจนถึงจุดทีมนุษย์ควรจะเป็นอย่งไร; ให้เป็นมนุษย์ทีดีทีสุด ทีมนุษย์จะเป็นกันได้; เรียกว่าวัดชนิดทีธรรมชาติต้องการ ซึ่งได้กระทำมาตั้งแต่แรก ๆ มันเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติโดยทีมนุษย์ไม่รู้สึกตัว แล้วทำหน้าทีนั้นสำเร็จ, แล้วมนุษย์เพ็งมาเกิดการเปลี่ยนแปลงทีหลัง มาเป็นบ่าวเป็นทาสของวัตถุนิยมมากเกินไป จนเกลียดวัดในทีสุด. ก็ต้องกลับไปหาวัด ให้ตรงตามความประสงค์ของธรรมชาติแห่งมนุษย์กันเสียใหม่.

สำหรับ ศาสนา นั้น ก็จะต้องมีผู้นำในทางศาสนา นำคนให้เข้าถึงหัวใจของศาสนา. เมื่อมีการนำคนให้เข้าถึงหัวใจของศาสนาเมื่อไร เมื่อ นั้นคนก็จะไม่เกลียดศาสนา. ขอร้อง ขอวิงวอน ขอเชิญชวนก็แล้วแต่จะเรียกว่าท่านทั้งหลายจงช่วยกัน ในข้อนี้. ทุกคนจงช่วยกัน ในข้อนี้ เท่าทีจะช่วยให้ : ให้พวกเรา รู้จักศาสนา, รู้จักหัวใจของศาสนา, แล้ว เข้าถึงหัวใจของศาสนา, ประโยชน์อันใหญ่ยิ่งจะเกิดขึ้นแก่เรา และแก่สังคมของเรา; เมื่อเป็นได้ อย่งนี้ ก็จะไม่มีการเกลียดศาสนาอีกต่อไป.

สำหรับ **ธรรมะ** ก็เป็นของละเอียดลึกซึ้ง เพราะว่ามันแยกตัวออกไป เฉพาะในส่วนที่มันลึกซึ้ง, เฉพาะส่วนที่ลึกซึ้งของวัดหรือของศาสนา, จะเรียกว่า ธรรมะ. **นี่ก็ต้องช่วยกันจัด ช่วยกันทำ จนไม่มีใครเกลียดธรรมะ** คือกระทำจนกว่าจะมีการศึกษาธรรมะที่ถูกต้อง, ช่วยจำไว้ด้วยว่า **ต้องมีการศึกษาธรรมะที่ถูกต้องจนพิสูจน์ความจำเป็นที่มนุษย์จะต้องมีธรรมะ.**

ความจำเป็นที่มนุษย์จะต้องมีธรรมะนั้น มันลึกซึ้งเข้าใจยาก ละเอียด ซ่อนเร้นอยู่, เราจึงไม่ค่อยรู้ลึกว่า เราจำเป็นจะต้องมีธรรมะ. พูดอย่างนี้จะถือว่าค่าท่านทั้งหลายก็ได้. อาตมาก็ยอม คือจะพูดว่า **รู้จักความจำเป็นที่จะต้องมีธรรมะนั้น น้อยเกินไป;** ไม่สนใจกับธรรมะมากเหมือนเรื่องกิน เรื่องอยู่ เรื่องแต่งเนื้อแต่งตัว. ไปเห็นสิ่งนั้นจำเป็นกว่า อะไรกว่าเลยไม่รู้ธรรมะนี้มีความจำเป็นยิ่งไปกว่านั้นเสียอีก.

เราจะ **ช่วยกัน ๆ ๆ ให้รู้จักธรรมะ, แล้วก็ ปฏิบัติธรรมะ;** อย่างนี้เรียกว่าเราช่วยกันพิสูจน์ ให้เห็นความจำเป็นที่มนุษย์จะต้องมีธรรมะ. ถ้าเราช่วยกันได้อย่างนี้แล้ว จะไม่มีใครเกลียดธรรมะอีกต่อไป, จะเห็นธรรมะเป็นชีวิตจิตใจของคน, เห็นร่างกายเป็นเพียงเปลือก, เห็นหัวใจของคนเป็นธรรมะ.

มีธรรมะเป็นหัวใจ มีร่างกายเป็นเปลือก แล้วมันก็ไปด้วยกันได้; เพื่อความสงบสุข เพื่อความผาสุก เพื่อพระนิพพาน ในที่สุด, จะเรียกว่าเพื่อ

ไปอยู่กับพระเป็นเจ้า ก็ได้เหมือนกัน, ความหมายเดียวกัน. จะต้องทำอย่างนี้, แล้ว เมื่อนั้นแหละ คนจะไม่เกลียดธรรมะ ไม่เกลียดศาสนาและไม่เกลียดวัด.

นี้อาตมาจึงได้มีความหมายมั่นว่า การบรรยายชุดนี้ จะให้หัวข้อว่า ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด. แล้วก็มีธรรมะไหนบ้าง ก็จะพูดไปที่ละข้อ ๆ ตลอดการบรรยายสิบกว่าครั้ง ที่จะมาข้างหน้า สำหรับภาคอาสาฬหบูชา.

ในวันนี้ก็ขอพูดอย่างเป็น อารัมภกถา กล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้น, กล่าวถึงหนทางที่เราจะสะสางปัญหานี้ให้หมดไป. ฉะนั้น เราจะศึกษา ธรรมะ ซึ่งแจ้งธรรมะ อธิบายธรรมะให้แก่คนที่เกลียดวัด จนเขาไม่อาจจะเกลียดได้อีกต่อไป, จนกว่าทำอะไรเสีย เขาก็ไม่อาจจะเกลียดธรรมะได้อีกต่อไป; นี่ก็คือความประสงค์ และขอร้องให้ท่านทั้งหลายที่เผชิญมา เฉพาะในการฟังครั้งนี้ช่วยเอาไปคิดด้วย ว่านี่คือ ปัญหาที่กำลังมีอยู่ในปัจจุบัน ในสังคมของเรา ซึ่ง เป็นสังคมที่ไม่มีศีลธรรมยิ่งขึ้นทุกที, มีความเลื่อมใสศรัทธาเข้ามาแทน; มันจึงมีอาชญากรรมมากขึ้นรุนแรง เลวทราม โหดร้าย อย่างไม่เคยมีมาแต่กาลก่อน เช่นเดี๋ยวนี้เขามากันได้ง่าย ๆ แม้แต่บิดามารดาของตน.

อาชญากรรมทางเพศก็เลวร้าย หยาบคาย ทารุณมากขึ้น, อาชญากรรมทางทรัพย์สินสมบัติ ก็เลวร้ายทารุณมากขึ้น, ปัญหาที่ทุกคนคอยแต่จะเอาเปรียบผู้อื่น ก็มีมากขึ้น; และมันมา สรุปรวมอยู่ที่ว่า เขาไม่รู้ว่าเขาควรจะได้อะไร ควรจะเป็นอยู่อย่างไร จึงจะมีความสุข; เขาจึงได้ทำไป ในลักษณะที่เหมือนกับตกรกทั้งเป็นอยู่ตลอดเวลา.

พูดให้ฟังง่ายสำหรับเด็ก ๆ ก็พูดว่า เขามีแต่จะทำสิ่งที่ทำให้เงินเดือนของเขาไม่พอใช้ ยิ่งขึ้นตลอดเวลา เพราะความโง่ของเขา; เขาทำผิดในเรื่องนี้.

นี่เรา จะต้องช่วยกัน ให้ออกอยู่กันได้เป็นผาสุก; มีความรักใคร่กัน เหมือนกับว่า สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน, แล้วก็ไม่ต้องใช้เงินมากเท่าที่ใช้อยู่เดี๋ยวนี้ ก็ยังอยู่เป็นผาสุกได้ ความเดือดร้อนมันก็ไม่มี.

เป็นอันว่าจะต้องยุติการบรรยายในรูปอาร์มภกถานี้ ซึ่งไม่มีเรื่องอะไรมากนัก; แล้วก็ท่านทั้งหลายจำนวนมากก็เพิ่งจะเดินทางมาถึง กำลังเพลี่ย กำลังเหนื่อยอ่อน จะได้ไปเตรียมตัวพักผ่อนเพื่อวัตถุประสงค์ของการมาต่อไป.

อาตมาขอยุติการบรรยายไว้เพียงเท่านี้ เพื่อให้พระสงฆ์ทั้งหลายท่าน สวดบทพระธรรมต่อท้าย สำหรับให้เกิดกำลังใจในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตน ๆ ต่อไป.

ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด

- ๒ -

๑๖ กรกฎาคม ๒๕๒๐

ลักษณะของคนเกลียดวัดและหนทางรอด

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชาในวันนี้ จักได้บรรยายโดยหัวข้อว่า ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด เป็นตอนที่ ๒ ต่อไปจากการบรรยายในครั้งที่แล้วมา.

ขอทบทวนความเข้าใจ เกี่ยวกับเรื่องนี้บ้างสักเล็กน้อย ก่อนแต่จะได้อบรมขยายข้อความต่อไป; ทั้งนี้เพราะว่า มันเป็นเรื่องที่ออกจะแปลกประหลาด หรือว่าเป็นเรื่องใหม่. ในครั้งที่แล้วมาได้กล่าวโดยหัวข้อว่า คน

ที่กำลังเกลียดวัด, นี่เป็นการยืนยันว่า ได้มีการเกลียดวัดขึ้นมาแล้วในโลกนี้ ไม่เฉพาะแต่ในพุทธศาสนา; แม้ในศาสนาอื่นก็มีปัญหาอย่างเดียวกัน. และเมื่อมีคนเกลียดวัดแล้ว อะไรจะเกิดขึ้น; มันก็หมายความว่า คนไม่สนใจกับสิ่งที่เรียกว่าวัด หรือศาสนา หรือธรรมะนั้นเอง. แล้วผลต่อไปจากนั้นก็คือปัญหานานาประการ ที่เกี่ยวกับศีลธรรม แล้วก็จะเข้าไปในทางที่ไม่มีศีลธรรมยิ่งขึ้น.

ส่วนในครั้งนี่ จะบรรยายโดยหัวข้อว่า ลักษณะของคนเกลียดวัด และหนทางรอด. ท่านต้องทำความเข้าใจที่เหมือนกัน ว่ามีคนเกลียดวัด, แล้วก็มีการตกต่ำในทางวิญญูณ ทั้งส่วนบุคคลและส่วนสังคม และแม้แก่พระศาสนาเองด้วย; แต่ว่าการตกต่ำนี้ มีทางที่จะแก้ไขได้. ดังนั้น เราจึงเรียกว่า หนทางรอด หนทางรอดนั้นมีอยู่.

ทีนี้เป็นการสะดวก ที่จะพูดพร้อมกันไปในคราวเดียวกันเป็นคู่ ๆ กันไป : จะพูดถึงลักษณะแห่งการเกลียดวัดโดยละเอียดไปทุกอย่าง แล้วไปพูดถึงหนทางรอดแต่ละอย่าง ๆ มันก็ทำให้ลำบากในการศึกษา; จึงถือโอกาสพูดพร้อมกันไปว่ามีการเกลียดวัด หรือเกลียดศาสนาในแง่ไหนมุมไหน
 ใ ห น
 อย่างไร, แล้วเราจะแก้ไขกันอย่างไร.

วิธีการแก้ไข นั้นแหละ จะ เรียกว่า **ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด** และมีอยู่มากมาย จนอาจจะกล่าวได้ว่า หลายสิบรูปแบบ หลายสิบแง่หลายสิบมุม; แต่จะเอามาเท่าที่จำเป็น ซึ่งจะได้บรรยายเป็นลำดับไปในวันหลัง ๆ.

สิ่งที่จะต้องทบทวนเป็นพิเศษ จากการบรรยายครั้งที่แล้วมา ก็คือ คำว่า “เกลียดวัด” ซึ่งหมายถึงเกลียดธรรมะ เกลียดศาสนา เกลียดอะไรที่มันรวมกันอยู่กับวัดพร้อมกันไปในตัว; และคนที่เกลียดวัดนั้น ก็มีมากมายหลายรูปแบบ แต่เราจะเอามาสรุปกันให้เหลือเพียงสัก ๒ แบบ คือคนที่อึดแน่นอยู่ด้วยเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ นี่ก็เกลียดวัด, คนที่หิว ไม่มีเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ตามพอใจตัว นี่ก็เกลียดวัด.

ขอให้พิจารณาดูให้ดีว่า จะเอากันอย่างไร : มีทรัพย์สมบัติ มีกामารมณ์ มีเกียรติยศชื่อเสียง แล้วก็ยังเกลียดวัด; ส่วนคนที่ยังหิวอยู่ด้วยเรื่องเหล่านี้ คือไม่มีทรัพย์สมบัติ ไม่มีกामารมณ์ ไม่มีเกียรติยศชื่อเสียงเป็นที่พอใจ มันก็ยังเกลียดวัด. ดูแล้วมันน่าขันอยู่ ที่ว่าอย่างไร ๆ มันก็ยังเกลียดวัด; ฉะนั้น การเกลียดวัดนี้มิได้อยู่ที่ว่าสมบูรณ์ไปด้วยเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ หรือหาไม่, มันไป อยู่ที่ความคิดเห็น หรือความเข้าใจอันถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง ต่างหาก.

ทีนี้ เพื่อให้จำได้ง่าย ๆ เราก็ จะเรียกชื่อคนเกลียดวัด นี้ไว้เป็น ๒ พวก : พวกที่หนึ่ง ก็คือ **เทวดาอันธพาล** มีกิน มีกาม มีเกียรติแล้ว

ก็ยังเกลียดวัด, อีกพวกหนึ่งก็คือ **มนุษย์อันธพาล** ยังไม่เป็นเทวดา ยังอาบเหงื่อต่างน้ำอยู่ ยังหิวในเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติอยู่ ก็ยังเป็นอันธพาล; หมายความว่า มนุษย์ก็เป็นอันธพาล, เทวดาก็เป็นอันธพาล; ถ้ามีความเข้าใจไม่ถูกต้องในเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ.

พวกเทวดาอันธพาล นี้ หมายถึงพวกที่มีการศึกษามาดีแล้ว มีปริญญา มีอะไรมากมาย, กำลังเป็นนักการเมือง นักธุรกิจ นักปกครอง นักการค้า อะไรก็ตาม เป็นคฤหบดี; นี้ก็มีอยู่พวกหนึ่ง, มีเหตุผลอย่างหนึ่งสำหรับที่ทำให้เขาเกลียดวัด.

ที่นี้ **พวกมนุษย์อันธพาล** นี้ ก็คือพวกอันธพาลโดยตรง เป็นวัยรุ่นหรือเป็นอันธพาล เป็นทาสของกิเลส ตัณหา อวิชชา, กระทบง่าอาศัยวัดเป็นเรือจ้างสำหรับศึกษาเล่าเรียน เพียงเพื่ออาชีพ มิได้ทำไปเพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา เหล่านี้ และมีเบ็ดเตล็ดอย่างอื่นอีกมาก ไม่ต้องพูดถึงก็ได้.

คนที่เกลียดวัดมีอยู่ ๒ พวก คือเทวดาอันธพาล กับมนุษย์อันธพาล; ถ้าไม่อันธพาลก็ไม่เกลียดวัดเป็นแน่นอน; นี่คือสิ่งที่จะต้องทบทวน. เราได้พิจารณากันแล้วในการบรรยายครั้งก่อน ว่าได้มีการเกลียดวัดขึ้นมาแล้ว, และคนเกลียดวัดก็คือคนอย่างนี้.

ทางรอดในการแก้ปัญหา “คนเกลียดวัด”

ทีนี้ จะบรรยายลักษณะของคนเกลียดวัด ให้ชัดเจนไปเป็นพวก ๆ พร้อมกับจะบอกหนทางรอด, ก็จะช่วยกันแก้ปัญหาได้สำหรับคนเหล่านั้น ไปที่ละพวกสองพวก กว่าจะเห็นว่าเป็นการสมควร.

ในวันนี้ก็จะพูดถึงคนเกลียดวัดสัก ๓ พวก : คือ เกลียดวัดวาอารามโดยตรง เกลียดศาสนา แล้วก็ เกลียดพระเจ้าพระสงฆ์. ท่านทั้งหลายทุกคนมองเห็นแล้วว่า สิ่งทั้ง ๓ นี้ มันเนื่องกัน แยกกันไม่ออก. วัดวาอาราม พระศาสนา กับ พระเจ้าพระสงฆ์ นี้ แยกกันไม่ออก; แต่ความหมายก็ยังคงแตกต่างกัน.

วัดวาอาราม หมายถึง สถานที่ หมายถึงตัวสถาบันที่ตั้งอยู่. ศาสนานั้น หมายถึง ระบบศึกษาและปฏิบัติ เพื่อให้ได้ผลอย่างใดอย่างหนึ่งที่สูงสุด และก็อาศัยวัดวาอารามเป็นที่ตั้งเป็นส่วนใหญ่ ในการศึกษาหรือการเผยแผ่. พระเจ้าพระสงฆ์ ก็คือพวกที่ทำหน้าที่ทางฝ่ายศาสนานั้นเอง มีอยู่หลายชั้นหลายระดับ เพราะมีหลายศาสนา; เราวมเรียกกันว่า พระเจ้าพระสงฆ์ก็แล้วกัน. ในวันนี้จะเอาสิ่งทั้ง ๓ นี้มาเป็นวัตถุสำหรับเกลียดของคนพวกหนึ่ง ที่เรียกว่าเกลียดวัด.

ทีนี้ อยากจะให้ดูถึงแง่ที่ลึกซึ้ง หรือค่อนข้างจะลึกซึ้งอยู่อีกสักแง่หนึ่ง ที่เกี่ยวกับคำว่า การเกลียดวัด. การเกลียดวัดนี้ เราจะดูกันโดยหลัก ๔ ประการ คือว่า *อะไรเป็นเหตุให้เกลียดวัด* อย่างหนึ่ง. แล้วการเกลียดวัดนี้มันสนุกสนานเอร็ดอร่อย *มีเสน่ห์ของมันอย่างไร* นี้อย่างหนึ่ง. แล้วการเกลียดวัด

นี่ มีความเลวทราม มีอันตรายอยู่ในตัวมันเองนั้นอย่างไร นี่ก็อย่างหนึ่ง. ที่นี้ อย่างสุดท้ายคือ หนทางที่ผู้หวังดีมีสติปัญญา จะรอดออกมาเสียได้จาก อุปัทวะข้อนี้ได้อย่างไร, เป็นอย่างสุดท้าย. รวมกันแล้วก็ เป็น ๔ อย่าง.

อยากจะชี้ให้เห็นว่า จะเป็น การเกลียดวัดในรูปไหนแบบไหนก็ตาม มันก็ มีสมุทัย คือต้นเหตุ หรือสมุฏฐานคือฐานราก อยู่ที่ความรู้ผิด ซึ่งมีค่า เท่ากับไม่รู้, หรือมีอวิชารู้ผิด เห็นผิด เชื่อผิด อะไรผิดไปหมด; นี่เป็น สมุฏฐานให้เกลียดวัด, หรือทุกอย่างที่รวมอยู่ในคำว่า วัด. แล้วคนชนิดนี้ ก็ พอใจ สนุกสนานเอร็ดอโรยไปตามกิเลสตัณหาของตน เนื่องจากการที่ได้ กระทบไป ในลักษณะที่ตรงกันข้ามจากการรักวัด.

ถ้าเขารักวัด หรือรักศาสนา เขาทำไปอย่างหนึ่ง; ถ้าเขาเกลียดวัด เกลียดศาสนา เขาทำไปอีกอย่างหนึ่ง. การเกลียดวัด เกลียดศาสนา ทำไป ตามความต้องการของเขานั้น มีรสอโรยมากสำหรับเขา ก็เรียกว่า อัสสาทะ ซึ่งแปลว่า รสอโรย, อโรยถึงกับเป็นเสน่ห์ผูกพันจิตใจ. ข้อนี้เห็นได้ง่ายที่ว่า คนเกลียดวัดแล้ว เขาไปทำอะไรกันที่ไหนด้วยความหลงใหล ไม่ลืมหูไม่ลืม ตา ไม่กลัวความหมดเปลือง ไม่กลัวเสียชื่อเสียง ไม่กลัวอะไรหมด; นั่นแหละคือเสน่ห์ของการเกลียดวัด.

ที่นี้พร้อมกันนั้น และจะเว้นไม่ได้; ถ้าไม่วันนี้ก็วันหลัง ซึ่งจะ ประสบกับอันตราย บาปกรรม หรืออะไรก็ตาม, แล้วแต่จะเรียก อัน เกิด มาจากการเกลียดวัด คือ ไปทำผิด ทำชั่ว โดยไม่รู้สีกตัวก็ดี โดยรู้สีกตัว

เพราะฝันความรู้สึกก็ดี นี่มันมากขึ้น ๆ เป็นเรื่องอบายมุขทั้งนั้นแหละ เกิน ๖ ประการไปเสียอีก. ก็ได้รับความเสื่อมเสียกระทั่งความพินาศ ฉิบหายล่มจม, หรือว่าล้มลุกคลุกคลานไปเป็นคราว ๆ จมลงไป : โง่หัวขึ้นมาใหม่ แล้วก็จมลงไป, แล้วก็โง่หัวขึ้นมาใหม่ อยู่อย่างนี้. นี่เราเรียกว่า **อาทินวะ** คือ **โทษอันเลวทราม** ตรงกันข้ามกับอัสสาทะ เมื่อมันมี **เสน่ห์ล่อลวงคน** **เท่าไร** มันก็ให้โทษให้อันตรายให้ความเลวทรามมากเท่านั้น.

เมื่อเป็นอย่างนี้ไปอีกไม่ได้ หนีไม่ไหว ก็คิดหาทางออก : เมื่อ หนีไม่ไหว ก็ข้อมคิดหาทางออก, คนเรานี้เป็นธรรมดา. ฉะนั้น เมื่ออะไร จะมาช่วยให้พ้นจากอุปัทวะเหล่านี้เสียที; อบายอันนี้ก็เรียกว่าทางรอด, ถ้าเรียกเป็นบาลีก็เรียกว่า **นิสสรณะ - ธรรมเป็นเครื่องออกไป**. ข้อนี้ก็ตรงกันข้ามกับสมุทัย ก็คือ **สมุทัย** มันคือ **อวิชา - ความโง่ ความไม่รู้; ฉะนั้น** **นิสสรณะ** ก็ต้องเป็น **ความมีสติปัญญาความรอบรู้ถูกต้อง** แล้วก็ **ประพฤติ** **กระทำไป จนแก้ไขความเลวร้ายนั้นได้**.

ขอให้กำหนด จดจำหัวข้อ ๔ ข้อนี้ไว้เป็นพิเศษ; เพราะว่า จะต้องผูกกัน หรือว่าอย่างน้อยมันก็แสดงให้เห็นในตัวมันเอง ในหัวข้อ หรือว่าในหัวเรื่องแต่ละเรื่อง ๆ นั้น. บางคนก็ทราบแล้วว่า หัวข้อ ๔ ประการนี้เป็นหลักในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ, แล้วก็ใช้กันอยู่เป็นประจำ. แต่บางคนยังไม่ทราบ ก็ควรจะทราบว่า **อะไรเป็นต้นเหตุ** ของมัน ?

อะไรเป็นเสน่ห์ที่ยั่ววน หลอกหลวงของมัน ? อะไรเป็นโทษอันเลวทราม ร้ายกาจของมัน ? อะไรเป็นทางออก มาเสียจากมัน ?

นี่สำหรับการเกลียดวัด ซึ่งมีทั้งแก่เทวดาอันธพาลและมนุษย์อันธพาล; เทวดาอันธพาล และมนุษย์อันธพาลนี้ มีได้ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์. เป็นนักบวชเป็นบรรพชิต ก็มีลักษณะเป็นเทวดาอันธพาลได้ คือกินอยู่เป็นอยู่ เหมือนอย่างเทวดา, และในจิตใจก็ไม่ได้รักพระศาสนา ทั้งที่ตัวเองก็อยู่ในวัด มีแดนหากินอยู่ในวัดเอง; อย่างนี้เราเรียกว่า เทวดาอันธพาล แม้เป็นบรรพชิต. ถ้าเขา อยู่ที่บ้าน ก็เป็นเทวดาอันธพาลในรูปของฆราวาส.

ที่นี้ มนุษย์อันธพาล ก็มีอยู่ทั้งที่เป็นฆราวาสและบรรพชิต เป็นบรรพชิตที่อยากจน ทนอยู่ในวัด อาศัยวัดด้วยเหตุจำเป็นหรืออะไรก็ตาม ในจิตใจก็มิได้รักธรรมะ รักศาสนา หรือรักความเป็นพระของตนเลย; อย่างนี้ก็เป็นมนุษย์อันธพาล และเป็นบรรพชิตด้วย. ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ ว่า เทวดาอันธพาลหรือมนุษย์อันธพาลนี้ ก็มีได้ทั้งที่เป็นคฤหัสถ์ และเป็นบรรพชิต.

ถ้าเราไม่มองดูให้ทั่วถึง ก็จะเข้าใจไม่ถูกต้อง ไม่ตรงตามที่เป็นจริง เราก็ไม่สามารถจะช่วยกันแก้ไขหรือปรับปรุงให้ถูกต้องได้; ดังนั้น จึงต้องพยายามดู สอดส่อง คຸ້ຍເຈີຍ อย่างที่เรียกว่าด้วยจิตใจอันเป็นธรรม ไม่ได้แก่งแย่งจะประจานใคร, หรือว่าจะทำอะไรชนิดที่เป็นไปด้วยกิเลส. แต่จะเป็นไปด้วยความหวังดี ต่อสิ่งที่เรียกว่าวัด ซึ่งเป็นที่รวมของสิ่งที่เรียกว่า

ศาสนา. ฉะนั้น จึงหวังว่าท่านทั้งหลายจะได้ใช้ความพินิจพิจารณา
ละเอียดลอออย่างเต็มที่ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั่นเอง.

เกี่ยวกับวัดวาอาราม

ทีนี้ อาตมาจะได้ยกเรื่องที่ ๑ ขึ้นมาพูด คือคำว่า “วัดวาอาราม”
เพราะได้ชี้ให้เห็นมาแล้วว่า คนกำลังเกลียดวัดในรูปแบบของวัดวาอาราม.
ข้อนี้มีปัญหายุ่งยากอยู่ตรงที่คำว่า วัดวาอารามนี้ มันคืบได้, มันมีความหมายที่
เปลี่ยนแปลงได้ไปตามยุคตามสมัย. ถ้ามันเป็นไปอย่างถูกต้องตาม
ความหมายเดิมของคำว่าวัดวาอาราม มันก็ไม่ค่อยมีปัญหาอะไรที่จะทำให้
เข้าใจยาก.

เดี๋ยวนี้คำว่าวัดวาอาราม มันเปลี่ยนความหมายจากความเป็นวัดวา
อารามอย่างแท้จริงในสมัยแรก ๆ มากลายเป็นวัดวาอารามแบบสมัยใหม่
อย่างนี้เป็นต้น; ดังนั้น เราจะต้องรู้จักให้ชัดเจนลงไปเป็นอย่าง ๆ เกี่ยวกับ
สิ่งเหล่านี้.

เรื่อง วัดวาอารามคืออะไร ? เอามาพูดกันใหม่อีกทีหนึ่ง. ถ้า
ถามขึ้นว่า มัน มีมาแต่เมื่อไร ? ก็ขอให้เข้าใจว่า มันมีมาตั้งแต่มนุษย์เริ่มมี
การคิดสูงกว่าสัตว์, จะกำหนดลงไปว่ากี่แสนปี กี่หมื่นปี มันก็ยาก. กำหนด
ลงไปแต่เพียงว่า เมื่อมนุษย์รู้จักทำมาหากิน รู้จักอยู่กันเป็นหลักแหล่ง ไม่มี

ปัญหาเรื่องปากเรื่องท้องแล้ว; มนุษย์ก็เริ่มมีความคิด หรือสติปัญญาแตกแยกออกไป คือไกลออกไปถึงเรื่องทางจิตทางวิญญาณ; ซึ่งก่อนหน้านี้ เขาไม่เคยคิดถึง เพราะก่อนหน้านี้มีปัญหาแต่เรื่องปากเรื่องท้อง.

ทีนี้เมื่อมาถึงสมัยที่มนุษย์หมดปัญหาเรื่องปากเรื่องท้องแล้ว ก็มีบางคนมีความคิดไม่หยุด คิดต่อไปว่าเรื่องนี้มันก็เท่านั้นเอง มันมีอะไรดีกว่านี้ ก็เกิดเป็นคำถามขึ้นมาว่าหนึ่งประโยคหนึ่งว่า *อะไรที่เป็นกุศล* คือฉลาดยิ่งไปกว่านี้ ? *อะไรที่เป็นกุศลนั้น* หมายความว่าสิ่งที่มันดีงาม น่าสนใจยิ่งขึ้นไปกว่าเรื่องปากเรื่องท้อง.

ดังนั้น ในสมัยที่เรียกกันว่า ยังเป็นคนป่ายังอยู่ในป่า ยังไม่มีบ้าน มีเมืองรุ่งเรืองเหมือนสมัยนี้ คนเขาก็เริ่มคิดถึงสิ่งนี้กันแล้ว; แล้วบางคนมีความต้องการมาก ถึงกับปลื้มตัว ออกไปอยู่ในที่สงบสงัด ห่างจากชุมชน. เขาไปนั่งคิดนั่งนึก นั่งคั่นนั่งคว่ำอยู่ตามลำพัง จนได้พบความคิด หรือความรู้สึกที่มันแปลก รู้วิธีทำจิตใจให้มีความสุขชนิดที่แปลก ที่ไม่เคยพบกันมาก่อน. นี่ จุดตั้งต้นของมนุษย์เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า *วัดวาอาราม* มันก็ได้ตั้งต้นขึ้นมา; แมว่ามันจะเป็นแต่เพียงกุฎิทำด้วยใบไม้ของฤๅษีแก่ ๆ สักองค์หนึ่งก็ตามที. แต่บุคคลนั้นได้ผิดจากคนธรรมดา รู้อะไรที่ทำให้จิตใจมีความสุขแปลกออกไปจากที่คนธรรมดาเขามี ๆ กันอยู่.

ต่อมามีคนไปพบเข้า, มีคนไปหา ท่านก็สอนให้ นี่ “บ่อน” มันก็คิด, ใช้คำอย่างนี้ดีกว่า; จนกระทั่งไปอยู่กับหลายคน เป็นลูกศิษย์ หรือว่า

เที่ยวส่งสอนไปตามโอกาส แล้วก็กลับไปอยู่ที่นั่น. นี่ความหมายของคำว่า วัดวาอาราม มัน ก็ค่อย ๆ เกิดขึ้น ทั้งที่มันไม่เคยมีในโลก ในยุคที่มนุษย์ยังเป็นคนป่า ที่ยังเป็นคนป่ามากเกินไป.

นี่ทำให้เรามองเห็นได้ว่า เมื่อไร ? ก็เมื่อมนุษย์เริ่มรู้สึกจัดขีด จากเรื่องปากเรื่องท้อง. ที่ไหน ? มันก็ต้อง ในที่สงบสงัด เพราะมันสะดวกกว่าที่จะศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้. แล้วก็ อย่างไร ? โดยวิธีอย่างไร ? ก็โดยวิธีอย่าง ที่กล่าวนี้ : ค่อย ๆ พบทีละน้อย, ค่อย ๆ พบทีละน้อย จนเพียงพอสำหรับบุคคลนั้น และเพียงพอสำหรับจะเป็นที่สนใจของคนเหล่านี้ คือสังคมนั้นแหละ; นี่วัดก็มีขึ้นมาอย่างนี้ในโลก. อย่าเพื่อเอามาเปรียบกับวัดสมัยนี้นะ; นี่พูดกันถึงวัดที่มันแรกมีขึ้นมาในโลกนี้ก่อน. วัดซึ่งเป็นเพียงกุฏิฤๅษี กุฏิหนึ่ง แล้วก็หลาย ๆ กุฏิ แล้วก็อยู่กันหลาย ๆ คน แล้วก็สอนกันมากขึ้น, นี่ค่อยวิวัฒนาการมาเรื่อย ๆ.

แล้วที่นั่นนะ เขาสอนอะไร ? ก็ลองคิดดู คนที่เคยอ่านและเชื่อเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เหล่านั้น ก็จะคิดว่าฤๅษีนี้ก็สอนศิลปศาสตร์ ให้เหาะเหินเดินอากาศ กลับไปครองบ้านครองเมือง; อย่างนี้ก็ว่าได้เหมือนกัน, แล้วก็จะมีความจริงอยู่มากเหมือนกัน. แต่ไม่ใช่ความประสงค์ในที่นี้; ในที่นี้เราประสงค์ว่า ฤๅษีผู้มีเหล่านั้น เขาสอนเรื่องที่ดีกว่านั้น คือ สอนให้รู้จักทำจิตใจให้สามารถบังคับจิตใจได้, อย่าให้จิตใจมีความทุกข์ร้อนได้ ให้อยู่ในความสงบสุข ลึกซึ้ง, แล้วก็นานเข้า ๆ คือพวกสมาธิ พวกฌาน, พวกสมาบัติ, ที่ฤๅษีเขาปฏิบัติ เขาสอนให้ตามสมควร; ต่ำลงมาถึงระบบการบังคับจิตใจ เป็นศีล

เป็นมรรยาท เป็นอะไร เขาก็สามารถสอนให้ได้ ว่าต้องดำรงกาย วาจา อย่างนี้ จิตจึงจะเป็นอย่างนั้น, แล้วก็จะมีความสุขได้ง่าย, ฤทธิเหล่านี้ก็สอนให้ได้.

เราควรจะเรียกอาศรมเหล่านี้ว่าเป็นมหาวิทยาลัย; เพราะว่าเขาสอนความรู้ขั้นสูงสุด ที่เรียกว่าอุดมศึกษา ซึ่งหมายความว่าสูง สูงจนสุด. ถ้ามาเทียบกันกับมหาวิทยาลัยเดี๋ยวนี้แล้ว ก็จะต้องพูดคำหยาบว่า มหาวิทยาลัยเดี๋ยวนี้สอนเรื่องจี้หมูจี้หมาทั้งนั้น, คืออย่างมาก ก็เป็นเพียงอาชีพ ๆ ๆ อย่างเดียวเท่านั้น ที่เขาจะสอนกันในมหาวิทยาลัยสมัยนี้, จะลึกซึ้ง จะกว้างขวาง จะวิเศษ จะถึงขนาดปรมาตตปรัชญาอย่างเดี๋ยวนี้ มันก็ยังไม่พ้นที่จะเป็นเรื่องอาชีพ, เรียนปรัชญา ก็เรียนเพื่ออาชีพ ไม่ได้เรียนเพื่อหมคกิลอส.

เอ้า, นี่ก็เรียกว่า มหาวิทยาลัย มีอยู่ทั่วไปในโลกเวลานี้ แล้วเขาก็เรียกว่าอุดมศึกษาด้วยเหมือนกัน อย่างที่เราที่เคยได้ยิน. ทีนี้ **มหาวิทยาลัยของพวกฤทธิชีไพร** เหล่านั้น **เขาสอนเรื่องจิตใจ** ซึ่งมีโชอาชีพ; **สอนให้จิตอยู่เหนือปัญหา** **เหนืออันตราย** **เหนือความทุกข์ทั้งปวง** ก็เรียกว่าอุดมศึกษาเหมือนกัน; แล้วของใครอุดมกว่า ?

ถ้าเอาวิชาของมหาวิทยาลัยสองชนิดนี้ มาเปรียบเทียบกัน; อาตมาสมัครที่จะพูดว่า **ความรู้ที่พวกฤทธิมนิชีไพรเขาสอน** **อยู่นั้นแหละ เป็นอุดมศึกษา** กว่าที่สอนอยู่ในมหาวิทยาลัยในโลกปัจจุบันนี้ ซึ่งไม่มีอะไรนอกจากอาชีพ. เพียงแต่ว่ามันแปลกแตกต่างออกไป ลึกซึ้งออกไป : ไปโลกพระจันทร์ได้ก็ดี เปลี่ยนหัวใจคนได้ก็ดี ทำอะไรได้อย่างไม่น่าเชื่อก็ดี;

มันก็เป็นเพียงเรื่องอาชีพ, มีผลแต่เรื่องเนื้อหนังหรือวัตถุ. ฉะนั้น จึงไม่
อยากจะเรียกว่าสูงสุด ถึงอย่างไรก็ไม่สูงสุดเท่ากับความรู้ที่พวกฤๅษีมุณีชีไพร
เขามี เขาให้, เขาสอนให้.

ที่พูดนี้ก็เพื่อจะได้มองเห็นข้อเท็จจริงสักอย่างหนึ่งว่า **สิ่งที่เรียกว่า
วัด** นี้ ได้ตั้งขึ้นมาแล้วตั้งแต่ยุคโน้น และอยู่ในลักษณะ เป็นมหาวิทยาลัยใน
ส่วนจิต, หรือ ส่วนวิญญาณ. เขาสอนสืบต่อกันมา ก็เรียกว่า มีวิวัฒนาการ
สูงขึ้นมา ๆ, จนกว่าจะมีบุคคลประเภทที่เรียกกันว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า.
นี่เราจะต้องมองเห็นข้อนี้กันก่อน จึงจะรู้คุณค่า หรือว่าเจตนารมณ์ ของสิ่งที่
เรียกว่า วัด.

ทีนี้ ดูต่อไปอีกนิดหนึ่ง ก็จะพบว่า สถานที่อยู่อย่างนี้ก็เป็นที่สนใจ
ของประชาชน หรือของสังคมมากขึ้น เขาก็ไปติดต่อ, ไปแสวงหาประโยชน์,
กระทั่งไปเคารพบูชา, วัดก็เลยกลายเป็นที่เคารพบูชา เพิ่มขึ้นมามาก
ส่วนหนึ่ง; แทนที่จะเป็นเพียงที่สั่งสอนเรื่องจิตเรื่องวิญญาณ มากลายเป็นป
ุชนิยสถานไป; แล้วระวังให้ดี เดียวมันจะเปลี่ยนเป็นกลับหลังหันก็ได้.

แล้วต่อมาๆ ก็กลายเป็นว่า เป็นที่สร้างบุญ, เป็นที่เพาะฝังให้เกิด
บุญ เกิดกุศล, ไปทำอะไรที่วัดนั้นแล้ว มันก็เกิดบุญ เกิดกุศล. วัดก็มี
ความหมายที่เปลี่ยนไป ๆ จากการเป็นสำนักสั่งสอนเรื่องจิตเรื่องวิญญาณ
ของฤๅษีเพียงองค์เดียวมาเป็นที่สั่งสอนกันอย่างเป็นกิจจะลักษณะ ในระบบ
เหมือนกับว่ามหาวิทยาลัย กลายเป็นปุชนิยสถานกลายเป็นที่ให้เกิดบุญ. เมื่อ
ยังอยู่ในสภาพอย่างนี้ ก็เรียกว่าวัดนี้เป็นสิ่งประเสริฐ ตรงที่ทำให้มนุษย์เป็น
มนุษย์ได้ดีขึ้น ได้ถูกต้องยิ่งขึ้นมาเป็นลำดับ.

ให้มองให้เห็น ที่สำคัญที่สุดตรงที่ว่า วัดนี้มันคู่กันมากับมนุษย์ สำหรับจะวิวัฒนาการสูงขึ้นมา. ถ้าไม่มีสิ่งนี้ มนุษย์จะสูงขึ้นมา จนเป็นมนุษย์ เหมือนอย่างที่มีอยู่ในทุกวันนี้ไม่ได้. มนุษย์ค่อย ๆ สูงขึ้น ค่อย ๆ ดีขึ้น ก็ เพราะว่าวิชาความรู้ที่ฤๅษีมีนี้ กระทั่งศาสดา กระทั่งพระพุทธเจ้า เป็นต้น ได้ ทรงค้นคว้า แล้วก็ทรงสั่งสอนสืบ ๆ กันมา.

เราควรจะเข้าใจให้ชัดเจนไปว่า **ธรรมชาติ** หรือพระเจ้า ก็ แล้วแต่จะเรียก บังคับให้ต้องมีวัดเกิดขึ้นมาสำหรับมนุษย์จะวิวัฒนาการ; เพราะมนุษย์มันซ้าที่อยู่ไม่ได้, จะโง่งมอยู่อย่างเดิมไม่ได้ แม้ในเรื่องโลก ๆ ก็เถอะเรื่องทำมาหากิน ก็ซ้าที่อยู่ไม่ได้ ต้องวิวัฒนาการ.

เรื่องจิตใจก็ต้องวิวัฒนาการ ถ้าไม่วิวัฒนาการ มันจะไม่มาเป็น มนุษย์อย่างที่เป็นอยู่กันเดี๋ยวนี้ หรือในลักษณะที่น่าพอใจ. มนุษย์ไม่รู้สีกตัว มนุษย์ไม่ได้ตั้งใจที่จะทำด้วยเจตนา; แต่มันเป็นมาได้โดยที่ไม่รู้สีกตัว เพราะว่ามันเจริญด้วยสติปัญญา, หรือเราเรียกว่ามันสมองก็ได้ มันสมอง วิวัฒนาการมาเรื่อย ไม่เหมือนมันสมองของสัตว์เดรัจฉาน.

สมองของมนุษย์มันมีวิวัฒนาการ ฉะนั้น สิ่งต่าง ๆ มันจึงคงที่ ไม่ได้; ธรรมชาติบังคับให้มนุษย์มีวิวัฒนาการสูงขึ้น ๆ. เขาต้อง มี **สติปัญญาวิชาความรู้ที่สูงขึ้น** สิ่งเหล่านั้นได้รับมาจากวัด, วัดวาอาราม นับตั้งแต่กุฎิของฤๅษีองค์หนึ่งอย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว.

นี่ควรจะเห็นว่า **วัดเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องมีเคียงอยู่กันมากับคน** สำหรับคนจะได้เป็นไปอย่างถูกต้องตามที่ควรจะเป็น, คือวิวัฒนาการ

ขึ้นมาอย่างถูกต้องตามที่ควรจะวิวัฒนาการ จนกว่าจะถึงที่สุด. แต่ถ้ามีมา ทำผิดทำถูก, ทำผิดทำถูก, วกวนอยู่เสียที่นี่ มันก็จำเป็นแหละ ที่มันจะต้อง วกวนไปวกวนมา.

แต่ในที่สุด มันหนีไม่พ้น มันจะต้องไปหาจุดปลายทางได้. มัน จะวิเศษกันเสียสักกี่ครั้งก็หนักก็ไม่เป็นไร; นี่โลกนี้มันจะเป็นมิกสัญญูกัน สักกี่ครั้งก็หนักก็ยังไม่เป็นไร; หลังจากนั้นมันก็ไป พบจุดที่ถูกต้อง จุดหมายปลายทางของมันได้; เพราะการศึกษาในด้านจิตใจโดยเฉพาะ ซึ่ง รวมถึงการศึกษาในด้านวัตถุ ด้านรูปธรรม.

ข้อที่ต้องสังเกตในที่นี้ก็คือว่า สิ่งที่เราเรียกว่า วัดวาอาราม นั้น ที่แรกเขา มุ่งหมายกันแต่ด้านจิตใจ เท่านั้นแหละ; ไม่มุ่งหมายมาถึงด้านเรื่อง โลก ๆ เรื่องชาวบ้าน เรื่องทำมาหากิน; เพราะเขาถือว่ามันพอเสียแล้วสมัย โน้น มันขาดแต่ด้านจิตใจ; พอมาถึงสมัยนี้ ความรู้เรื่องทำมาหากินด้านวัตถุ นั้น ก็เอาไปขัดเขียดให้กับวัด; แล้วก็กลบเกลื่อนเรื่องของจิตใจ, ความรู้ด้าน จิตด้านวิญญาณให้หายไป ๆ. วัดปัจจุบันนี้ จึงมีเรื่องจิตเรื่องวิญญาณนั้น หายไป ๆ, แล้วก็มีเรื่องชาวบ้าน เรื่องโลก เข้ามาแทนที่มากขึ้น ๆ; แม้ ภิกษุสามเณรก็ยังเรียนเรื่องโลก ละเลยเรื่องจิตเรื่องวิญญาณคือเรื่องธรรมะ, หรือเรื่องศาสนานั้นยิ่งขึ้นทุกที, ทั้งที่จะเป็นอย่างเทวดา หรือจะเป็นอย่าง มนุษย์.

การพูดมาเสียอย่างเป็นวรรคเป็นเวรนี้ ก็เพื่อจะให้เข้าใจคำว่า “วัด”; ถ้าเข้าใจจะมองเห็นว่า ไม่มีช่องทางไหนที่จะเกลียดวัดได้เลย; ถ้า

หากว่าวัดนั้นได้เป็นไปอย่างถูกต้อง. แล้วเดี๋ยวนี้ทำไมจึงเกลียดวัด ? ก็เพราะเหตุว่า มีการเปลี่ยนแปลงถึงขนาด ที่เรียกว่าหน้ามือเป็นหลังมือนั่นเอง , อาการที่เรียกว่า เกลียดวัดมันก็เกิดขึ้น มันก็ดูถูกวัด เหยียบย่ำเกียรติยศของวัด; แล้ว วัดนี้มันดำเนินการโดยบุคคล, เมื่อบุคคลนั้นตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลสแล้ว วัดมันก็เปลี่ยนแปลงมาก, มากเหลือประมาณทีเดียว ก็ยิ่งเป็นเหตุให้ถูกเกลียดมากขึ้น.

วัดในปัจจุบันนี้มีวิวัฒนาการที่เปลี่ยน ไปมุ่งหมายเรื่องทางฝ่ายวัตถุ หรือเรื่องโลกมากขึ้น; เรื่องด้านจิตด้านวิญญาณก็ค่อย ๆ เงียบหายไป; มันก็สร้างปัญหาต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นมาในวัดนั่นเอง, ก็กลับเป็นภัยแก่วัด หรือพูดให้ถูก ก็เป็นภัยแก่ศาสนา. ในเมื่อวัดเปลี่ยนสภาพจากที่เคยถูกต้อง มาอยู่ในสภาพอย่างนี้ ก็เกิดเป็นภัยขึ้นแก่พระศาสนานั้น; คือว่า ในวัด นี้ก็ *ไม่มี* การศึกษา และ *ปฏิบัติพระศาสนากันให้สุดความสามารถ* หรือตามวัตถุประสงค์ของสิ่งที่เรียกว่า วัด.

ทีนี้ ผู้มีปัญญาหรือผู้ที่มีความรู้ลึกอันถูกต้อง บริสุทธิ์ใจ เขาก็เกลียดวัด. ทีนี้คนโง่ มันก็อาจจะใช้วัด, วัดที่เปลี่ยนแปลงมากถึงขนาดนี้เป็นเหมือนกับสะพาน หรือเรือจ้างข้ามฟาก แห่งความประสงค์ของเขา; แต่เขาก็ยังมิได้รักวัด, พวกอันธพาลที่อาศัยอยู่ในวัดนี้ มิได้รักวัด. อาตมาเข้าใจว่าอย่างนั้น เขาเห็นแก่ตัวมากเกินไป; ปัญหาที่กำลังมีอยู่ในเวลานี้ ว่าทำไมจึงเกลียดวัด.

การแก้ปัญหาจากมูลเหตุที่เขาเกลียด

เอาละ, ทีนี้ก็มาถึงหัวข้อที่ตั้งใจจะพูด ที่ว่า **ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด** ว่าเราจะต้องทำอะไรกัน? เพื่อจะแก้ไขปัญหานี้, แก้ไขปัญหาที่วัดอยู่ในสภาพที่เขาเกลียด เขาดูถูกดูหมิ่น. คำตอบอย่างกำปั้นทุบดิน ก็มีว่า ก็ **ทำวัดให้เป็นวัด**, หรือพูดให้ชัดกว่านี้หน่อย ก็พูดว่า **ทำวัดให้กลับไปสู่สภาพอันถูกต้อง** ของวัดแต่ดั้งเดิม เหมือนที่ได้พูดมาแล้วว่า **วัดนั้นคืออะไร**.

สรุปความแล้ว ก็ให้เป็นสำนักงานเกี่ยวดูแลการดับทุกข์ ในทางจิตทางวิญญาณของมนุษย์ให้ได้. มนุษย์เขาแก้ปัญหามิทางกาย ทางวัตถุได้ด้วยเงินทองของเขา, แต่ไม่แก้ปัญหามิทางจิตทางวิญญาณได้ด้วยอำนาจของทรัพย์สมบัติ เป็นต้น; เขาต้องอาศัยอริยทรัพย์ของศาสนา ของพระศาสนา หรือของวัดนั้นแหละ ช่วยแก้ไขความทุกข์ในทางวิญญาณ; ฉะนั้น **วัดจะต้องกลับเป็นสำนักงานดับทุกข์ทางวิญญาณ**.

ผู้มีความทุกข์จะได้พ้นทุกข์ และให้เป็นแสงสว่างสำหรับมนุษย์ จะก้าวต่อไปข้างหน้า สำหรับเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ แล้วแต่ว่าธรรมชาติได้กำหนดไว้ให้มนุษย์นี้ จะต้องทำอะไรบ้าง, จะไปสูงสุดกันที่ไหน; แล้ววัดวาอารามนี้แหละ จะช่วยให้มนุษย์ไป ๆ จนไปถึงที่สูงสุดนั้นได้. ถ้าทำได้อย่างนี้ วัดวาอารามก็จะกลับมาสู่สภาพที่สมชื่อสมนาม แล้วไม่มีโอกาสที่จะถูกดูหมิ่นอีกต่อไป.

พอมาถึงตรงนี้ อยาจะพูดโดยภาษาธรรม, ภาษาธรรมะ, ภาษาธรรมะที่คู่กันกับภาษาคนอีกสักหน่อย ว่า การปรับปรุงวัดให้เป็นวัด ให้สูงสุด ที่สุดนั้น มันยังมีอีกความหมายหนึ่ง คือการปรับปรุงร่างกาย เนื้อหนังร่างกายของเรานี้แหละ ให้เป็นวัด; ไม่ใช่วัดแผ่นดิน วัดกุฏิวิหารอย่างนี้ แต่หมายถึงร่างกาย จีวรร่างกายเนื้อหนังของเรานี้แหละ ช่วยกันปรับปรุง ให้เป็นวัด, คือ อย่าให้เกิดความผิด ความเลวร้ายขึ้นทั้งทางกาย ทั้งทางวาจา และทั้ง ทางจิต. เมื่อทำได้แบบนี้ ตัวร่างกาย ตัวชีวิตนี้ ก็จะเป็นวัด หรือเป็นวิหาร เป็นที่สิงสถิตของพระเจ้า.

ข้อนี้จำเป็นอย่างยิ่ง ถ้าเรา ไม่ทำเนื้อหนังร่างกายของเราให้เป็นวัดแล้ว ก็ไม่มีพระเจ้า หรือพระธรรมที่ไหนจะมาช่วยเรา; เพราะว่าท่านไม่มีที่สิงสถิตในกายของเรา จึงต้องทำให้มีท่านสิงสถิตในกายของเรา; เมื่อพระเจ้าหรือพระธรรมมาสิงสถิตอยู่ เราก็ได้รับประโยชน์สูงสุดอันนั้น.

ดังนั้นจึงขอให้ถือว่าจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะทำเนื้อหนังร่างกายนี้ ให้เป็นวัดขึ้นมา แล้วก็จะเป็สิ่งที่ค่าสูงสุด; ไม่ใช่ว่าตายแล้วเอาไปให้ใคร ก็ไม่มีใครเอา, จ้างเขา เขาก็ไม่เอา ปล่อยให้เน่า เป็นของเน่า เป็นหนอนไป นี้มันเหมือนกับไม่มีค่า. ที่นี้เราจะทำให้มีค่าที่สุดในบรรดาสิ่งที่มีค่า – ทำร่างกายนี้ให้เป็นวัด เป็นที่สิงสถิตอยู่ของบรมธรรม หรือของพระเจ้าเป็นต้น.

นี่แหละลองคิดดูเถอะว่าวัดนี้ มันเป็นที่น่าเกลียดน่าชังไหม ? **ทำไมจึงเกลียดวัด ?** ขอให้เราทำกันเสียใหม่ช่วยกันเสียใหม่, **แก้ไขวัดให้**

กลับมาเป็นสถานที่ที่ดับทุกข์ทางวิญญาณ, เป็นแสงสว่างของมนุษย์, เป็นปูชนีย-สถาน, เป็นที่ให้กำเนิดบุญ; ไม่ใช่วัดนี้เป็นที่อยู่ของคนเกียจคร้าน เอาเปรียบประชาชน ซึ่งก็มีข้อเท็จจริงที่เห็น ๆ กันอยู่เหมือนกัน.

บางทีก็ เขากล่าวหาว่า วัดนี้เป็นที่อยู่ของขุนนางศักดินา; หมายถึง พระที่ร่ำรวย นั่งอยู่บนพรมบนเจียม สองข้างมีพัดลม, มีกาช้ำ, มีเจียรไน, มีอะไรต่าง ๆ ทุกอย่าง, แล้วก็มีอำนาจที่จะบัญชาอะไรได้; นี่เขาเรียกว่า ขุนนางศักดินา. แต่ วัดที่แท้จริง จะไม่เป็นที่อยู่ของขุนนางศักดินา, และวัดนี้ ก็ ไม่ใช่กาฝาก, หรือว่าสิ่งที่เป็นภาระแก่สังคม, แล้วก็ ไม่ครีครงมงาย, ไม่ใช่เป็นที่อยู่ของคนโง่เง่ามงาย, แล้วก็ ไม่เป็นที่อยู่ของคนฉลาดในทางโลก ที่จะตบตาคคนอื่น.

เอาละ, เป็นอันว่าอย่างน้อยที่สุด วัดนี้จะเป็นสถานที่ให้ การศึกษาและการปฏิบัติ ทั้งอย่างทางโลกและทั้งอย่างทางธรรมะ, คือทั้ง อย่างโลกียะและทั้งอย่างโลกุตระควบคู่กันไป. นี่ก็จะหมดปัญหาไปข้อ หนึ่งที่ว่าคนไม่มีทางที่จะเกลียดวัดวาอาราม แม้ว่าจะเป็นคนโง่เง่าอย่างไร ก็ ไม่มีทางที่จะเกลียดวัดวาอารามชนิดนี้. นี่คือธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด จะต้องทราบ, ทราบแล้วจะไม่เกลียดวัดเป็นข้อแรก; ซึ่งถึงถึงวัดวาอาราม.

เกี่ยวกับศาสนา

ทีนี้ ก็มาถึง เรื่องที่ ๒ ซึ่งให้หัวข้อว่า ศาสนา. คนเกลียดวัด ก็คือคนเกลียดศาสนา; แต่วัดวาอารามนั้นไม่ใช่สิ่งเดียวกัน กับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา; แม้ว่าสิ่งที่เรียกว่า ศาสนา นั้น มีสำนักงานอยู่ในวัดวาอาราม. ข้อนี้ เพราะเหตุว่า สิ่งที่เรียกว่า ศาสนา นั้น เป็นระบบการศึกษา, ระบบการปฏิบัติ, จนกระทั่งได้รับผลของการปฏิบัติ มีความสงบสุขสูงสุดตามที่มนุษย์จะได้รับ. ระบบนี้เราเรียกว่าศาสนา อยู่ในรูปของสถาบันอันแน่นแฟ้นก็มี, นั้นมันขึ้นอยู่กับว่า มนุษย์จะรู้จักหรือไม่รู้จัก; ถ้ามนุษย์ไม่รู้จักก็ปล่อยให้ทรุดโทรม สูญหายไป.

คำว่า ศาสนาในความหมายทั่ว ๆ ไป สำหรับประชาชน มันพร่าเต็มที, มันกำกวมเต็มที. เขาไม่รู้ว่าอะไร เขาหมา ๆ เอาวัดวาอารามนี้ว่าเป็นศาสนา อย่างนี้ก็มี; นี้เราช่วยไม่ได้ ก็ต้องตามใจเขา. แต่ว่า ศาสนา แล้วมันก็ต้องมุ่งหมายถึงความรู้ และการปฏิบัติ และผลของการปฏิบัติ เสมอไป. สิ่งที่เรียกว่าศาสนานั้น เดียวนี้มันก็มีความเปลี่ยนแปลงมาก จากความเป็นอย่างนั้น.

ท่านทั้งหลาย ก็อาจจะสังเกตเห็นได้ ถ้าจะมีผู้กล่าวว่า ศาสนานี้เวลานี้ บัดนี้มัน เหลือแต่พิธีรีตองเสียเป็นส่วนใหญ่, แล้วก็มีส่วนที่เป็นสิ่งครึ่งๆกลางๆ ก็มี; เลยถูกเกลียด ถูกหาว่าศาสนานี้มันเป็นเรื่องสำหรับคนไม่มีสติปัญญา เป็นคนไร้สมรรถภาพ ต้องมาอาศัยศาสนาหากินอย่างนี้. ศาสนาเลยกลายเป็นเรื่องสำหรับคนไร้สมรรถภาพไปเสีย สำหรับสมัยนี้ละ;

แม้ที่เป็นทางการ เป็นทางรัฐการ ราชการ อะไรก็ตาม ศาสนามีไว้ทำพิธี เลียเป็นส่วนมาก.

บางทีก็เหลืออยู่ เพียงในรูปของการเอ่ยถึง อ้างถึงก็สักว่าชื่อ, อ้าง ศาสนา อ้างพระเป็นเจ้า อย่างนี้ก็มียู่ทั่วไป; แม้ในการทำพิธีเกี่ยวกับการ ยกทัพจับศึกอะไรมันก็มี; แม้ในพวกฝรั่งก็มี. นี่ศาสนามาอยู่ในสภาพอย่าง นี้ในบัดนี้; ผิดจากความมุ่งหมายเดิม ที่ธรรมชาติอีกเหมือนกันบังคับให้ ต้องเกิดขึ้นในจิตใจ ในสมองของมนุษย์ เพื่อก้าวหน้า เพื่อวิวัฒนาการ ในทางจิตทางวิญญาณอย่างที่ว่ามาแล้ว; แล้วมันก็ควบคู่กันมากับวัดวาอาราม อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วในเรื่องที่ ๑ ว่ามันตั้งต้นมาจากไหนก็ไม่รู้; **ตั้งต้นมา ตั้งแต่สมัยที่ฤๅษีคนหนึ่งอยู่ในกุฏิใบไม้ กุฏิเดียว** แล้วก็รู้อะไรมากขึ้น. สิ่ง ที่เรียกว่าศาสนานั้นมันก่อหวอด หรือตั้งต้นมาพร้อม ๆ กันกับสิ่งที่เรียกว่าวัด วาอาราม. **ที่ไหน ? มันก็ ในป่า อีกแหละ. อย่างไร ? ก็ ในลักษณะที่ว่า ธรรมชาติมันบีบบังคับ ให้มนุษย์ต้องก้าวหน้า ในการรู้อะไรเพิ่มขึ้น ๆ; แต่ถ้าถามว่า เพื่ออะไร ? มันก็จำเพาะเจาะจงมากทีเดียวว่า เพื่อจะแก้ปัญหา ของมนุษย์ ในด้านจิตด้านวิญญาณ คือดับความทุกข์; ไม่ได้มุ่งหมายเรื่อง ทำมาหากินเลย; จะใช้คำว่า **ไม่ได้มุ่งหมายเรื่องทำมาหากินเลย.****

แต่ถ้าจะเอาเรื่องทำมาหากิน เข้ามาฝากไว้ด้วยบ้างก็ได้; เพราะ ว่า หลักธรรมในศาสนา หลายอย่างหลายประการนั้น มันมีประโยชน์แก่เรื่องทำ มาหากิน. แต่ว่าเรื่อง ของศาสนาแท้ ๆ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วละ ก็มิได้ทรงมุ่งหมายถึงเรื่องทำมาหากิน อย่างชาวบ้านอย่างโลก ๆ; แต่ถ้าจะ

ให้พระองค์ทรงตั้งสอนเรื่องนี้บ้างก็ได้; แต่มิใช่ความมุ่งหมายของสิ่งที่เรียกว่าศาสนา, เว้นแต่เราจะมาตกลงกันเสียใหม่ ให้สิ่งที่เรียกว่าศาสนานี้ ขยายตัวกว้างออกไปถึงทุกเรื่อง ที่เป็นปัญหาสำหรับมนุษย์.

แม้แต่มนุษย์จะทำอะไรทำนา ก็ต้องมีกฎ หรือระเบียบทางศาสนา ช่วยควบคุมให้, หรือว่ามนุษย์จะสมรสจะแต่งงานก็จะให้มีระเบียบของพระศาสนา ช่วยควบคุมให้อย่างใกล้ชิดและเคร่งครัด; นี่ก็ยังมีผลดี และเป็นที่ยังปรารถนาอย่างยิ่ง. แต่อย่าลืมว่า ความมุ่งหมายอันเดิมแท้จริงของสิ่งที่เรียกว่าศาสนานั้น ไม่ได้มุ่งมาถึงระดับอย่างนี้; มุ่งหมายแต่ เป็นเรื่องทางจิตทางวิญญาณอันลึกซึ้ง ที่อยู่เหนือโลกเหนือทุกข์ขึ้นไปเสมอ.

สิ่งหรือส่วนที่จะต้องมองให้เห็นชัดเจนในข้อนี้ก็ถือว่า สิ่งທີ່เรียกว่าศาสนานั้นจำเป็นที่สุด, จำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับวิวัฒนาการทางสติปัญญา. การที่จะปล่อยไปอย่างละเมอเพื่อฝัน มันก็ไม่ไปถึงที่จุดหมาย, หรือจะซำเอนไปจะตายเสียก่อน. ฉะนั้น เรามาอาศัยระบบศาสนากันดีกว่า เท่าที่ท่านมีไว้แล้วอย่างไร มันก็เหลือเฟือแล้ว ที่จะมาประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง แล้วได้รับประโยชน์ตามที่มนุษย์ควรจะได้รับ ในทางสติปัญญาคือทางวิญญาณ.

นี่ก็เป็นอันว่า ได้ชี้ให้เห็นว่า ศาสนาที่แท้จริงนั้นเป็นอย่างไร, แล้วได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร, จนมาอยู่ในสภาพที่ถูกเกลียด หรือว่ามาอยู่ในสภาพที่ดูแล้วมันก็น่าเศร้า น่าละอาย น่าขยะแขยงจริง ๆ ด้วยเหมือนกัน. เพราะฉะนั้น ขอให้ช่วยกันอีก มาระลึกนึกถึงสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ สำหรับคนที่เกลียดศาสนา จะเอาธรรมะหรือระบบปฏิบัติอย่างไร เข้ามาใช้ แก้ไขทำให้

คนพวกนั้นหยุดเกลียดศาสนา หรือเกลียดไม่ลง : คนมีสติปัญญาที่เกลียดไม่ลง คนโง่ก็เกลียดไม่ลง.

เมื่อสรุปความออกมา จากคุณลักษณะของสิ่งที่เรียกว่า ศาสนา แล้วทุกคนจะมองเห็นได้ ว่าเรา ยังจะใช้ประโยชน์จากสิ่งที่เรียกว่า ศาสนา ได้เต็มตามความหมายเดิม คือช่วยให้นักบุญยังคงมีความรู้อันสูงสุด, ควบคุมมนุษย์นี้ให้เป็นไปในทางถูกต้อง, ควบคุมความรู้สึกทางกิเลส ที่กำลังวิ่งจี้เร็วที่สุด ให้มันหยุด, แล้วให้สติปัญญามันเกิดขึ้น แล้วก็วิ่งไปอย่างถูกต้อง แทนที่เสีย จะดีกว่า.

ขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า เราต้องการให้ศาสนายังคงอยู่เป็นความรู้ สำหรับมนุษย์ ควบคุมกิเลสไม่ให้เกิด; ให้ปัญญาเกิด และให้ก้าวหน้าไป โดยเร็ว.

คำว่า ความรู้ นี้ มีความหมายกว้าง ไม่ใช่หมายถึงความรู้ที่เรียน ในโรงเรียน; แต่ เป็นความรู้ที่เรียนจากตัวคน, เรียนจากจิตใจของคน. แล้วก็ไม่ต้องอยู่ในลักษณะที่ต้องยุ่งยากลำบาก น่าเบื่อหน่าย เป็นทุกข์ทรมาน, คืออาจจะเอามาอยู่ในรูปของสิ่งที่เราเรียกกันว่าศิลปะ ก็ได้ คือ วิธีการที่งดงาม ที่น่าดู ประพฤติปฏิบัติอยู่อย่างนั้นก็เอาชนะกิเลสได้, มีศิลปะชนิดที่ควบคุมกิเลสได้, มีศิลปะชนิดที่ให้สติปัญญาขยายตัวออกไปอย่างนี้; แม้อย่างนี้ก็ยังคงเรียกว่า ศาสนา อยู่แน่นอน.

พระพุทธเจ้าท่านทรงเป็นศิลปิน; พุคอย่างนี้ คนไม่รู้ก็หาว่าพูดจ้วงจาบพระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าท่านทรงกำชับว่า “จงประกาศพรหมจรรย์ในทั้งดงามทั้งเบื้องต้น ในทั้งดงามทั้งท่ามกลาง ในทั้งดงามทั้งเบื้องปลาย”. ที่ได้ตรัสอย่างนั้นก็เพื่อว่า สัตว์ทั้งหลายจะ **ไม่ต้องยุ่งยากลำบาก** อิดหนาระอาใจ ในการที่จะรับเอาพรหมจรรย์ หรือศาสนานั้น; เพราะ มัน งดงาม คือ **ไม่ต้องทนทุกข์ทรมาน** อะไรกันมากเกินไป **ทำไปได้ด้วยปีติปราโมทย์** เบิกบานแจ่มใส **ทั้งในระยะต้น ทั้งในระยะกลาง ทั้งในระยะปลาย.**

นี่หลักเกณฑ์หรือความมุ่งหมายของพระศาสนามันเป็นอย่างนี้ ตามพระพุทธประสงค์. **มีทั้งอย่างต่ำ ๆ** คืออย่างพุทธบริษัทที่ครองเรือนก็ได้ เป็นอุบาสก อุบาสิกาไป, แล้ว **เป็นอย่างสูง** คือเป็นบรรพชิต ก็จะไปได้เร็วไปได้ไกลถึงที่สุดแห่งความทุกข์ได้ก่อน.

นี่เรา **จะต้องปรับปรุงให้ศาสนาของเรา** เป็นอย่างนี้ **กลับคืนสู่สภาพเดิม** นั่นเอง; แล้วการเกลียดศาสนานั้นก็จะหมดไป. แล้วจะต้องทำให้กว้างขวางออกไปถึงลูกเด็ก ๆ ทารกด้วย, ให้ลูกเด็ก ๆ ทารก มีรากฐานทางจิตใจที่ถูกต้องไป ตั้งแต่อ่อนแอแต่ออกเรื่อยไป ถูกต้องยิ่งขึ้นทุกที. เขาจะไม่ต้องประสบกับความผิดพลาดในทางนี้, เขาก็ไม่ต้องรับความพินาศในทางศีลธรรม เป็นต้น.

นี่เรียกว่าเรามองลงไปถึงระดับรากฐาน คือลูกเด็ก ๆ. โดยรอบตัว **จะต้องมุ่งหมายให้ศาสนา** นี้ เป็นป้อมค่ายที่แข็งแรง, แข็งแกร่งที่สุดในทาง

ศีลธรรม ที่จะคุ้มครองมนุษย์ในปัจจุบันนี้ ให้เขามีสันติสุขในส่วนบุคคลเป็น คน ๆ ไป, ไปไกลเท่าไร ก็ขอให้ไปจนถึงที่สุด; และให้เขาได้มีสันติภาพใน ส่วนสังคม รวมกันทั้งโลกก็ยิ่งดี, ก็อยู่ด้วยสันติภาพ ซึ่งมีความหมายกว้าง หรือง่ายกว่าที่จะเรียกว่าสันติสุข ในส่วนบุคคล.

เอาละ, เป็นอันว่า บุคคลก็มีสันติสุข สังคมโลกมันก็มีสันติภาพ, ในเมื่อพระศาสนาทุก ๆ ศาสนากำลังกลับมาสู่ความเป็นศาสนาที่ถูกต้อง.

ทีนี้ อาตมาก็ต้อง *ขอพูดกว้างออกไป* ถึงคำว่า “*ระหว่างศาสนา*” คือศาสนาทั้งหลายด้วย; ไม่ใช่เราเป็นพุทธบริษัทแล้ว ก็จะพูดถึงกันแต่ พุทธศาสนา; ทำอย่างนั้นมันไม่ถูกต้อง หรือมันถูกน้อยเกินไป ที่จะเรียกว่า ยุติธรรม.

การที่ต้องมีศาสนาต่าง ๆ กัน หลายศาสนานั้น เป็นสิ่งที่จำเป็น, และเป็นความต้องการอย่างยิ่งของธรรมชาติด้วย. ขอให้นึกดูให้ดี เอา ความเห็นแก่ตัวเอาไปทิ้งเสียก่อน แล้วก็มองดูว่าศาสนามันเกิดขึ้นในโลกใน ลักษณะอย่างไร : ศาสนาเกิดขึ้นคนละยุคคนละสมัย ฉะนั้นมันก็ต้องแตกต่างกันตามสมควร; ศาสนาเกิดขึ้นในภูมิประเทศที่ต่างกัน มันก็ต้องมีความแตกต่างกันตามสมควร; ศาสนามีเหตุปัจจัยแวดล้อมต่างกันมาก.

เช่น ศาสนาที่เกิดทางฝ่ายตะวันตกของทวีปเอเชีย กับ ศาสนาที่เกิด ในท่ามกลางทวีปเอเชีย เช่น พุทธศาสนาในอินเดียนี้ มันจะเหมือนกันไม่ได้;

เพราะภูมิประเทศทางวัตถุแท้ ๆ ก็ต่างกันเหลือประมาณ, และวัฒนธรรม พื้นฐานรากฐานที่มีอยู่แล้วในจิตใจของคน ก็ต่างกันเหลือประมาณ; ฉะนั้น จึงเกิดศาสนาที่เหมือนกันไม่ได้ มันก็ต้องต่างกันตามเหตุปัจจัยนั้น ๆ.

ฉะนั้น เราจึงต้องยอมรับความแตกต่างกันระหว่างศาสนา ว่า เป็นความถูกต้องแล้ว ที่จะต้องเป็นอย่างนั้น, หรือว่าธรรมชาติมันบังคับอย่าง ละเอียดที่ทำให้ต้องเป็นอย่างนั้น; เพราะฉะนั้น เราอย่าได้รังเกียจศาสนา อื่นเลย จะกลายเป็นคนบรมโง่งที่สุด, หรือว่าทำทายอำนาจของธรรมชาติ ที่ ต้องการให้เป็นอย่างนั้น จะเป็นอย่างอื่นไม่ได้; เพราะว่าคนต่างกัน เวลา ต่างกัน ภูมิประเทศต่างกัน สิ่งแวดล้อมต่างกัน ปัจจัยภายในภายนอกก็ ต่างกัน, คนจึงรับศาสนาเหมือนกันไม่ได้.

ต้องมีอะไรที่พอเหมาะพอสม ไม่ฝืดฝาคิดตัว. เมื่อเป็นเรื่อง ระหว่างศาสนาแล้ว ก็ต้อง ยอมรับได้ทุกศาสนา เพราะว่าเขามุ่งหมายจะ ทำลายความเห็นแก่ตัว.

ถ้าพูดอย่างให้ไม่มีทางคิด ก็ต้องพูดว่า เขา มุ่งหมายจะให้คนดี ขึ้นกว่าเดิมทั้งนั้นแหละ. ขอให้ไปดูเถอะ, เขาต้องการจะให้คนดีขึ้นกว่าที่ เป็นอยู่; เพราะฉะนั้น มันจึงไม่มีทางที่จะคิด. ฉะนั้น เราก็ไม่มีเหตุผลอะไร ที่จะไปรังเกียจศาสนาอื่น ซึ่งสอนอะไร ๆ คุณจะคิดแปลกไปจากพุทธศาสนา.

ขอให้นึกถึงระดับของจิตใจ ที่มันสูงต่ำกันอยู่ก่อนแล้วอย่างไร : โดยวัฒนธรรมก็ดี โดยอะไรก็ดี เราก็ถือศาสนาเหมือนกันไม่ได้ ระดับ

เดียวกันไม่ได้; แต่ความมุ่งหมายก็เหมือนกัน คือให้ดีขึ้นกว่าเดิม, ดีต่อ ๆ ไป จนดับทุกข์ได้ อย่างน้อยที่สุด ก็ส่วนสังคม ว่าสังคมไม่ต้องเป็นทุกข์ก็ได้ ก็เป็นที่น่าพอใจแล้ว; ถ้าส่วนบุคคลไม่มีความทุกข์ได้เลยอีก ก็ยิ่งวิเศษแหวะ เรียกว่าถึงที่สุด.

ฉะนั้น เราเมื่อเป็นมนุษย์ที่มีสติปัญญาถูกต้องแล้ว ก็จะยอมรับได้ทุกศาสนา, และยอมรับถึงขนาดที่ว่าหลักศาสนาต่าง ๆ กัน ทุก ๆ ศาสนานั้น จำเป็นสำหรับทุกคน แม้ในหมู่คนหมู่หนึ่งที่ถือศาสนาหนึ่ง ๆ อยู่.

พูดแล้วก็ไม่กลัว, กลัวแล้วไม่พูด ก็จะพูดว่าแม้ในหมู่พุทธบริษัทที่เรียกตัวเองว่าพุทธบริษัท นี้แหละก็มีอยู่หลายระดับหลายชั้น. บางระดับหรือบางชั้น พุทธบริษัทชนิดนั้น เหมาะสมที่จะถือศาสนาอื่น ที่ถือพระเจ้าเป็นหลัก ด้วยความเชื่ออย่างตรงไปตรงมาง่าย ๆ นี้ก็มี. ถ้าใครอยากจะมาเถียงกันข้อนี้ ก็ยินดี จะเถียงกันสักเดือนสักปีก็ได้. ที่นี้ในศาสนาอื่นก็เหมือนกัน ศาสนิกของเขา บางคนเหมาะที่จะถือพุทธศาสนาอย่างยิ่ง; แต่เขายังไม่ได้มา.

ขออย่าให้คิดให้เห็นอีกทีหนึ่งว่า ในศาสนาหนึ่ง ๆ นั้น ก็มีคนอยู่หลายระดับแห่งจิตใจ; บางระดับก็ไปเหมาะกับศาสนาในระดับความเชื่อง่าย ๆ, บางระดับก็เหมาะที่จะใช้กำลังจิตอันเข้มแข็ง, บางระดับก็เหมาะที่จะใช้ปัญญาวิปัสสนาอันสูงสุด; นี่มันเป็นอยู่อย่างนี้. ก็เป็นอันว่าหลักเหล่านี้มันใช้กันได้ ในระหว่างศาสนา. เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว เราจะมา罵เกลียดศาสนาอื่น หรือเกลียดวิธีการแห่งศาสนาอื่น, หรือเกลียดศาสนิกแห่ง

ศาสนาอื่น เรามั่นก็บ้าเอง; บ้านี้มันยิ่งกว่าโง่นะ ! เราจะต้องไม่หละหลวมจนถึงกับมองเห็นสิ่งที่เรียกว่าศาสนา เป็นเครื่องแบ่งแยกประชาชนในโลก.

สรุปความที่เรายอมรับได้ทุกศาสนา ว่าแต่ละศาสนามีอะไรของตนเหมาะแก่ศาสนานิกของตน, แห่งยุคสมัยของตน, แห่งถิ่นของตน, เพื่อให้ช่วยทำโลกโดยส่วนรวมนี้อ ให้มันดีขึ้น; นี่ก็คือธรรมะที่จะต้องมองเห็น. ช่วยกันแก้ไขปรับปรุงศาสนา ให้กลับมาเป็นศาสนาอย่างเดิม, แล้วคนก็จะไม่เกลียดศาสนา.

ทีนี้จะพูดเฉพาะพุทธศาสนาสักชนิดหนึ่ง ว่าพุทธศาสนาเรา ก็เป็นเพียงศาสนาหนึ่ง ในหลาย ๆ ศาสนาในโลกนี้. ศาสนาทั้งหลายต่างก็มีอะไรเหมาะแก่ศาสนิกของตน ๆ ด้วยกันทุกศาสนาแหละ, ตามระดับแห่งจิตใจ ซึ่งเราถือว่าเป็นเสมือนหนึ่งเดิมพัน. ทุกคนมันมีจิตใจเป็นเดิมพันว่าระดับแห่งจิตใจมันมีอยู่เท่าไร, และอย่างไร, นั่นแหละเป็นเดิมพัน ที่จะรับเอาสิ่งที่เรียกว่าศาสนานั้นได้สักเท่าไร.

เดี๋ยวนี้ก็เห็นกันอยู่แล้วว่า พวกกันตั้งปีแล้ว ก็ยังไม่รู้เรื่อง, เรื่องบางเรื่องพวกกันมาตั้ง ๑๐ ปีแล้วที่นี้ ก็ยังไม่รู้เรื่อง; เพราะกำลัง ไม่ถูกกันกับระดับของจิตใจที่เป็นเดิมพัน. ผู้พูดโง่เอง, อาตมาก็อยู่ในพวกนั้นด้วยเหมือนกัน; เมื่อพูดให้ใครรู้เรื่องอะไรไม่ได้ มันก็ไม่หลีกพ้นไปจากข้อเท็จจริงอันนี้. ฉะนั้น เรามาทำความเข้าใจกันเสียใหม่ว่า คน มีจิตใจเป็น

เดิมพัน สำหรับรองรับเอาพุทธศาสนาตามขนาดมาตรฐานของตน ๆ ด้วยกัน.

ทีนี้รายละเอียดอย่างอื่นที่เกี่ยวกับพุทธศาสนานั้น เอาไว้พูดกันในวันหลัง, ไว้วิจารณ์กันวันหลังเฉพาะเรื่อง ๆ; เช่นเรื่องนิพพาน ที่คนสมัยนี้เขาเกลียดกันนักเป็นต้นนั้น ไว้พูดกันวันอื่น. เดี่ยวนี้จะพูดกันถึงคำศาสนา ที่มีความหมายเป็นกลาง รวม ๆ กันไปหมดทุกศาสนา, ซึ่งรวมถึงพุทธศาสนาของพุทธบริษัทนี้ด้วย.

ฉะนั้น ขอร้องไว้ให้ทำความเข้าใจในเบื้องต้นสำหรับจะช่วยกันกู้ศาสนาของตน ๆ ให้พ้นจากความเกลียดชังซึ่งจะเป็นความผิดของฝ่ายไหนที่สุดแท้; แต่ถ้าเรามีสติปัญญาถูกต้องและเพียงพอแล้ว เรา จะทำให้ศาสนาของเราพ้นจากความเกลียดชังได้ ในทุกความหมายทุกรูปแบบ. นี่คือเรื่องของสิ่งที่เรียกว่าศาสนา ที่ถูกเขาเกลียดในนามของคำว่า วัด.

เกี่ยวกับพระเจ้าพระสงฆ์

ทีนี้ ก็มาถึง เรื่องที่ ๓ มีเวลาพอที่จะพูดได้อีกสักเรื่องหนึ่ง, เรื่องที่ ๓ นี้ คือเรื่อง พระเจ้าพระสงฆ์. วัดวาอาราม หมายถึงตัวสถานที่หรือสถาบัน, ศาสนาหมายถึงตัวธรรมะ ในรูปการศึกษาเล่าเรียน การปฏิบัติ และผลของการปฏิบัติ. พอมาถึงคำว่าพระเจ้าพระสงฆ์ นี้หมายถึงตัวบุคคล ที่

เป็นเจ้าของหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับพระศาสนานั้น ๆ; ถ้าพระศาสนาเป็นเหมือนกับยารักษาโรค, พระเจ้าพระสงฆ์ก็เป็นเหมือนกับหมอ เป็นต้น ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน.

คำว่า “พระเจ้าพระสงฆ์” นี้ ใช้เป็นคำรวม ๆ หมายความว่า ไม่ใช่ชาวบ้าน ก็แล้วกัน : ไม่ใช่ชาวบ้านธรรมดาที่รู้จักแต่เรื่องปากเรื่องท้อง. ถ้าผู้ใดรู้เรื่องสูงขึ้นไปกว่าเรื่องปากเรื่องท้องแล้ว ก็จะเลื่อนเข้าไปอยู่ในระดับของพระเจ้าพระสงฆ์; ดังนั้น เราจึงมีคำพูดอื่น ๆ รวมกันอยู่กลุ่มหนึ่งในกลุ่มนี้ – สมณะชีพราหมณ์ บรรพชิต อนาคตาริก, แล้วแต่จะเรียก; รวมความแล้วก็ไม่ใช่ชาวบ้านก็แล้วกัน.

พระเจ้าพระสงฆ์ นี้ไม่ใช่ชาวบ้าน หมายถึง สมณะทั่ว ๆ ไป ในความหมายกลาง ๆ ทั่ว ๆ ไป. ชีพราหมณ์ บรรพชิต อนาคตาริก ซึ่งมีอยู่ในโลก คู่ ๆ กันมากับสิ่งที่เรียกว่าวัดวาอาราม ตั้งแต่ยุคโบราณนั้น. นึกถึง *ฤๅษีองค์หนึ่ง* อยู่ในกระท่อบอันหนึ่ง *เป็นคนแรก* ที่ออกไปค้นคิดเรื่องที่ดีกว่าเรื่องปากเรื่องท้อง; นั่นแหละเป็นพระเจ้าพระสงฆ์คนแรกขึ้นมาในโลก จะกี่หมื่นปี ก็แสนปี หรือกี่ล้านปี ก็แล้วแต่ว่ามนุษย์ได้เกิดขึ้นมาในโลกนี้เมื่อไร. เรื่องนี้มันยังเอาแน่นอนไม่ได้ว่า มนุษย์ได้มีขึ้นมาในโลกนี้ ก็หมื่นปี หรือก็แสนปี หรือก็ล้านปี. พวกที่พูดพอจะเชื่อถือได้นั้น ดูเหมือนจะแสดงหลักฐานไปในทางที่ว่า มนุษย์นี้เป็นสัตว์ที่มีขึ้นมาในโลก ที่พอจะเรียกว่าคนหรือมนุษย์ได้สัก ๒ แสนหรือ ๓ แสนปีมาเท่านั้น ไม่ถึงล้านปี.

พระเจ้าพระสงฆ์ ในที่นี้ ก็คือคนที่ไม่ใช่ชาวบ้านแล้วก็ออกไปคิดค้น และสั่งสอนเรื่องที่สูงกว่าเรื่องของชาวบ้าน; ถ้าจะสอนเรื่องของชาวบ้านบ้าง ก็สอนในแง่ที่ดีกว่า หรือแปลกออกไป. ฉะนั้น คำว่า **พระเจ้าพระสงฆ์ในที่นี้** ยังไม่หมายถึงพระอริยสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเอก; เรียกเป็นคำกลาง ๆ ว่า **พระเจ้าพระสงฆ์และของศาสนาไหนก็ได้**. นี่ก็เป็นสิ่งหนึ่งซึ่งเราจะต้องพูดกันในวันนี้; เพราะว่าเป็นสิ่งที่ถูกเหยียดหยามหรือเขาเกลียด ด้วยเหมือนกัน, เขาเกลียดพระเจ้าพระสงฆ์กันเข้าแล้ว.

เพื่อความเข้าใจข้อนี้ ก็ต้องทบทวนกันอีกแหละ ท่านทั้งหลายจะรำคาญ ก็รำคาญไปเถอะ อาตมาไม่รำคาญ ที่จะทบทวนบางเรื่องจนกว่าจะเข้าใจกันแหละ ว่าพระเจ้าพระสงฆ์นี้มัน **เกิดขึ้นมาอย่างไร ? เมื่อไร ? ที่ไหน ?** ในคำถามเดียวกัน.

พระเจ้าพระสงฆ์ก็เกิดขึ้นมา เมื่อมนุษย์รู้จักค้นหาเรื่องที่สูงกว่าเรื่องปากเรื่องท้อง ยุคตั้งแต่แรกมนุษย์นั้นมีสติปัญญาองงามขึ้นมา แต่ว่าจะสรุปความหมายเป็นยุค ๆ ไปดีกว่า.

พระเจ้าพระสงฆ์ในยุคแรกที่สุด ก็ต้องถือว่าเขา **ทำไปด้วยความบริสุทธิ์ใจนะ**. พระเจ้าพระสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ อาจจะออกมาจากบ้านมาเป็นพระเจ้าพระสงฆ์ ด้วยความคิดที่โง่เขลาก็ได้ ด้วยความคิดที่เห็นแก่ตัวเอาเปรียบผู้อื่นมาอาศัยศาสนาหาเงินก็ได้.

แต่ว่าในยุคแรกที่สุด ที่จะมีพระเจ้าพระสงฆ์ขึ้นมาในโลกนั้น เขาไม่มีเจตนาทุจริตอย่างนั้นเลย; มันเป็นความพลัดดันของสติปัญญาที่บริสุทธิ์, ให้มนุษย์บางคนมันออกมาจากสังคมชาวบ้าน มาคิดค้นอะไรอยู่ในที่สงบสงัด จนเกิดเป็นอาศรม เป็นอารามอะไรขึ้นมา. มนุษย์บางคนนั้น ออกมาด้วยความรู้สึกเป็นอย่างไร? ถ้าถือเอาตามพระบาลี จะพบทั่วไปในพระไตรปิฎก ว่าเขาออกไปด้วย *ความรู้สึกที่เป็นความสงสัยว่าอะไรเป็นกุศล, อะไรเป็นกุศล* คือเป็นความฉลาดหรือความดี ที่พอจะเรียกได้ว่าเป็นกุศล ก็มันเหนือไปกว่าความรู้ของชาวบ้านตามธรรมดา.

ฉะนั้น ฤๅษีคนแรก หรือคนถัดมาก็ตามใจ ออกจากบ้านเรือนไป แสวงหาว่าอะไรเป็นกุศล อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นกุศล ไปนั่งคิดนั่งนึก นั่งทดลอง อะไรกันอยู่คนเดียวในป่า ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์อย่างนี้; ไม่ได้ออกไปเพื่อหาประโยชน์อะไรอย่างโลก ๆ, แล้วไม่ได้กระทำเพื่อหลอกลวง ให้ใครบูชาเคารพนับถือ.

ฉะนั้น เราจึงถือว่าในยุคแรกนั้น พระเจ้าพระสงฆ์ท่านเป็นคนบริสุทธิ์; แม้จะไม่มีสติปัญญามากมาย แต่ท่านเป็นคนบริสุทธิ์, แล้ว การกระทำของท่านที่บริสุทธิ์ นั้นแหละ มัน ทำให้ท่านได้พบของมีค่าที่สุด คือความก้าวหน้าในทางจิตทางวิญญาน, วิวัฒนาการทางจิตใจ; แม้ที่เหมาะสมสำหรับบุคคลก็ดี เหมาะสำหรับสังคมก็ดี จนกระทั่งเกิดคำว่าพระเจ้าพระสงฆ์.

ในภาษาอื่นก็เรียกอย่างอื่น ถูกแล้ว; แต่ในภาษาไทยเราที่ยืมมาจากภาษาอินเดียนี้ เราเรียกกันว่า พระ, ระบบพระได้เกิดขึ้นแล้วในโลก คำว่า “พระ” ตัวหนังสือนี้แปลว่า *ประเสริฐ*, ประเสริฐก็คือดีกว่าธรรมดา ดีกว่าชาวบ้าน ดีกว่าคนธรรมดา ก็เรียกว่า พระ. ระบบพระได้เกิดขึ้นในโลกเป็นครั้งแรก ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์ ของคนบางคน ที่ออกไปค้นคว้าหาจนพบ.

นี่ก็เกิดระบบพระขึ้นมา อยู่กันอย่างสูง อย่างสูงสุด เป็นที่เคารพบูชา, แล้วก็ต่อมาก็เป็นที่เคารพสักการะ. คนก็แห่กันไปเคารพสักการะสรรเสริญ; ท่านก็เป็นอยู่สบาย *สมบูรณ์ด้วยลาภสักการะลีโลกะ*. ลาภ คือว่า *วัตถุสิ่งของที่ให้สำหรับยังชีวิต*, สักการะนั้นหมายถึง *ของที่บูชา ให้ในลักษณะเป็นการบูชา*, ลีโลกะหมายถึง *เสียงสรรเสริญแห่งองค์สาธุการ* นี้เรียกว่า ลีโลกะ หรือ โสลก.

ระบบพระก็เกิดลาภสักการะสรรเสริญ; ทีนี้แหละ ระวังเถอะ มันจักกว่าเพราะเหตุนี้. *ลาภ สักการะ สรรเสริญ เข้าไปในที่ไหน ที่นั่นมันจะพลิกคว่ำ* ดังที่ได้แสดงมาแล้วในประวัติศาสตร์อันยืดยาว คือยุคถัดมา ก็เกิดคนไม่จริง หรืออสังขีทั้งหลาย เข้าไปปนอยู่ในหมู่ของท่านผู้บริสุทธิ์เหล่านั้น เพราะว่าเต็มไปด้วยลาภ สักการะ ลีโลกะ.

ในพุทธศาสนานี้ก็เหมือนกัน เมื่อพุทธศาสนาเกิดขึ้นเป็นปีกแผ่น สมบูรณ์ด้วยลาภสักการะแล้ว; พวกที่คิดโกงเห็นแก่ปากท้อง ก็ปลอมบวชเป็นภิกษุเข้ามาในพุทธศาสนาเรื่อย ๆ มากขึ้น ๆ, ยิ่งยุ่งยากมากขึ้น. พอมาถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชนี้ ดูเหมือน *เขามีข้อความเขียนไว้ว่าต้องกำจัด*

อสังขีเหล่านี้ออกไปเป็นจำนวนพันจำนวนหมื่น โนน. คุณเถอะลากสักการะมัน เป็นอย่างไร ? มันเกิดขึ้นแก่ผู้บริสุทธิ์, แล้วมันก็สร้างปัญหาให้เกิดขึ้นแก่ผู้ ไม่บริสุทธิ์; แม้ว่ามันจะทำอันตรายผู้บริสุทธิ์ไม่ได้, แต่มันก็ทำอันตราย สถาบันเป็นส่วนรวมได้. ในศาสนาทั้งหลายก็เป็นอย่างนี้.

เดี๋ยวนี้ก็ เกิดอสังขี คนไม่เชื่อตรงต่อธรรมะ ต่ออุคมคติ แทรกตัว เข้ามาอยู่ในหมู่พระ ถือเอาเป็นอาชีพ ที่เรียกว่า เอาศาสนาเป็นเครื่องบังหน้าหา กิน จนกระทั่งปราบกันไม่หวาดไหว ไม่เคยหมดสิ้น. ข้อนี้ก็น่าเห็นใจนายอม แพ้; แต่ไม่ควรจะยอมแพ้โดยเด็ดขาด. ขอให้ตั้งหน้าตั้งตาต่อต้าน พยายาม แก้ไขปรับปรุงกันไปตามเรื่อง; มันมีมาแล้วแต่โบราณกาล จนกระทั่ง เดียวนี้; แล้วมันก็จำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องปล่อยไว้ในมือของชาวบ้าน, ใน มือของคฤหัสถ์ ของฆราวาส ของรัฐบาล ก็สุดแท้, ไม่รู้จะไปปล่อยไว้ใน มือของใคร ที่จะช่วยกันปราบอสังขีในศาสนานั้น ๆ.

ถ้าจะมีการจัดการดีในศาสนาใด ในศาสนานั้นก็มีอสังขีน้อย หา ได้ยาก, ถ้าจัดการไม่ถูกต้อง มีความโง่เขลาองมงาย อสังขีในศาสนานั้น ก็เต็ม ไปหมด จนหาผู้ที่เป็นสังขี คือตรงกันข้ามนั้นยาก; นี่มันก็เป็นธรรมดา. นี่ คือยุคต่อมา ที่เป็นความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในระบบของพระ หรือพระเจ้า พระสงฆ์.

ทีนี้ ก็มาถึงยุคปัจจุบันวันนี้ กำลังเป็นอย่างไร ? พุดไปก็เสี่ยงต่อ การถูกค่า; ไม่พุดเสียเลยมันก็ไม่รู้เรื่องกัน ก็เลยพุดว่า เดียวนี้ ควรจะถือกัน ว่ามันมีทั้ง ๒ แบบ คือ ทั้งอสังขี และ ทั้งสังขี อันไหนจะมีมากก็ไปดูเอาเอง

บ้าง เพราะมีตาด้วยกันทุกคน. อาตมาพูดคนเดียวมันไม่ถูก; แต่อยากจะพูดว่าแบบบริสุทธิดั้งเดิมของพระพุทธเจ้านั้น มันชักจะหายากขึ้น. เมื่อมีแบบที่ไม่ตรงตามเจตนารมณ์ดั้งเดิมมากขึ้น ๆ; มันก็เปลี่ยนมากแล้วก็มีปัญหาเกิดขึ้น เป็นปัญหาทางศีลธรรม.

เมื่อ มีปัญหาทางศีลธรรม แล้ว ก็ไม่ต้องสงสัย มันก็ มีปัญหาทางการเมือง การปกครอง การเศรษฐกิจ อะไรตามมาหมด. เดียวนี้มันเต็มไปด้วยคนคดโกง คอร์รัปชันไปทุกรูปแบบของการทำงานในโลก ก็เพราะว่ามันเสื่อมทางศีลธรรม มีปัญหาทางศีลธรรม; เพราะฉะนั้น พระเจ้าพระสงฆ์ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ในทางศาสนานั้นเสื่อม; แล้วคนที่มีสติปัญญา ก็เกลียดวัด, เกลียดศาสนา, เกลียดพระเจ้าพระสงฆ์มากขึ้น; แล้ว พระเจ้าพระสงฆ์ที่เป็นอัครชิ ก็ยิ่งเกลียดศาสนาของตนมากขึ้น เพราะเขาหาकिनยากขึ้น.

ฉะนั้น จึงสรุปความว่าต้องช่วยกันอีก ต้องช่วยกันหน่อย, และช่วยกันอีก ในการที่จะทำให้หมดความเกลียดชังในพระเจ้าพระสงฆ์. พูดอย่างกำปั้นทุบดิน ก็พูดได้อีกแหละว่า ช่วยกันทำให้เกิดพระเจ้าพระสงฆ์ในระบบเดิม, ระบบที่ถูกต้อง; มันมีเท่านั้นแหละ ไม่มีอื่นแล้ว; แต่ว่ารายละเอียดหรือการกระทำมันทำยาก.

พูดรวม ๆ มันก็พูดง่าย ว่า ทำให้กลับไปสู่ระบบเดิมของพระเจ้าพระสงฆ์ ที่ถูกต้องโดยแท้จริง ว่าพระเจ้าพระสงฆ์นี้ท่านคืออะไร, คือเจ้าหน้าที่ทางศาสนา สำหรับจะศึกษา และเผยแผ่พระศาสนา ให้เป็น

ประโยชน์แก่โลก. แต่เพื่อป้องกันความเข้าใจผิดก็อยากจะให้มีความเข้าใจให้ถูกต้อง ในบางอย่างบางประการเพิ่มขึ้นด้วยเหมือนกัน ว่าพระเจ้าพระสงฆ์นี้ ถ้าถือตามหลักธรรมะของธรรมชาติแล้ว ก็จะเป็นบุคคลที่มีหน้าที่สืบความรู้ทางจิตใจ.

พระเจ้าพระสงฆ์ไม่ใช่ผู้แทนของพระเจ้า, ไม่ใช่เอเยนต์หรือตัวแทนของพระเจ้า หรือของใครที่ไหน. พระเจ้าพระสงฆ์นี้ ก็ไม่ได้เป็นผู้วิเศษศักดิ์สิทธิ์เกินธรรมชาติ; เป็นแต่เพียงผู้ที่มีจิตใจซื่อตรง บริสุทธิ์ จะศึกษาและปฏิบัติสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์, และสำหรับมนุษย์ธรรมดา ๆ ทั่วไป นี้ จะเข้าใจได้จะรับเอาไปปฏิบัติได้ แล้วได้รับประโยชน์อย่างยิ่งเกินค่า; เพราะฉะนั้น พระเจ้าพระสงฆ์ไม่ใช่กาฝากสังคม.

เขากล่าวหาว่าเป็นกาฝากสังคม มานานแล้ว. อาตมาได้ยื่นคำนี้ที่เขาใช้ด่าพระเจ้าพระสงฆ์ ตั้ง ๒๐ - ๓๐ ปีมาแล้ว ตั้งแต่เกิดลัทธิอะไรที่แอนตี้ศาสนา; ก็จะเห็นพระเจ้าพระสงฆ์เป็นกาฝากสังคม; นั่นก็เพราะไปมองที่พระเจ้าพระสงฆ์ชนิดที่ไม่ใช่พระเจ้าพระสงฆ์, คือไม่เป็นไปตามอุดมคติ ที่ถูกต้องของพระเจ้าพระสงฆ์.

ที่เลยไปกว่านั้น เขาก็ มองพระเจ้าพระสงฆ์ว่า เป็นระบบขุนนาง ศักดินา พระเจ้าพระสงฆ์นี้อยู่บนพรมบนเจียมสูง มีสิ่งแวดล้อมเหมือนคฤหาสน์ มีงาช้าง มีเจียรไน มีอำนาจวาสนา มีรถยนต์ตั้งหลายคัน อย่างนี้;

นี่มัน ไม่ใช่เรื่องของพระเจ้าพระสงฆ์; ฉะนั้น อย่าเอามาต่อกันเลย อย่าเอาอันนี้เป็นเครื่องอ้างสำหรับคำพระเจ้าพระสงฆ์ ข้อนี้มันไม่ใช่เรื่องของพระเจ้าพระสงฆ์ เขาคำผิดตัวแล้ว. ถ้าเขาเกลียด เขาก็เกลียดผิดตัวแล้ว ช่วยชี้แจงให้เขาเข้าใจว่า พระเจ้าพระสงฆ์นั้น มันเป็นอย่างไรงันแน่.

สรุปให้สั้นที่สุดก็ว่า พระเจ้าพระสงฆ์ เป็นผู้เรียนรู้และปฏิบัติศาสนาสืบอายุไว้ให้ชนชั้นหลัง เพื่อโลกนี้จะไม่ว่างจากพระอรหันต์เท่านั้นเอง. พระพุทธเจ้าท่านตรัสนะ ไม่ใช่อาดมาว่า ว่า “ถ้ายังมีการปฏิบัติชอบอยู่แล้วใครโลกนี้ก็จะมีว่างจากพระอรหันต์” นี่ท่านว่าอย่างนี้. นี่ พระเจ้าพระสงฆ์ก็มีหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติสั่งสอนสืบไป ให้คนชั้นหลังยังคงมีการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด.

พูดกันอย่างต่ำที่สุด อย่างแคบที่สุดก็จะพูดว่า พระเจ้าพระสงฆ์นี้ ก็คือผู้ที่รู้จักใช้ชีวิตในบั้นปลายให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด เพื่อมนุษย์จะได้คุ้มได้กินได้ชิมรสชาติของความเป็นมนุษย์ ในระดับสูงสุดก่อนแต่จะตาย; นี่พูดอย่างแคบที่สุด เฉพาะคนที่สุด หรืออย่างต่ำที่สุดนะ : พระเจ้าพระสงฆ์ก็ยังมีส่วนที่ดีถึงขนาดนี้, คือท่านจะไม่เกิดมาเปล่า เสียชาติเกิด เกิดมาทั้งทีก็ไม่ได้รับสิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้รับ.

ฉะนั้น เราต้องยกให้ว่า ท่านเป็นผู้ที่กระทำถูกต้อง และจำเป็นที่จะต้องมียุอยู่ในโลก สำหรับเป็นแบบฉบับสืบไปตลอดอายุของโลกดีกว่า;

แต่ถ้าจะมองให้มันกว้าง ไม่ใช่มองแคบ ๆ เพื่อตัวคนเดียว ก็ต้องมองว่า ท่าน มีหน้าที่ที่จะต้องรักษาสິงที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ ไว้ให้มนุษย์ตาม ความประสงค์แห่งพระศาสดา แห่งศาสนาของตนเพื่อประโยชน์สุขแก่ มหุขน ทั้งเทวดาและมนุษย์ นั้นเอง. นี้เรียกว่า เรื่องของพระเจ้าพระสงฆ์ ซึ่งกำลังถูกเกลียดชังยิ่งขึ้น.

เป็นอันว่าในวันนี้ เราได้พูดกันถึงสิ่งที่ถูกเกลียด ๓ สิ่งด้วยกัน คือ คนที่เกลียดวัด พวกไหนก็ตาม :- เขาเกลียดวัดวาอาราม, เขาเกลียด ศาสนา, เขาเกลียดพระเจ้าพระสงฆ์; โดยเหตุที่ว่าอะไรก็ไม่ได้, คือว่า วัดวาอาราม ศาสนา พระเจ้าพระสงฆ์ก็ถูกกระทำให้เปลี่ยนแปลง น้อย่าง หนึ่งก็เป็นส่วนที่ทำให้เขาเกลียด. แล้วที่นี้คนเหล่านั้น ก็เปลี่ยนแปลงตัวเอง มากเกินไป, ไปเป็นบ่าวเป็นทาสของเนื้อหนังทางวัตถุนิยมมากเกินไป, มันก็ เกลียดวัดวาอาราม ศาสนา พระเจ้าพระสงฆ์. มันเกิดการเกลียดชังทั้งสิ้น ทั้งล่อง คือทั้ง ๒ ฝ่าย; ปัญหาจึงคาราคาซังอยู่ในปัจจุบันนี้ ว่าถ้าการเกลียด วัดในลักษณะนี้มีอยู่แล้ว ความเลวร้ายหรืออุปัทวะ เสนียดจัญไรก็จะ เกิดขึ้นแก่มนุษย์นั่นเอง; ขอให้ช่วยกันพิจารณา หาทางแก้ไขช่วยเหลือตาม สติปัญญาสามารถ ที่จะช่วยได้กันจงทุก ๆ คนเถิด.

โลกนี้มันเป็นของคนทุกคน ประเทศไทยนี้ก็เป็นของคนไทยทุก คน; ฉะนั้น ไม่ต้องมัวเถียงงอนกัน ในการที่จะทำให้มันดีขึ้น. ถ้ามองใน แง่ของพุทธศาสนา ว่าพุทธศาสนาเป็นของพุทธบริษัททุกคน ก็ควรจะ ช่วยกันให้มากกว่านั้น, คือมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ : ให้พุทธศาสนา หรือ

วัดวาอาราม, หรือพระเจ้าพระสงฆ์ยังคงอยู่ในสภาพ ที่น่ากราบไหว้บูชา
ตลอดไป.

อาตมาขอยุติการบรรยายในวันนี้ เพราะความสมควรแก่เวลา. ให้
โอกาสแก่พระคุณเจ้าสวดคณสาชยายบทพระธรรมส่งเสริมกำลังใจ ในการ
ปฏิบัติหน้าที่ของตน ๆ สืบต่อไป.

ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด

- ๓ -

๒๓ กรกฎาคม ๒๕๒๐

ลักษณะของคนเกลียดวัด และหนทางรอด (ต่อ)

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชาในวันนี้ จักได้บรรยายโดยหัวข้อว่า **ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด** ต่อไปตามเดิม. ส่วนในตอนที่ ๓ นี้ มีหัวข้อว่า **ลักษณะของคนเกลียดวัดและหนทางรอด (ต่อ)**, เพราะยังมีเรื่องที่จะต้องกล่าวต่อไปในทำนองนี้.

ขอให้ท่านทั้งหลาย ทบทวนถึงใจความที่ได้บรรยายมาแล้วว่าเราพูดกันถึงเรื่อง **ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด** หมายความว่ามิคนเกลียดวัด คือ

เกลียดธรรมะ เกลียดศาสนา เกลียดพระเจ้าพระสงฆ์ เกลียดอะไรทุกอย่างที่เกี่ยวกับธรรมะ.

สำหรับ คนที่เกลียดธรรมะ นั้น แบ่งเป็น ๒ พวก คือ พวกเทวดา อันทพาล หมายความว่าสมบรูณ์ไปด้วยเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ แล้วก็ยังเกลียดธรรมะ; พวกที่ ๒ นั้นเรียกว่า มนุษย์อันทพาล คือยังไม่สมบรูณ์ด้วยเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ แล้วก็เกลียดธรรมะ. ทั้ง ๒ พวกนี้ เกลียดธรรมะโดยเท่ากัน และก็มีอยู่เป็นอันมากในโลกนี้ เกรงแต่ว่าจะมีมากยิ่งขึ้นทุกที จึงลองเอามาพูดกันดู.

สำหรับ การเกลียด นั้น มีอาการที่แสดงให้เห็นอยู่ โดยสรุปได้พอเป็นเครื่องสังเกต ว่าคนเหล่านี้ เห็นว่าธรรมะนั้นเป็นข้าศึกต่อความเจริญ หรือต่อความประสงค์ของตน, หรือว่าธรรมะนั้น เป็นของครีคระล้ำสมัย ใช้อะไรไม่ได้ในสมัยนี้, หรือว่าธรรมะนั้นให้ผลไม่คุ้มค่า ในการที่จะลงทุนลงแรงไปปฏิบัติ, และบางพวกก็เลยเถิดไปถึงว่า ธรรมะนี้เขามีไว้เป็นเครื่องมือ สำหรับคนฉลาดจะเอาเปรียบคน โง่เขลา ดังนี้ เป็นต้น. คนเหล่านี้ก็มีอาการที่แสดงออกมาให้เห็นได้ว่าเกลียดธรรมะ, ที่นี้อาการเกลียดธรรมะนี้มีมาก จะเอามาพูดกันคราวละเรื่อง ๒ เรื่อง ๓ เรื่อง แล้วแต่โอกาสจะอำนวย.

ในครั้งที่แล้วมา ก็ได้พูดโดยหัวข้อว่า เขาเกลียดวัดวาอาราม เขาเกลียดสิ่งที่เรียกว่าศาสนา และ เขาเกลียดพระเจ้าพระสงฆ์ หรือบรรพชิตทั่ว ๆ ไป.

ส่วน หัวข้อที่ ๔ ในวันนี้จะใช้คำว่า *เขาเกลียดพระพุทธเจ้า*, หัวข้อที่ ๕ ว่า *เขาเกลียดพระธรรม*, และ หัวข้อที่ ๖ ว่า *เขาเกลียดพระสงฆ์* ขอให้ท่านทั้งหลายตั้งข้อสังเกตดูให้ดี ๆ เพื่อความเข้าใจ; แล้วจะได้ปลดเปลื้องความเข้าใจผิดอันนั้น ของตนเอง ถ้ายังมีอยู่, และจะได้ช่วยกันปลดเปลื้องความเข้าใจผิดของมิตรสหายที่อยู่ร่วมโลกกัน โดยเราเชื่อว่า ถ้ามีคนเกลียดธรรมะมากขึ้นแล้ว ก็เป็นอันตรายแก่โลกนี้เอง; เพราะธรรมะเป็นเครื่องช่วยคุ้มครองโลก. แต่ว่าความจริงอันนี้มันอยู่ลึกเกินไป เราจึงต้องค่อยๆ ค่อยๆ ไปกันไปตามลำดับ จนกว่าจะครบทุกเรื่อง; แล้วก็จะเห็นได้เองว่า ธรรมะนั้น เป็นสิ่งคุ้มครองโลก.

เราจะต้องมีความพอใจ เคารพนับถือ ประพฤติปฏิบัติธรรมะนั้น ให้สุดความสามารถที่จะทำได้, เพื่อว่าจะมีโลกอันงดงาม เป็นที่ตั้งแห่งสันติสุข และสันติภาพ ทั้งส่วนบุคคลและส่วนสังคม.

เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า

ข้อความที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า สำหรับคนเกลียดธรรมะนั้น จะแยกเป็น ๒ ตอน คือ *เขากล่าวหาพระพุทธเจ้าอย่างผิด ๆ* ตามความนึกคิดของเขาเอง นี้ตอนหนึ่ง, และอีกตอนหนึ่งที่ว่า *ที่ถูกนั้นเป็นอย่างไร*.

เมื่อประมวลมาตามลำดับ สำหรับความเข้าใจผิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า เท่าที่ปรากฏอยู่ในโลกนี้ ก็จะต้องย้อนไปถึงความเข้าใจผิด เมื่อหลายสิบปีมาแล้ว หรือร่วม ๑๐๐ ปีมาแล้ว. เมื่อพระพุทธศาสนาได้

แพร่หลายไปถึงพวกฝรั่งทางตะวันตก พวกนั้นได้ศึกษาข้อความในพระพุทธศาสนาที่เราเรียกกันว่า พระไตรปิฎก ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เขาก็รู้สึกที่น่าประหลาด น่าอัศจรรย์ มีความถูกต้อง มีความไพเราะ และมีประโยชน์แล้วมากมายเหลือประมาณ. เขาก็เกิดความเชื่อกันขึ้นมาว่า นี่เป็นอาการประดิษฐ์ขึ้นของคนพวกหนึ่ง โดยที่พระพุทธเจ้าไม่ได้มีตัวจริงอยู่ในโลกนี้ คือพระพุทธเจ้าไม่ได้เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ ที่มีตัวจริงอยู่ในโลกนี้. มีคนเขียนหนังสือขึ้นหลายเล่ม มีข้อความทำนองนี้ แล้วก็มีคนเชื่อตามนี้ไม่น้อยเหมือนกัน.

ครั้นล่วงมานานพอสมควร ก็เกิด **การค้นคว้า การศึกษาทางโบราณ-คดี** จนทำให้คนเหล่านั้น ยอมรับว่าพระพุทธเจ้ามีตัวจริง เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์. นี่เป็นสิ่งที่ควรจะทราบ ควรจะเอามาพิจารณาดูเป็นตัวอย่างว่าความเข้าใจผิดนี้ มันเกิดขึ้นได้อย่างไร, เกิดขึ้นได้ในลักษณะที่น่าจะเป็นไปได้ มันก็เป็นไปได้.

ถ้าเป็นลัทธิบางลัทธิ พระศาสดาหรือผู้บัญญัติพระศาสนา หรือพระเจ้าก็ตาม มีการบัญญัติขึ้นมาโดยบุคคลกลุ่มหนึ่งจริง แล้วก็สมมติคนคนหนึ่งให้เป็นผู้กล่าวผู้สอน เช่น คัมภีร์บางคัมภีร์ในฝ่ายศาสนาพราหมณ์ อ้างชื่อศาสดาเป็นพระเจ้าเสียดโดยมาก แม้กระทั่งว่า **พระพรหม พระอิศวร พระนารายณ์** ก็ถือว่าเป็นบุคคลที่ไม่ได้มีตัวจริง. พระนารายณ์ยังแบ่งภาคออกมา เป็นอวตารปางต่าง ๆ รวมทั้งพระกฤษณะที่กล่าวไว้ในคัมภีร์

ภควัดคี-ตา เป็นต้น; มีความสงสัยเกิดขึ้นได้โดยง่าย ว่าเป็นบุคคลที่มีตัวจริงหรือไม่ ?

ส่วนคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น ไม่อยู่ในลักษณะอย่างนั้น. นี้เราควรจะเข้าใจเป็น ข้อแรก เกี่ยวกับ พระพุทธเจ้า ว่า ถูกเขากล่าวหาว่าเป็นบุคคลสมมติ, ที่บุคคลพวกหนึ่งสมมติขึ้น เพื่อจะเป็นเครื่องรับรองข้อความอันมากมายในพระไตรปิฎก.

ที่นี้ข้อถัดไปอีก พระพุทธเจ้าถูกกล่าวหา โดยบุคคลที่เป็นนักคิด นักศึกษา หรือนักอะไรก็ตาม ทางฝ่ายตะวันตกเช่นเดียวกันอีก ว่าพระพุทธเจ้าหรือพระสิทธิทัตตะโคตมะนั้น **เป็นผู้มีจิตไม่สมประกอบในทางเพศ ในที่สุดก็ต้องออกบวชอยู่ดี**, และหาว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้มองในแง่ร้ายสำหรับสิ่งที่เรียกว่ากามารมณ์; ดังนั้น จะต้องถือว่าคำสอนของพระองค์นั้นวิปလာสหรือผิดปกติ เพราะเป็นคำสอนของคนที่มีจิตไม่สมประกอบในทางเพศ. หนังสือทำนองนี้ก็ถูกเขียนขึ้น แล้วก็มีคนอ่านหรือเชื่อกันไปพักหนึ่งด้วยเหมือนกัน. และบางคนที่ไม่ได้ศึกษาให้ตลอดเขาก็ยังเชื่ออย่างนี้อยู่จนบัดนี้, ก็ทำให้ไม่อยากจะศึกษาพระพุทธศาสนา; แต่ว่ามีจำนวนน้อย และมีจำนวนน้อยลงทุกที.

แม้เรื่องนี้ก็ควรจะเป็นเรื่องที่น่าจะนำมาสนใจ และพิจารณาให้ดี ว่ามันมีทางที่จะเกิดขึ้นได้; เพราะบุคคลเขามีความคิดนึกที่เป็นอิสระ และ **เรื่องราวในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา ก็ไม่สรรเสริญในสิ่งที่เรียกว่ากามารมณ์** ซึ่งเป็นของที่เขาบูชากันนัก; แม้ในสมัยปัจจุบันนี้ คนที่บูชาเรื่องเพศเรื่อง

กามารมณ์ ก็ไม่สนใจในคำสอนของพระพุทธเจ้า พลอยจะเข้าไปเป็นพวกของ ผู้ที่กล่าวหาว่าพระพุทธเจ้ามีจิตไม่สมประกอบในเรื่องทางเพศไปได้. นี่ก็ จะต้องรู้ว่า คนเกลียดวัด หรือเกลียดพระพุทธเจ้านั้น เขามีอะไรกันบ้าง.

ทีนี้ก็ดูต่อไป บางคนได้ศึกษาประวัติของพระพุทธองค์แล้ว ก็ไม่ เลื่อมใส มองเห็นเป็นความวิปริตทางนั้นทางนี้ กระทั่งว่าความวิปริตในทาง จิตใจ; เช่นว่า พระพุทธเจ้านี้ อะไร ๆ ก็กลางคืนทั้งนั้น แล้ว จะไปสอน คนที่อยู่บนเรือน หรือบนวิมานได้อย่างไร.

ลองคิดว่า พระพุทธเจ้าประสูติกลางคืน ตรัสรู้กลางคืน นิพพาน กลางคืน สอนอยู่กลางคืน อะไร ๆ ก็กลางคืน จะมีจิตใจอย่างไร; แล้วจะ ไปสอนคนที่อยู่บนเรือน บนห้อง บนหอ ให้ถูกต้องได้อย่างไร. *เขาระแวง สงสัย* ในความไม่เหมาะสม หรือความเหมาะสม ที่ *จะเป็นผู้สั่งสอนคนที่ ต้องการความเจริญ* หรือเป็นอยู่ชนิดที่เรียกว่าเจริญหรือก้าวหน้า.

ความข้อนี ก็เลยไปถึงข้อที่ว่า ถ้าไปปฏิบัติตามคำสอนของ พระพุทธเจ้าแล้ว มนุษย์ก็จะพลาดจากสิ่งสูงสุด คือรสของกามารมณ์นั่นเอง, หรือรสนั้นเกี่ยวกับโลกียธรรมทั้งหลายทั้งปวง ก็จะไม่มีความจะพบปะกันได้ เลย; จึงชักชวนกันที่จะคัดค้านคำสั่งสอนของพระพุทธองค์.

ทีนี้ก็มีเรื่องบางเรื่อง ที่แสดงให้เห็นอยู่แล้ว แม้ในพระคัมภีร์ นั้นเอง เมื่อพระพุทธองค์ได้ประกาศพระศาสนาประสบความสำเร็จ มีคน

ออกบวชตามกันมาก ก็ถูกคำปรัมมาส คือคำดำ : ผู้หญิงเขาโกรธ, เขาตำว่า พระพุทธเจ้ามีแต่เรื่องทำให้ผู้หญิงเป็นหม้าย, หรือถ้าผู้ชายมีบ้าง ก็หาว่าทำให้ผู้ชายเป็นหม้าย; เพราะว่าภรรยาหรือสามีออกไปบวชกันเสียจำนวนหนึ่ง เลยถูกประณามว่าดีแต่ทำให้คนเป็นหม้าย.

คนพวกนี้ก็ต้องเกลียดวัด เกลียดศาสนาอย่างเต็มที่ เพราะช่างไม่มองเห็นเสียเลย ว่าพระธรรมคำสอนของพระองค์นั้น มีประโยชน์อย่างไร; ข้อนี้ก็ยังมีสืบมาจนถึงบัดนี้ สำหรับผู้ที่ไม่เข้าใจ เพราะ เขารู้จักแต่เรื่องวัตถุ เรื่องเนื้อเรื่องหนังโดยส่วนเดียว.

บางพวกก็เข้าใจผิดคิดไปถึงว่า พระพุทธเจ้าท่านมีวิธีการชวนเชื่อ เกลี้ยกล่อมชักจูงให้คนบวช. ถ้าพูดให้ตรง ๆ ก็พูดว่ามีอุบายล่อลวงให้คนบวช. คำกล่าวข้อนี้เป็นคำพูดที่ปราศจากความจริง. ถ้าพูดตรง ๆ ก็ว่ามันเป็นคำโกหกอย่างหลับตาโกหกเขาคิดคะเนเอาเอง. พระพุทธเจ้าไม่ได้มีการกระทำ ชนิดที่เป็นการชวนเชื่อหรือล่อลวงให้คนไปบวช; มีแต่การแสดงธรรมตามสมควรแก่บุคคล แก่กาลเทศะ แล้วคนเขาก็ไปบวชเอง.

เหตุการณ์ในปัจจุบันนี้ก็ยังมีผู้เข้าใจว่า วัดวาอารามนี้มีการชวนเชื่อให้คนบวช ถึงขนาดที่จะเรียกว่าล่อลวงก็ได้; นี่ยังเป็นการพูดอย่างไม่มีความจริง. อาตมาเองก็เคยถูกกล่าวหาอย่างนี้; แต่ที่เอามาพูดนี้ ไม่ใช่พูด เพราะจะโต้ตอบ พูดเพื่อให้รู้ว่า ความจริงนั้นเราไม่ได้มีความตั้งใจ เจตนาหรือ

แผนการใด ๆ ที่จะดึงคนเข้ามาบวช หลอกหลวงคนให้เข้ามาบวช. แต่ข้อนี้
รับรองไม่ได้ สำหรับสมภารบางองค์ บางวัด รับรองไม่ได้; แต่สำหรับ
อาตมาแล้ว ก็ขอยืนยันว่า ไม่เคยกระทำและไม่ยอมทำ; มีแต่จะคัดเพี้ยนว่า
รอไว้ก่อน, รอไว้ก่อน, แม้นคนจะมาขอบวช ก็ว่ารอไว้ก่อน, รอไว้ก่อน
หลายครั้งหลายหนจนไม่ได้บวช จะได้บวชกันสักทีมันก็ต้องมีความ
เหมาะสมจริง ๆ.

และมีบางคนกล่าวหาว่า มีการหลอกด้วยแผนการที่จะทำให้คน
หนุ่มหรือคนสาวออกบวช, หรือว่าจะชักชวนคนแก่ให้ออกบวช ให้อยู่วัด
ให้ทิ้งลูกทิ้งหลานตาตา ๆ.

อาตมาก็เคยถูกกล่าวหาในลักษณะที่เรียกว่าเป็นการถูกด่า; แต่มัน
ก็เป็นเรื่องน่าหัวเราะอย่างยิ่ง คือเขาสันนิษฐานเอาเองว่า อาตมาจะต้องทำ
อย่างนั้นแน่ ก็เลยถูกด่าด้วยนักสันนิษฐาน. เราไม่เคยชวนคนแก่ให้ทิ้งลูก
ทิ้งหลานออกบวช; กลับจะคัดค้านคนแก่ทำนองนั้น หรือว่าคนหนุ่มคนสาว
ก็ตาม ที่มีจิตฟุ้งซ่าน พลุ่พลุ่ อะไร ๆ ก็จะออกบวช มันเหมือนกับคนบ้า
นี้จะเอาเข้ามาทำไม.

บางคนเขาว่า ลูกหลานของเขานำรักนำเอ็นดู จะให้ทิ้งไปบวช
เสียได้อย่างไร; นั่นเขาว่าเอาเอง. เราไม่ได้ต้องการให้คนเหล่านั้นทิ้งลูกทิ้ง
หลานมาบวช. ข้อนี้พูดเพื่อให้เห็นว่า พระพุทธองค์ก็ทรงถูกกล่าวหาใน
ทำนองนี้; แม้นคนที่เป็นสาวกรับใช้พระพุทธองค์ก็ยังคงถูกกล่าวหาอย่างนี้.

ทีนี้จะคู่ต่อไปถึงข้อกล่าวหาอย่างอื่นอีก : คนบางพวกก็หาว่า พระพุทธเจ้าประกอบไปด้วยปาฏิหาริย์เหลือเชื่อ ปาฏิหาริย์ที่เหลวไหล ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้เช่นนั้น; นี่มันสมกันแล้วกับที่จะกล่าวว่า พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลในนิยายสมมติ, มิได้มีอยู่จริงในประวัติศาสตร์ของ มนุษย์. ข้อนี้จะต้องพูดกันทีหลัง ว่าทำไมพระพุทธองค์จึงเป็นบุคคลที่มี ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ แวดล้อม. บางพวกบางคนกล่าวหาว่าพระพุทธเจ้าทรง แสดงข้อปฏิบัติ ที่พระองค์เองก็ปฏิบัติไม่ได้ หรือไม่ได้ปฏิบัติ สมกันแล้ว กับที่จะเป็นบุคคลในนิยายสมมติ ดังนี้.

นี่เป็นตัวอย่างที่เพียงพอแล้ว ที่เราจะเห็นได้ว่าแม้พระพุทธเจ้าก็ ยังเป็นที่ตั้งของความจงเกลียดจงชัง ของคนที่เกลียดธรรมะโดยเจตนาหรือ โดยไม่เจตนา.

ทีนี้ ก็จะกล่าวถึงฝ่ายที่ตรงกันข้าม; ทีนี้แล้วมาเป็นข้อถูกกล่าวหา. ทีนี้ข้อที่ถูกที่จริงนั้น มันเป็นอย่างไร? สำหรับ ข้อแรก ก็จะต้องพูดถึงข้อ ที่ว่า พระพุทธองค์นั้นมีตัวจริง คือเป็นบุคคลจริง, ที่ได้เกิดขึ้นมาในโลกนี้ จริงในประวัติศาสตร์, ไม่เหมือนกับชื่อของศาสดาบางองค์ และมากองค์ ที่ จะเป็นเพียงบุคคลในการสมมติ. เมื่อพวกฝรั่งเขาไม่ยอมรับว่าพระพุทธองค์ มีตัวจริง เขาก็พูดกันไปตามความรู้สึก.

ต่อมาก็พวกฝรั่งด้วยตนเอง ที่เป็นนักโบราณคดีที่มีความรู้ ความสามารถ เป็นที่ยอมรับในระดับโลก อย่างคัมมิงแฮม หรือ จอห์น มา

แซล ซึ่งเป็นพวกที่มีชื่อเสียงที่สุดในการขุดค้นโบราณสถานในประเทศอินเดีย จนพบที่ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่แสดงธรรมจักร ที่ปรินิพพาน ที่อะไรต่าง ๆ จนพวกฝรั่งด้วยกันยอมรับ.

และ ที่สำคัญที่สุด นั่นก็คือ พวกศิลาจารึกทั้งหลายของพระเจ้าอโศก. ข้อนี้ควรจะสำนึกไว้ในใจด้วยว่า ถ้าไม่ได้ศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกแล้ว คงจะพูดกันลำบาก ที่จะให้พวกฝรั่งเขายอมรับว่า พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลจริงที่มีตัวจริงอยู่ในประวัติศาสตร์. พุทธบริษัทควรจะนึกถึงบุญคุณของพระเจ้าอโศกเป็นพิเศษ แล้วก็ไปหาเรื่องราวมาศึกษาดูเอาเอง.

สรุปความว่า เดียวนี้ไม่มีใครค้านแล้ว; ในบรรดาพวกฝรั่งที่จัดตัวเองว่าเป็นคนเจ้าปัญญา. ถ้าค้าน ก็หมายความว่า เป็นคนไม่ยอมรับรู้เรื่องอะไร, ไม่ศึกษาเรื่องอะไรเอาเสียเลย; ถือเอาตามความคิดเห็นของตัวเองอย่างเดียว.

ทีนี้ ปัญหาต่อไปที่จะต้องหยิบขึ้นมาพิจารณา เพราะว่าจะมีคนถามขึ้นมาว่า พระพุทธเจ้าอีกหลายองค์ พระพุทธเจ้า ๗ องค์ ๒๘ พระองค์ อะไรก็ตาม. พระพุทธเจ้าเหล่านั้น นอกจากพระพุทธเจ้าองค์นี้ เป็นบุคคลที่มีอยู่ในประวัติศาสตร์จริงหรือไม่? ถ้าถูกถามอย่างนี้ อาตมาขอรับรองว่า ท่านทั้งหลาย จงอย่าได้ตอบยืนยันอะไรลงในโดยส่วนเดียว; ก็จะตอบว่า สำหรับพระพุทธเจ้าองค์อื่น ๆ นั้น จะเป็นบุคคลที่สมมติกันขึ้นมา หรือเป็นบุคคลที่มีตัวจริง ก็ไม่เป็นไร. เรามา ถือเอาหลักเกณฑ์ อันหนึ่งว่า คำสอน

ของพระพุทธเจ้าเหล่านั้นทุกพระองค์ ก็เหมือนกับคำสอนของพระพุทธเจ้าพระองค์นี้, คือพระสมณโคตมนี้. เมื่อคำสอนของพระสมณโคตม พิสูจน์ความถูกต้องความมีประโยชน์ถึงที่สุดแล้ว; คำสอนของพระพุทธเจ้าองค์อื่นก็เป็นที่ยอมรับได้. ฉะนั้น อย่ามัวไปเถียงกันให้เสียเวลา ในข้อที่ว่าพระพุทธเจ้าองค์อื่น ๆ เล่า เป็นบุคคลมีตัวจริงในประวัติศาสตร์หรือหาไม่ ?

ที่นี่ ธรรมะที่จะสอนกับพวกเกลียดวัด ต่อไป ก็มีว่า ขอให้ท่านทั้งหลายทราบว่า พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ท่านไม่ได้สอนให้เชื่อบุคคล, แม้เชื่อพระพุทธเจ้านั้นเอง. ข้อนี้ให้ไปศึกษาเรื่องอย่าง *กาลามสูตร* เป็นต้น ที่พระพุทธองค์ตรัสวิธีการที่จะเชื่ออะไรนั้น มีอยู่ถึงกับว่า *ไม่ต้องเชื่อแม้แต่ว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา, ไม่ต้องเชื่อแม้แต่ว่ามีอยู่ในปิฎก;* ก็แปลว่าไม่ได้ฝากไว้กับหลักฐานภายนอก; แต่ฝากไว้กับหลักฐานในภายใน, คือให้พยายามศึกษาพิสูจน์ดูด้วยตนเองว่า คำสอนคำกล่าวนั้น ๆ มันดับทุกข์ได้จริงหรือไม่; ถ้าดับทุกข์ได้จริงแล้ว ประจักษ์อยู่แก่ใจแล้ว ก็พึงรับเอาเถิด ใครจะพูดขึ้นนั้นมันไม่สำคัญ.

ส่วนที่ว่า *มีอยู่ในพระไตรปิฎกหรือไม่;* ก็ไม่สำคัญ เพราะพระไตรปิฎกนั้นใครเขียนขึ้นก็ได้, ใครชักออกเสียบ้างก็ได้, ใครเพิ่มเติมเข้าไปใหม่อีกก็ได้, จึงไม่มีการถือหลักว่า เชื่อบุคคล หรือว่าเชื่อหลักฐานที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก; หากแต่ทำให้เชื่อการพิสูจน์ตัวคำสอนนั้น ๆ ว่าดับทุกข์ได้หรือไม่ ประจักษ์อยู่ด้วยการกระทำของบุคคล ผู้ประพฤติพระธรรมนั้น ๆ เอง.

นี่ก็เป็นอันว่า เรื่องพระพุทธเจ้าเป็นบุคคลตัวจริงในประวัติศาสตร์ หรือไม่นั้น ก็เป็นอันยกเลิกไป; มาเอาพระพุทธเจ้าที่จริงกว่านั้นคือตัวธรรม นั้นแหละ ว่า เป็นองค์พระพุทธเจ้า. เหมือนกับที่พระพุทธองค์ตรัสว่า *ผู้ใด เห็นธรรมะ ผู้นั้นเห็นตถาคต, ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้นก็เห็นธรรมะ*. บุคคลที่มี เนื้อหนังอย่างมนุษย์นั้นไม่สำคัญ; แต่ตัวธรรมะแท้ ๆ นั้นเป็นตัว พระพุทธเจ้า.

ที่นี้ก็มาถึงเรื่องปาฏิหาริย์ต่าง ๆ : เราจะบอกพวกคนเกลียดวัด เหล่านั้นว่า เรื่องปาฏิหาริย์นั้นมีข้อเท็จจริงที่แฝงอยู่หลายอย่างหลายประการ.

อย่างต่ำที่สุด ก็พูดได้ว่า เรื่องปาฏิหาริย์นี้ ผู้หวังดีต่อพระศาสนา หรือต่อพระพุทธเจ้า เขาได้ ช่วยกันสร้างขึ้นให้เหมาะสมสำหรับคนในยุคหนึ่ง ในถิ่นหนึ่ง ซึ่งเหมาะสำหรับจะเชื่อปาฏิหาริย์; เขาก็เชื่อพระพุทธเจ้าอย่างมี ปาฏิหาริย์, แล้วเขาก็ประพฤติปฏิบัติธรรมะ ตามคำสั่งสอนนั้น ดับทุกข์ได้ แล้ว ก็เป็นอันว่าพ้นกันไป ไม่ต้องมามัวพิสูจน์ปาฏิหาริย์อยู่.

แต่ว่าโดยข้อเท็จจริง *ที่ลึกลงกว่านั้น* ก็คือว่าคำกล่าวที่กล่าวไว้ในรูปของปาฏิหาริย์ทั้งหลายนั้น ต้องตีความ, เป็นสิ่งที่ต้องตีความ, *ต้องแปล ความ*; เช่นปาฏิหาริย์ เมื่อมีการจุติลงมาจากเทวโลกก็ดี เข้าอยู่ในครรภ์ก็ดี การคลอดก็ดี เรื่อยไป ๆ จนตลอดพระชนม์ชีพของพระพุทธเจ้านั้น เป็นสิ่งที่ต้องตีความ.

มีความจำเป็นหลายอย่าง ที่จะต้องกล่าวไว้ในรูปของปาฏิหาริย์; เช่นว่า สมัยนั้นไม่มีหนังสือที่จะจดจะบันทึก มันต้องฝากไว้กับความจำ หรือ การกล่าวด้วยปากสำหรับคน แม้ที่ไม่มีการศึกษา; ฉะนั้น จึงต้องพูดไว้ในรูปของปาฏิหาริย์ คือ เป็นเรื่องที่น่าจำได้โดยง่าย.

พระพุทธองค์ประสูติแล้วเทวดารับก่อน แล้วมนุษย์จึงรับ นี่ทำไมไม่ลองตีความดู ? ทำไมปล่อยให้ตัวหนังสือทิ้งค้างไว้เฉย ๆ ? ทำไมจะต้องพูดว่า เทวดารับก่อน แล้วมนุษย์รับ ? นี่ยกตัวอย่างข้อนี้มา ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงอุบัติบังเกิดขึ้นมา ในลักษณะผู้มีปัญญา หรือว่ามีความรู้สูงสุด. ท่านประสบความสำเร็จในการที่จะทำให้พวกเทวดา : พวกที่มีการศึกษา หรือคนชั้นสูง เข้าใจและยอมรับพระธรรม แล้วจึงมาสอนแก่คนชั้นต่ำ; ซึ่งเรารู้อยู่ดีว่า จะต้องโปรดชฎิลก่อน ในบรรดานักบวชทั้งหลาย, แล้วจะต้องไปโปรดพระเจ้าพิมพิสารก่อน ซึ่งเป็นมหาษัตริย์ระดับสูงสุดแห่งยุคนั้น ในที่นั้น อย่างนี้เป็นต้น. แล้วมันถึงง่ายที่ชาวบ้าน ชาวนาทั้งหลายจะพลอยรับเอา. นี่คือความหมายที่ว่า ต้องมีเทวดารับก่อน แล้วมนุษย์จึงจะรับกันทีหลัง.

ปาฏิหาริย์ทุกข้อจะตีความหมายอย่างนี้ได้ทั้งนั้น; แต่ถ้าท่านไม่อยากจะตีความหมายอย่างนี้ จะให้คงไว้ตามถ้อยคำนั้น ๆ ก็ได้เหมือนกัน, ยังมีประโยชน์สำหรับคนประเภทหนึ่ง ซึ่งเขาจะต้องเชื่อถือกันอย่างนั้น, แล้วก็เป็คำที่จำง่าย ๆ, เล่ากันให้ฟังได้ง่าย ๆ แม้แต่พวกเด็ก ๆ เล็ก ๆ มันก็จำได้; เพราะการกล่าวไว้ในรูปของปาฏิหาริย์ที่น่าสนใจ.

อีกทางหนึ่ง ก็อยากจะเอามาพูดสักหน่อย แม้จะรบกวนเวลามากไป ก็มัน เป็นเรื่องทางโบราณคดี. เมื่อเขาจะจารึกเหตุการณ์อะไรเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ไม่ได้เขียนหนังสือเพราะยังไม่มีหนังสือใช้ : เขาต้องทำภาพสลัก. ที่นี้การทำภาพสลักนี้ มัน สลักเป็นรูปความคิดไม่ได้ จะต้องแปลงออกมาเป็นรูปธรรม. เช่นว่า พระพุทธเจ้าเสด็จขึ้นดาวดึงส์ ก็ต้องทำเป็นรูปธรรม มีบันไดลงมาจากสวรรค์ขึ้นไปสวรรค์ อย่างนี้, หรือว่า จะสลักเรื่องราวเกี่ยวกับกิลส ซึ่งเป็นนามธรรม ก็ทำไม่ได้ ก็ต้องทำให้เป็นภาพพจน์ขึ้นมาว่าเป็นยักษ์เป็นมาร มีรูปร่างหน้าตาอย่างนั้นอย่างนี้ จี๋ซ้าง จี๋มัว มาผจญพระพุทธเจ้า. นี่มันมีความจำเป็นเกี่ยวกับการจารึกเรื่องราว ด้วยการสลักลงไปภาพ เพราะไม่มีหนังสือใช้.

เรื่องปาฏิหาริย์ก็เลยเป็นเรื่องที่ไม่เสียหายอะไร ถ้าคนรู้จักใช้; แต่สำหรับเรื่องชั้นหลัง ที่คนชั้นหลังเพิ่มเข้าไปนี้ ต้องให้อภัยกันบ้าง; เพราะว่ามีคนชั้นหลังต่อมาที่หวังดีในพระศาสนา หรือต่อพระพุทธองค์มากเกินไป เขาก็เพิ่มปาฏิหาริย์ให้หนักขึ้น, เป็นปาฏิหาริย์ชั้นหลัง ๆ ไม่มีในพระบาลี; อย่างนี้ก็มียุ่พวกหนึ่ง ไม่ต้องไปเกี่ยวข้องก็ได้; ถ้าเกี่ยวข้องก็ต้องรู้จักความจริง ว่ามันมีเหตุผลอย่างนี้.

ปาฏิหาริย์ชนิดนี้มีด้วยกันทุกศาสนา, ไม่เฉพาะในพระพุทธศาสนา, ไม่เฉพาะที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า; ที่เกี่ยวกับพระศาสดาแห่งศาสนาอื่น ๆ ก็มีด้วยกันทั้งนั้น. นี่เพื่อความหวังดี แก่บุคคลผู้จะนับถือศาสนานั้น ๆ

ในกาลสุดท้ายภายหลัง หรือว่าในดินที่ยังชอบปาฏิหาริย์อยู่. ถ้าเข้าใจอย่างนี้ เขาก็จะไม่เกลียดเรื่องปาฏิหาริย์ ที่เกี่ยวกับพระศาสดาของทุกศาสนา.

ทีนี้ ก็ควรจะบอกกันให้ทราบ โดยเฉพาะคนเกลียดธรรมะ เกลียดวัด เกลียดพระพุทธเจ้า นั่นนะ ว่าพระพุทธเจ้า นั้น ขอให้ยอมรับว่า มีอยู่หลาย ๆ รูปแบบ จะต้องเข้าใจพระพุทธเจ้าในทุกรูปแบบ ว่าทำไม จะต้องมิ ? และมีเพื่ออะไร ? ที่ว่าพระพุทธเจ้าหลายรูปแบบนี้ อย่างน้อยก็ สัก ๓ รูปแบบ :-

เช่น **พระพุทธเจ้าแห่งกายเนื้อ** คือมีเนื้อหนัง มีขันธ์ ๕ มีอะไร อย่างบุคคลธรรมดาสามัญทั่วไป; นี่ก็เป็นพระพุทธเจ้าในรูปแบบของกายเนื้อ.

พระพุทธเจ้าอีกรูปแบบหนึ่ง ก็คือ **อยู่ในรูปของกายธรรม** หรือ พระธรรม; เรียกว่า กายธรรม อย่างที่ตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม. ผู้ใดเห็นแต่เพียงกายเนื้อหรือเนื้อหนัง หรือมาจับต้องที่เนื้อที่หนัง ก็ยังไม่ชื่อว่าเห็นเรา” อย่างนี้.

เมื่อพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่ ก็ยังมีทั้งกายเนื้อและกายธรรม; เขาจะต้องเข้าใจพระพุทธเจ้าให้ถูกต้อง. ครั้นพระพุทธองค์ล่วงลับไปแล้วโดยกายเนื้อ; กายธรรมก็ยังมีอยู่, พระพุทธเจ้าที่เรียกว่าเป็นธรรมกาย หรือเป็นกายธรรมก็ยังมีอยู่; แต่เห็นด้วยตาไม่ได้. คนโง่จับฉวยไม่ได้ ก็จะเข้าใจว่าพระพุทธเจ้าสูญหายไปแล้ว.

เขาจึง จัดให้มีสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า หรือสิ่งแทนกายเนื้อของพระองค์ เช่นว่า พระสารีริกธาตุ เป็นต้น ก็อยู่แทนกายเนื้อของพระองค์. สัญลักษณ์อื่น ๆ เช่น พระพุทธรูป เป็นต้น ก็เป็นสัญลักษณ์ที่ทำให้มีมากขึ้นเพิ่มขึ้น ๆ ให้มันครบแก่ฐานะพื้นเพจิตใจของคนทุก ๆ ชั้น ทุก ๆ ประเภท.

ถ้าให้พูดตรง ๆ ก็พูดได้เลยว่า เดียวนี้คนชอบพระพุทธเจ้าชนิดสัญลักษณ์กันแทบทั้งนั้น : เครื่องจักรผลิตพระเครื่องก็ยังทำจะแทบไม่ทัน, เราไม่รู้ว่าพระเครื่อง ที่ถูกปั้น ถูกผลิตขึ้นมาแล้วก็ร้อยล้าน ก็พันล้านขึ้น. คนมาคิดสัญลักษณ์มากกว่าที่จะไปคิดตัวจริง; เพราะว่าตัวจริงมันยาก, จะเข้าใจถึงธรรมกายหรือกายธรรมนี้ มันยากก็เลยมาคิดกันที่ตรง สัญลักษณ์ ซึ่งก็ถือได้เหมือนกันว่า เป็นพระพุทธเจ้าในรูปแบบหนึ่ง.

นี่เรายกตัวอย่างมาพิจารณากันว่า พระพุทธเจ้าที่เป็นกายเนื้อ เหมือนคนทั่วไปก็มี, พระพุทธเจ้าที่เป็นกายธรรม ธรรมะเป็นนามธรรม นี้ก็มี, พระพุทธเจ้าที่เป็นเพียงสัญลักษณ์ อันแสนจะมากมายในโลกนี้ในเวลา นี้ก็มี.

ถ้าเขาเข้าใจพระพุทธเจ้าทุกรูปแบบแล้ว ก็พอเข้าใจได้ว่า พระพุทธเจ้าในรูปแบบไหนที่ควรจะสนใจ, เป็นสิ่งที่จำเป็นที่คนเราจะต้องมี จะต้องมีการบูชาสำหรับเป็นที่พึ่งทำความดับทุกข์.

ในที่สุด เราจะบอกเขาว่า ท่านไม่ควรจะโง่มากในข้อที่ว่า ท่านเอง ก็มีความเป็นพระพุทธเจ้าในระดับหนึ่งได้เหมือนกัน. ข้อนี้หมายความว่า เราจะให้มนุษย์ทุกคนมีส่วนที่จะเป็นพระพุทธเจ้า ในระดับหนึ่ง, ในระดับที่ต่ำต้อย คือ สามารถจะรู้เรื่องความทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ทางไปถึงความดับทุกข์ได้ในระดับของตน; เพราะว่าคนทุกคน มีสิ่งที่เรียกว่า สติปัญญา หรือโพธิเป็นเชื้อแห่งความรู้ ที่จะทำให้รู้อย่างเดียวกัน กับที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสรู้; อย่างนี้ก็เรียกว่า เชื้อแห่งความเป็นพระพุทธเจ้า.

ฉะนั้น ทุกคนก็มีเชื้ออันนี้ ที่เรียกว่าโพธิ; ถ้าเขาพัฒนามันให้ดี รดน้ำพรวนดินมันให้ดี โพธิ่นี้มันก็จะเบิกบาน เป็นความรู้เพียงพอที่จะกล่าวได้ว่า เขาก็เป็นพุทธบุคคลคนหนึ่ง ในระดับใดระดับหนึ่ง; ไม่ต้องถึงเป็นพระโสดาบัน หรือสกิทาคามี อนาคามี อะไรก็ได้ แม้ต่ำกว่านั้น. แต่เขาก็เป็นคนที่มีความรู้ : เริ่มจะรู้ว่าอะไรเป็นอะไร; นี้ก็พอจะกล่าวได้ว่า เขาก็เป็นพระพุทธเจ้าชนิดหนึ่ง ในระดับหนึ่ง. เขาอย่าโง่มาก จนถึงกับมองข้ามข้อเท็จจริงอันนี้เสีย.

ทั้งหมดนี้ เอามาพูดกันให้เข้าใจไว้ สำหรับจะพูดกับคนที่เกลียดวัด พอเป็นตัวอย่าง ว่าเขาเกลียดพระพุทธเจ้า เกลียดกระทั่งคำว่าพระพุทธเจ้า เพียงสักว่าได้ยินเท่านั้น ก็เกลียดเสียแล้วก็มี, หรือว่ามาอ่านเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าเข้า เข้าใจผิดเกลียดเสียก็มี, หรือว่ามีกิเลสมากเกินไป ได้ยินเรื่องราวที่ตรงกันข้าม หรือเป็นข้าศึกต่อกิเลสของตนแล้ว ก็เกลียดเรื่องนั้น ๆ

เสียก็มี. คนเกลียดวัดมีลักษณะอย่างนี้; แล้วหนทางรอดตัวของเขา ก็มีอยู่ในลักษณะอย่างที่ได้อ่านมาแล้ว เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า.

เกี่ยวกับพระธรรม

ที่นี้ เราก็มารับเรื่องของพระธรรม หรือพระธรรมเจ้า, พระธรรมที่ถูกเข้าใจผิด, ถูกกล่าวหาอย่างผิด ๆ ในเวลานี้.

ที่ควรจะพูดถึงเป็น เรื่องแรก ที่สุด ก็คือว่า เขากล่าวหาพระธรรมในนามของพระศาสนานี้ ว่าเป็นยาเสพติด, ศาสนาเป็นยาเสพติด ธรรมะเป็นยาเสพติด. และ เขาพูดกันว่าคำกล่าวนี้มีมูลมาจากพวกคอมมิวนิสต์ ที่ต้องการจะทำลายพระศาสนา; แล้วก็ มีคนที่ยอมรับ หรือยอมฟังอย่างนั้นกันมากขึ้น; แล้วก็น่าสงสาร พวกลูกเด็ก ๆ วัยรุ่นที่ไม่รู้จักศาสนาก็พลอยเชื่ออย่างนั้น เข้าใจอย่างนั้น เพราะมันเข้ากันได้กับความคิดความเห็นอันวิปลาสของคนวัยรุ่น.

คนวัยรุ่นต้องการก้าวหน้าอย่างบ้าบิ่น, ต้องการตามใจตัวเองอย่างไม่มีขอบเขต; เมื่อได้ยิน ได้ฟัง เรื่องศาสนา : ให้หยุด ให้บังคับตัว ให้อยู่ในร่องในรอย, ฝืนความรู้สึกของตน เขา ก็พลอยเห็นด้วย กับพวกที่มาอุยงเขาว่า “ศาสนานะคือยาเสพติดนะ แกระวังให้ตี”. เด็กวัยรุ่นหลายคนมาถามอาตมาถึงเรื่องนี้ เขาแสดงว่าเขาอยากจะทำอย่างนั้น.

นี่เป็น **ข้อแรก** ที่จะต้องเอามาบอกกล่าวกันให้รู้ว่า **พระธรรมกำลังถูกกล่าวหาว่าเป็นยาเสพติด** ให้คนคิด, แล้วก็จะ เป็นเหมือน กับคนตายค้ำ ไม่มีความก้าวหน้า ไม่เหมาะสมสำหรับจะเจริญในโลกปัจจุบัน.

ทีนี้ คูดต่อไป มันก็จะพบสิ่งที่มีมันเนื่องกัน หรือมูลเหตุที่มีมันเกี่ยวพันกัน. คนที่เป็นเจ้าปัญญา แต่เป็นปัญญาเฉโก คือไม่ใช่ปัญญาจริง ในโลกนี้มีมาก; เมื่อไม่ได้ศึกษาสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ หรือศาสนาอย่างถูกต้อง ความคิดของเขาก็โน้มไปในทางที่จะเห็นว่า **ธรรมะ หรือ ศาสนา นั้น เป็นสิ่งที่คนพวกหนึ่งเขาบัญญัติ, แกล้งบัญญัติเหมือนอย่าง ที่เรียกว่าเมคอัพ (make up) คือเป็นการแกล้งบัญญัติ แกล้งทำอะไรกันมากเกินไป.**

เขาทำขึ้นมานี้ก็เพื่อจะปลอบใจคนขลาด คนโง่ไปวันหนึ่ง ๆ, เมื่อคนมีความขลาด เรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เรื่องความทุกข์ อะไรก็ตาม; เขาก็ใช้สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องปลอบใจคนโง่เหล่านั้นไปวันหนึ่ง ๆ ให้มันพ้นไปทีหนึ่ง ๆ; หรือแม้จะพูดว่าเป็นการแก้ปัญหามันก็เป็นการแก้ปัญหาคงคนโง่. เขาจัดสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะหรือศาสนาไว้ในลักษณะอย่างนี้ ก็แปลว่า **เขาเป็นคนฉลาดเลิศลอย ไม่ต้องอาศัยสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ หรือศาสนา.**

ทีนี้ คนที่เห็นแก่ตัว หรืออัมพาล หรือเกเรมากไปกว่านั้นอีก ก็กล่าวโพล่ขึ้นมาว่า **ศาสนานี้เป็นเครื่องตบตาทาหินของคนฉลาด ทำนาบนหลังคนโง่ มาตามยุคตามสมัยเป็นลำดับ ๆ มา. นี้ หมายความว่ามองกันแต่ในทางวัตถุ, ในแง่ของวัตถุ ว่าศาสนานี้ไม่มีอะไร นอกจากสอนให้คน**

บริจาค ๆ ๆ ให้วัด แล้วคนที่อยู่ที่วัดหรือผู้รับบริจาค ก็เป็นอยู่สบาย; เลย
จัดศาสนาไว้ในฐานะเป็นเครื่องคบบตาหากิน ของคนฉลาดในโลก.

เขาไม่ยอมมองอย่างอื่น, หรือว่า เขาไม่สามารถจะมองอะไรให้
ลึกไปกว่านั้น. เขามองกันอย่างนั้น ในประเทศไทยก็มี, เดียวนี้ก็มี. อาตมา
เด็ก ๆ ก็เคยได้ยินบางคนพูดอย่างนี้ แม้ที่บ้านนอกเรา; ในกรุงเทพฯก็จะ
มากกว่าที่บ้านนอกเสียอีก. นี่ก็เรื่องหนึ่ง.

ทีนี้ บางคนที่เป็นเจ้าปัญญาไปอีกแบบหนึ่ง เขาก็พูดขึ้นมาว่าเรื่อง
ธรรมะ หรือ เรื่องศาสนานี้ มันเป็นเพียงทฤษฎีความคิดความเห็นของ
เอกชนบางคน แต่ละคน ๆ เท่านั้น; มันเป็นสิ่งที่เขาคิดเอา เห็นด้วยทฤษฎี
ของเขาถึงที่สุด, จนเขารู้สึกว่าเป็นความจริงที่สุด ไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงได้
ที่เราเรียกกันตามหลักธรรมะว่าเป็นสัจจาภินิเวศของเขา, เป็นเพียงทฤษฎีชนิดนี้
ของคนแต่ละคน; ซึ่งคนแต่ละคนในโลกนี้ มีสิทธิ์ที่จะคิด แล้วก็มีสิทธิ์ที่จะ
พูด มีสิทธิ์ที่จะสอน ก็เลยคิด พูด สอน กันมาเป็นลำดับ ๆ มากมาย,
มากมายเหลือที่จะประมาณได้. ถ้ายังรวมไปถึงลัทธิศาสนาอื่น ทั้งหมด
ทั้งสิ้นในโลก ทุกยุคทุกสมัยแล้วก็จะเห็นได้ว่ามากมาย, มากมายหลาย
ประเด็นหรือหลายเรื่อง.

นี่ เขาสรุปความเสียว่าธรรมะหรือศาสนานี้ เป็นเพียงทฤษฎีหนึ่ง
ๆ ของคนหนึ่ง ๆ ซึ่งมีสิทธิ์ที่จะคิด แล้วก็จะพูด. เขาก็มีสิทธิ์ที่จะคิดและจะ

พูดของเขาบ้าง; เขาจึงพูดอย่างอื่น หรือคัดค้านศาสนาที่มีอยู่แล้ว กระทั่งคัดค้านพุทธศาสนา.

ทีนี้ ตกลงถึงสมัยนี้ ก็มีคนพูดว่า ธรรมะหรือศาสนานั้น ไม่มีประโยชน์อะไรสำหรับสมัยนี้, ไม่จำเป็นอะไรสำหรับมนุษยสมัยนี้ ที่เราเรียกกันว่า มนุษย์ยุคปรมาณู ยุคอวกาศ; มีสติปัญญาถึงขนาดนี้ ธรรมะหรือศาสนาไม่มีประโยชน์อะไร โทษทิ้งได้. ทำความก้าวหน้าในเรื่องปรมาณู เรื่องอวกาศต่อไปกันดีกว่า; เก็บเอาศาสนาหรือธรรมะนั้น ไว้ให้มนุษย์เมื่อหลายพันปีมาแล้ว ยังไม่มีความรู้อะไร.

ฝรั่งบางคน เขาเข้าใจ, แล้วเขาพูด; เขาพูดกับอาดมาด้วย ว่า ประเทศอินเดียสมัยพุทธกาลนั้น มันเหมือนกับว่าบางถิ่นในทวีปอาฟริกา สมัยปัจจุบัน, คือคนยังโง่ ยังไม่รู้อะไร แล้วมีปัญหาไปทุกอย่างทุกประการ : เรื่องดินฟ้าอากาศ เรื่องอาหารการกิน ยากจน ชนแค้น เต็มไปด้วยความเจ็บป่วย ก็ ต้องการสิ่งประหลาดประหลาดใจ อย่างนั้น จึงมีธรรมะสอนให้ ผัดวันประกันพรุ่ง ให้ลืมความทุกข์กันไปเสียวันหนึ่ง ๆ อย่างนี้ก็มี. เขาถือว่ามันพ้นสมัยแล้ว ที่จะเอาธรรมะหรือศาสนานั้น มาใช้กับมนุษยสมัยนี้ ซึ่งเป็นยุคปรมาณู หรือยุคอวกาศ.

นี่เป็นตัวอย่างที่เพียงพอแล้ว สำหรับจะเอามาพูดให้เห็นกันว่า พระธรรม หรือศาสนานั้น ถูกเขาเข้าใจผิด, กล่าวหาอย่างผิด ๆ แล้วก็พากันเกลียด.

ทีนี้ ก็จะพูดต่อไปถึงส่วนที่ถูก มันเป็นอย่างไรร ? จะได้ไปพูดกันต่อไป กับคนที่เกลียดวัดเกลียดศาสนา หรือเกลียดพระธรรม.

อาตมาอยากจะขอรับรองว่า ถ้าใครคนใดก็ตาม อยากจะได้บุญ อยากจะทำบุญขั้นพิเศษขั้นสูงสุดยิ่งกว่าสร้างโบสถ์สักร้อยหลังพันหลัง ละก็ขอให้ทำอย่างนี้ : คือ ช่วยทำให้คนเข้าใจถูกต้องพระธรรม, ช่วยทำให้เรามีแสงสว่างในพระธรรม เข้าใจพระธรรมถูกต้อง นั่นเป็นบุญ, เป็นกุศลอันใหญ่หลวง อันสูงสุด อันไม่มีประมาณ. ฉะนั้น เราจะต้องศึกษาให้รู้จักพระธรรม หรือแสงสว่างสำหรับมนุษย์นั้น ไว้ให้เพียงพอ; เราก็ จะได้ไปแจกจ่าย หรือไปเผยแผ่แสงสว่างนั้น, การกระทำอย่างนั้นเป็นบุญกุศลอันสูงสุด.

ทีนี้ ก็จะได้พูดถึงแง่ที่ถูก ที่มีประโยชน์ หรือมีค่าของสิ่งที่เรียกว่าพระธรรม; เพื่อเป็นการแก้ข้อหาของคนเกลียดวัด ที่เขากล่าวหาพระธรรมอย่างอันธพาล. สำหรับสิ่งที่เรียกว่า พระธรรมนั้น ถ้าจะถามกันขึ้นมาอย่างรวบรัดสั้น ๆ ว่า คืออะไร ? อาตมาเห็นว่า ท่านทั้งหลายควรจะตอบเขาให้สั้น หรือให้กะทัดรัดอย่างเดียวกัน, แต่ประกอบไปด้วยความหมายที่ถูกต้องด้วย แล้วสมบูรณ์เต็มที่ด้วย; คือ ตอบว่า พระธรรมคือระบบการปฏิบัติ ที่ถูกต้องสำหรับมนุษย์ ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการของเขา ตามกฎของธรรมชาติ, หรือพระเจ้าก็ได้ แล้วแต่จะเรียก, ต้องการให้ทำ; เท่านั้นพอ. ว่าพระธรรมนั้นคือระบบการปฏิบัติ, ไม่ใช่เรื่องพูดเรื่องเรียน เรื่องหนังสือ เรื่องโปลาณ เรื่องอะไร ๆ นั้น นั่นมันเป็นอุปกรณ์ของระบบการ

ปฏิบัติ. เราปฏิบัติเพราะมีความรู้, ความรู้นั้นจารึกไว้ในโบราณ ในคำพูด หรือในอะไรแล้วแต่จะเรียก; แต่ ตัวพระธรรมแท้ ๆ นั้นคือระบบการปฏิบัติ ที่ปฏิบัติอยู่ด้วยกาย วาจา ใจ.

พระธรรมคือระบบปฏิบัติ, และระบบปฏิบัตินั้นถูกต้องสำหรับมนุษย์ : เป็นมนุษย์ทำไม ? เป็นมนุษย์เพื่อประโยชน์อะไร ? แล้วการปฏิบัตินั้น จะทำให้มีความถูกต้องสำหรับความเป็นอย่างนั้น คือจะได้มีความเป็นมนุษย์ ที่สมกับที่ว่าเป็นมนุษย์อย่างไร. โดย ใจความ ก็คือ ใจมันสูงอยู่เหนือความทุกข์ เหนือปัญหาโดยประการทั้งปวง นั่นแหละคือมนุษย์; เพราะคำว่า มนุษย์ แปลว่า ใจสูง, ถ้าสูง ก็อยู่เหนือปัญหา เหนือความทุกข์.

พระธรรมคือระบบปฏิบัติที่ถูกต้อง สำหรับมนุษย์ที่จะเป็นสัตว์มีใจสูง แล้วที่ว่า ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา. มนุษย์มีวิวัฒนาการมาเรื่อยตั้งแต่เป็นคนป่า มาถึงเป็นคนที่เราเรียกว่าเจริญที่สุด, และครั้งมาถึงยุคนี้ สมัยนี้ ก็ตั้งต้นตั้งแต่ว่าคลอดออกมาจากท้องแม่ แล้วก็โต อ อ ก ม า เ ป ็น เด็กทารก, เป็นเด็กเดินได้ วิ่งได้ เป็นหนุ่ม เป็นสาว เป็นผู้ใหญ่ เป็นคนแก่ คนเฒ่า; นี้ก็เรียกว่าขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา.

ระบบปฏิบัตินั้นจะถูกต้อง สำหรับความเป็นมนุษย์ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการ ตั้งแต่แรกคลอดขึ้นไป จนถึงกว่าจะแก่เฒ่าเข้าโลงไป. ที่ว่าถูกต้องตามความเป็นมนุษย์นี้ ก็ว่าอย่าให้มันมีความทุกข์, แล้วความ ที่จะต้องถูกต้องนี้เป็นสิ่งที่ธรรมชาติบังคับ : ถ้าเขาทำไม่ถูกต้อง เขาจะมี

ความทุกข์. กฎของธรรมชาติมีอยู่อย่างนี้ ว่าเขาต้องทำอย่างนี้ มิฉะนั้น เขาจะมีความทุกข์; ฉะนั้น เราจึงพูดว่า ตามที่กฎธรรมชาติมันต้องการ.

ที่นี่ กฎของธรรมชาตินี้ บางทีเรียกว่าพระเจ้าเสียบ้างก็ได้ มันขลังดี มันศักดิ์สิทธิ์ดี. *พวกที่ถือพระเจ้า* เขาก็ *เรียกว่าพระเจ้า* เขาไม่ยอมใช้คำว่ากฎธรรมชาติ; เราไปใช้คำว่ากฎธรรมชาติ เขาก็ไม่ยอม เขาก็หาว่าเราโง่ ไม่รู้จักพระเจ้า.

นี่เรารู้จักกฎของธรรมชาติว่านั่นแหละคือพระเจ้า, เราก็กหาว่าเขาโง่; ผลัดกันคนละที ไม่มีใครเสียบ่เปรียบ. แต่เมื่อมาพูดอย่างนี้ ก็ต้องพูดว่า ตามที่กฎของธรรมชาติ หรือพระเจ้าต้องการ; เพราะว่าศาสนาในโลกนี้มีอยู่ ๒ ชนิดอย่างนี้ : *พวกที่ถือพระเจ้า* เขาก็ *ใช้คำว่า พระเจ้า* กับสิ่งนั้น, *พวกที่ไม่มีพระเจ้า* ก็ *ถือว่าเป็นกฎของธรรมชาติ - เรียกสิ่งนั้นว่า กฎของธรรมชาติ*.
นี่

เป็นเหตุให้เราจะต้องนึกถึงสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติด้วย; ถ้าเราทำผิดกฎของธรรมชาติ เราก็กเหมือนกับว่า เชือดเนื้อตัวเอง ขูดหลุมฝังตัวเอง เปื่อยเน่าไปในที่สุด.

สรุป ความว่า เมื่อถามว่า *พระธรรมคืออะไร ?* ก็จะบอกว่าคือระบบปฏิบัติที่ถูกต้องสำหรับมนุษย์ ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา ตามที่กฎธรรมชาติหรือพระเจ้าต้องการ. นี่เป็นบทนิยามที่สั้นที่สุดสั้นกว่านี้จะไม่พอ, ถูกต้องที่สุด แล้วก็สมบูรณ์ที่สุดแล้ว.

ทีนี้ เพื่อให้เขาเข้าใจง่ายขึ้นไปอีก เราก็จะแสดงลักษณะของพระธรรม ให้ชัดเจนไปอีก ว่าขอรับรองให้สรูปสิ่งที่เรียกว่าพระธรรม ลงไปใน ๔ รูปแบบ หรือมี ๔ รูปแบบ :-

รูปแบบที่ ๑ คือปรากฏการณ์ของธรรมชาติทั้งหลาย นี้เราก็เรียกว่าธรรม : เป็นสังขตธรรม, เป็นอสังขตธรรม – มีปัจจัยปรุงแต่ง, ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง อะไรก็ได้. นี้เรียกว่าปรากฏการณ์ของธรรมชาติ; นี้พวกหนึ่งแบบหนึ่ง.

รูปแบบที่ ๒ ก็คือ กฎของธรรมชาติ ที่มันมีเป็นกฎตายตัวอยู่ว่า ต้องทำอย่างนั้นกับสิ่งนั้น ต้องทำอย่างนี้กับสิ่งนี้; ถ้าไม่อย่างนั้นแล้ว ผลก็คือความทุกข์; เพื่อให้ไม่มีความทุกข์ ต้องทำให้ถูกต้องกับกฎของธรรมชาติ. กฎของธรรมชาตินั้นก็เรียกว่าพระธรรม, เราเรียกว่ากฎ. พวกอื่นเขาจะเรียกว่า God คือพระเจ้าก็ได้ ตามใจของเขา; เรามาเรียกสั้น ๆ ว่ากฎ, เขาเรียกยาว ๆ ว่า God, แล้วก็มีคามหมายเหมือนกันเลย.

รูปแบบที่ ๓ ธรรมคือหน้าที่ตามธรรมชาติ ก็หมายถึงสิ่งที่พูดมาแล้วหยก ๆ ว่าตามความต้องการของธรรมชาติ. ธรรมชาติต้องการให้ทำอย่างนั้น ตามกฎของธรรมชาติ ก็เกิดหน้าที่ขึ้นมา; เราจึงต้องทำหน้าที่ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ, จะเป็นมนุษย์ชนิดไหน ก็ต้องทำให้ถูกต้องตามหน้าที่ของมนุษย์ชนิดนั้น. นี้ก็ว่าพระธรรม หรือธรรมก็ได้ ในรูปแบบหนึ่งเป็นรูปแบบที่ ๓.

เท่าไร; แล้วส่วนที่พระพุทธองค์ทรงนำมาสอนนั้นเท่ากับใบไม้กำมือเดียว, ให้มัน เจาะลงไปถึงความทุกข์, แล้วให้มันดับทุกข์ให้ได้.

อย่ามัวตั้งปัญหาเหมือนที่ญาติโยมชอบถามกันนัก จนอาตมาก็เบื่อ เต็มทีแล้ว, ก็พูดจริง ๆ กันเสียทีเดียวนี้ ว่า อย่าถามปัญหาที่ไม่จำเป็นนัก เลย ถามให้มันตรงปัญหาที่ว่าจะต้องถาม, ควรจะถามว่า **เดี๋ยวนี้จะต้องทำ** อย่างไม่รู้เรื่องนี่; แล้วก็ไม่ต้องมีใครถาม ไปถามเรื่องที่ไม่จำเป็น จะต้องรู้ ก็ไม่ถูกต้องกับพระธรรม ไม่ถูกต้องว่าพระธรรมที่จะเอามาใช้เป็นที่พึ่ง.

รูปแบบไหนจำเป็นก่อน ? ก็รูปแบบที่ว่า จะดับทุกข์กันเดี๋ยวนี้ **ที่นี่**. ความทุกข์มันเกิดอยู่อย่างนี้ จะดับมันได้อย่างไร ? มันเหลือสั้น ๆ แต่เพียงว่า **มีสติรู้จักมันทันทั่วทั้งที่** ที่มากระทบกันเข้ากับอายตนะของเรา คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้; มันเหลืออยู่เท่านี้, อย่าให้เกิดกิเลสขึ้นมาได้ ทุก ๆ กรณี.

นี่ พูดให้เห็นชัด **พระธรรมคืออะไร ?** คือ สิ่งจำเป็นสำหรับ **มนุษย์** มีอยู่หลายรูปแบบ ที่พระพุทธองค์ ทรงนำมาแสดงเฉพาะรูปแบบที่ **จำเป็น**, และก็เท่าที่จำเป็น.

ถ้าจะ **สรุปอีกทีหนึ่ง** ก็จะบอกออกไปว่า **พระธรรมนั้น** คือสิ่งที่ **ชีวิตทั้งหลาย จะต้องรู้และจะต้องปฏิบัติให้มีความถูกต้องอยู่ทุกอิริยาบถ,** หรือว่า **ทุกครั้งที่ยายใจ,** ท่านทั้งหลายเป็นคนแล้วก็มีชีวิต แล้วก็มีสิ่งที่

จะต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องอยู่ทุกอิริยาบถ หรือทุกครั้งที่ย้ายใจ, แล้วแต่จะชอบใช้คำไหน. เด็กเล็ก ๆ ตัวแดง ๆ มันก็มีอิริยาบถ มีการย้ายใจ มันก็ต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องทุกอิริยาบถทุกครั้งที่ย้ายใจ; แปลว่าต้องปฏิบัติให้ถูกต้องกันมาตั้งแต่อ่อนแต่ออก จนเป็นผู้ใหญ่ จนกว่าจะแก่เฒ่าเข้าโลงไป ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องอยู่; นั่นแหละคือตัวพระธรรม.

พระธรรมคือความถูกต้อง สำหรับ **สิ่งที่มีชีวิตจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องทุกอิริยาบถ.** ลูกเล็ก ๆ หรือว่าจะอยู่ในท้องด้วยซ้ำไป มันจะต้องมีการประพฤติกกระทำโดยธรรมชาติที่ถูกต้อง; ไม่อย่างนั้นมันตายแล้ว ไม่ได้คลอดออกมา. ที่ออกมาแล้วมันก็ทำให้ถูกต้อง : จะกินอาหารอย่างไร จะถ่ายอุจจาระปัสสาวะอย่างไร; จะทำทุกอย่างในทางร่างกายเป็นอยู่ถูกต้องแล้ว, ยังต้องทำให้ถูกต้องในทางจิตใจมันไม่เป็นโรคประสาท ไม่บ้าไม่บอ, จะรอดชีวิตอยู่ได้อย่างปกติ. นี่แหละพระธรรมหรือธรรมะสำหรับคน มันคือสิ่งนี้หรืออย่างนี้.

ทีนี้ จะเอาเปรียบสักหน่อย ก็ให้เลยไปถึงสัตว์เดรัจฉานด้วย **สัตว์เดรัจฉานก็ต้องมีการประพฤติกกระทำที่ถูกต้อง** ด้วยเหมือนกัน; ไม่เช่นนั้นมันตายแล้ว มันอยู่ไม่ได้, มันก็มีธรรมสำหรับสัตว์เดรัจฉานจะต้องประพฤติปฏิบัติ โดยที่มันจะรู้หรือจะไม่รู้ก็สุดแท้. เพราะว่าอย่างน้อยสัญชาตญาณของมันก็มีอยู่ สำหรับทำให้สัตว์เดรัจฉานนั้นประพฤติปฏิบัติถูกต้อง จนรอดชีวิตอยู่ได้.

ฉะนั้น เราจึงเห็นสัตว์เดรัจฉานรู้จักกินอาหาร, รู้จักต่อสู้ดิ้นฟ้าอากาศ, หลบหนีอันตราย หรือทำทุกอย่าง ที่สัตว์เดรัจฉานมันรอดอยู่ได้. นี่ก็เรียกว่ามันมีความถูกต้องตามแบบของสัตว์เดรัจฉาน; มันต่ำกว่ามนุษย์มาก แต่ก็ยังเรียกว่า มีความถูกต้องหรือมีธรรมอยู่นั่นเอง.

ทีนี้ เาเปรียบมากไปกว่านั้นอีก ก็ว่าแม้แต่ ต้นไม้ มัน ก็ต้องมี ความถูกต้อง : เป็นอยู่ด้วยความถูกต้อง, ต้นไม้ในสายตาของเราที่เห็นอยู่ในที่นี้ มันก็ต้องมีความถูกต้องมันจึงรอดอยู่ได้; มิฉะนั้นมันก็ตายแล้ว. อย่างนี้ยังเป็นธรรมชาติ หรือเป็นสัตตชาตญาณเป็นอะไร จนถึงขนาดที่จะไม่เรียกว่าสัตตชาตญาณ; แต่ก็มีความรู้สึกเป็นชีวิต มีความรู้สึกที่ถูกต้อง มีความเคลื่อนไหวที่ถูกต้อง : หาน้ำกิน หาแสงแดด หาอาหาร, หาอะไรต่าง ๆ; คุณเอะมันมีการต่อสู้ เพื่อมีชีวิตรอด ไม่แพ้มนุษย์เหมือนกัน.

เพราะฉะนั้น เราจึงพูดว่า ความถูกต้องสำหรับสิ่งที่มีชีวิต จะต้องรู้และปฏิบัติ นั่นแหละคือ ธรรมะ. ต้นไม้ก็ได้ สัตว์เดรัจฉานก็ได้ มนุษย์ก็ได้ จะเป็นเทวดา มาร พรหม ที่ไหนก็ได้; ถ้ามันมีอยู่จริง มันมีชีวิตทั้งนั้น แล้วมันต้องมีความถูกต้อง; มิฉะนั้นแล้ว เทวดาก็จะหกละเมนลงมาจากวิมาน ลองไม่มีความถูกต้อง. ใช้คำว่า “ถูกต้อง” คำเดียวก็พอ.

นี่ พอกันทีสำหรับ บทนิยามสำหรับคำว่าพระธรรม คือ ความถูกต้องสำหรับสิ่งที่มีชีวิต ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของมัน ตามที่กฎธรรมชาติหรือพระเป็นเจ้าจะต้องการ.

ทีนี้ ก็มาดูด้านนี้บ้าง คือด้านในโลกนี้ ปัจจุบันนี้. สำหรับโลกปัจจุบันนี้ เราจะพูดถึงพระธรรมด้วยการพูดว่า โลกนี้ไม่มีทางที่จะมีสันติภาพ; ถ้าปราศจากพระธรรม. บุคคลแต่ละคนไม่มีทางที่จะมีสันติสุข ถ้าปราศจากพระธรรม. ถ้าพูดเป็นคน ๆ ทีละคน เขาจะไม่มีสันติสุขส่วนตัว ถ้าปราศจากพระธรรม. ทีนี้โลกนี้ทั้งโลกรวมกัน เขาจะไม่มีสันติภาพ; ถ้าเขาปราศจากพระธรรม.

ฉะนั้น พระธรรม ก็คือสิ่งที่ทำให้เกิดสันติสุขสันติภาพ แก่มนุษย และแกโลก. เข้าใจว่าท่านทั้งหลายพอจะมองเห็น โดยไม่ต้องอธิบายอะไรกันมากมายนัก; เพราะถ้าขึ้นอธิบาย มันก็เป็นหลาย ๆ ชั่วโมง. นี้เราจะรวบรัดกันไปทีก่อน, ให้รู้โดยใจความว่า พระธรรมนั้นจำเป็นอย่างไร คือ

ค ว า ม

ถูกต้อง ที่คนในโลก แม้ปัจจุบันนี้จะต้องมี; มิฉะนั้นแล้วจะไม่มีสันติสุขหรือสันติภาพ.

สรุปความว่า ขออย่าให้โง่ จนมองไม่เห็นพระธรรมที่ได้ช่วยให้รอดอยู่ได้ และอยู่มาจนถึงทุกวันนี้. เราก็คะพูดว่า คนเกลียดวัดทั้งหลายเอ๋ย, ท่านผู้เจริญ ที่เกลียดวัดนักหนาทั้งหลายเอ๋ยนี้ อย่าโง่ ถึงขนาดที่มองไม่เห็นพระธรรมที่ได้ช่วยท่านให้รอดชีวิตมาได้ จนกระทั่งถึงทุกวันนี้เลย. ถ้าเขาเข้าใจได้ เขาจะรู้สึกอย่างนี้ ว่าเรารอดชีวิตอยู่เป็นวัน ๆ แต่ละวันไป หรือ

ทุกชั่วโมงไป ทุกนาทีไป ทุกวินาทีไป ก็ด้วยอำนาจของความถูกต้อง คือ พระธรรมนั่นเอง.

นี่ก็พูดให้เสร็จเรื่องของพระธรรมเสียสักทีหนึ่ง ก็ว่า **พระธรรมนี้** ต้องมีทั้งในแง่ของโลกียะ และแง่ของโลกุตตระ. ชาวบ้านหรือคนธรรมดาสามัญบุรุษชน ไม่ประสีประสาต่อสิ่งที่เรียกว่าโลกุตตระ ยิ่งไปเรียกชื่ออย่างนี้ แล้วก็ยังไม่รู้จัก; เพราะเขารู้จักแต่เรื่องทำมาหากิน, ทำมาหากิน มีเงิน แล้วก็สำเร็จประโยชน์เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ, เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ สำเร็จได้เพราะเงิน, อย่างนี้.

เขา **รู้จักแต่โลกียะ** อย่างนี้, **รู้จักแต่ความถูกต้อง** อย่างนี้ **ไม่พอ**; เดียวก็ต้องนั่งร้องไห้ เพราะความเจ็บ ความไข้ ความไม่ได้ตามใจหวัง, ความที่ทุกสิ่งมันไม่อยู่ในอำนาจของตน เดียวก็นั่งร้องไห้อยู่. **เขาจะต้องรู้จัก** ธรรมะในส่วนที่เป็นโลกุตตระ คือ ทำจิตใจให้ขึ้นไปอยู่จนเหนือความเปลี่ยนแปลงของโลก; โลกมันจะเปลี่ยนแปลงอย่างไร ก็อย่ามากระทบกระทั่งจิตใจของเราเลย.

นี่อย่างนี้ก็เรียกว่า ธรรมะในชั้นโลกุตตระ มีรายละเอียดมากไว้พูดกันในหัวข้อนั้น จะดีกว่า, คือในหัวข้อที่จะพูดว่า **คนเกลียดวัดทั้งหลายเอ๋ย มารู้จักโลกุตตรธรรมกันเสียบ้าง.** ถ้ามีธรรมะสมบูรณ์จริง เด็ก ๆ ไม่ต้องร้องไห้, คนผู้ใหญ่ก็ไม่ต้องอกตรม อกหัก อกพัง อะไรอย่างนั้น มันจะไม่มีแก่คนที่มีธรรมะคุ้มครอง.

สรุปความว่า คนโบราณแต่ดึกดำบรรพ์นั้น เขารู้จักกรรมะ หรือ สิ่งที่เรียกว่ากรรมะนี้ดี จนถึงกับว่า ถือว่ากรรมะนั้น คือสิ่งที่ทำให้คนผิด แปลก แตกต่างไปจากสัตว์. ช่วยฟังดูให้ดี เรื่องมันนิดเดียว คำพูด ๒ – ๓ คำ แต่เรื่องมันครอบจักรวาล ว่า ปราศจากกรรมะแล้ว คนก็เหมือนกับสัตว์; เป็นคำพูดที่ไม่อาจจะบอกได้ว่าพวกมันมาแต่ครั้งไหน ก็เลยต้องถือว่าเป็น คำพูดดึกดำบรรพ์ เป็นสันทนธรรม พวกมันแต่ครั้งไหนก็ไม่รู้ว่า :-

อาหารนิตุทายเมถุนนุจ สามัญเมตปสุภินรานํ ชมฺโม หิ เตสํ
 อธิโก วิเสโส ชมฺเมน ทีนา ปสุภิ สมานา : ว่า การกินอาหาร ก็ดี การแสวงสุข
 จากการนอน ก็ดี การขี่ลาดวิ่งหนึ่ภัย ก็ดี การประกอบเมถุนธรรมะหว่าง
 เพศก็ดี ทั้ง ๔ นี้มีเสมอกันในระหว่างคนกับสัตว์; ธรรมะเท่านั้นที่ทำให้ผิด
 แปลก แตกต่างระหว่างคนกับสัตว์; ถ้าปราศจากกรรมะแล้ว คนก็เหมือนกับ
 กับสัตว์. นี้สรุปโดยหลักโดยทั่ว ๆ ไป มันเป็นหลักวิชาทฤษฎีมากกว่า ก็จะ
 พูดว่ากรรมะคือสิ่งที่ทำความแตกต่างระหว่างคนกับสัตว์; มีกรรมะแล้วก็เป็น
 มนุษย์ ไม่มีกรรมะแล้วก็เหมือนกับสัตว์.

เอาละ, ช่วยกันจำไว้ ช่วยกันไปบอกคนเกลียดวัด คือเกลียดพระ
 ธรรมนี้ ให้เขาเข้าใจกันเสียบ้าง.

เกี่ยวกับพระสงฆ์

ทีนี้ เรื่องถัดไป ก็คือ เรื่องพระสงฆ์ อยากจะพูดเสียให้จบในคราวนี้. เรื่องพระสงฆ์ในที่นี้ ก็หมายถึง พระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับพระพุทธและพระธรรม. เรื่องพระเจ้าพระสงฆ์ทั่ว ๆ ไปนั้น พูดแล้วในการบรรยายครั้งก่อนโน้น. วันนี้ก็เรื่องพระสงฆ์หรือพระสงฆ์เจ้า เรามีคำว่า “เจ้า” เดิมท้าย. พระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า; ๓ เจ้ามารวมเรียกกันว่า พระรัตนตรัย. เดียวนี้พูดโดยรายสิ่ง รายบุคคล, บุคคลที่ ๓ คือ พระสงฆ์เจ้า.

พระสงฆ์ก็ถูกกล่าวหาชนิดที่ไม่เป็นธรรม เพราะเขาไปมองแต่บางส่วน, เห็นแต่บางส่วน, มีจิตใจลำเอียงแล้วก็กล่าวไปด้วยความลำเอียง. พระสงฆ์ก็ถูกกล่าวหา โดยเฉพาะในปัจจุบันนี้ ว่า ที่มาบวชนี้ มันเป็นคนบ้านนอก คนโง่ ๆ มาบวช เพราะ **ไม่รู้อะไร** ก็บวชไปตามธรรมเนียมตามประเพณี มันก็มาบวช นี้พระสงฆ์.

หรือว่า **หมดทางหากินอย่างฆราวาสแล้ว ก็ต้องมาอาศัยผ้าเหลืองหากิน**, นี้ก็คือพระสงฆ์. แล้วพระสงฆ์นี้หากินได้ด้วยการเอาใบลานมาอ่านก็ได้เครื่องกัณฑ์แล้ว; แม้จะเป็นคนโง่เท่าไร ก็อ่านใบลาน อ่านหนังสือออก มันก็ได้. หรือบางทีก็มีความรู้ผิด ๆ ถูก ๆ งู ๆ ปลา ๆ ก็พูดจ้ออยู่บนธรรมาสน์อย่างนี้, อย่างนี้ก็มี.

บางทีก็จะสรุปความเอาว่า พระสงฆ์มีไว้สำหรับประกอบพิธี. เขาทำพิธีรีตอง ก็ไปนิมนต์พระสงฆ์มาเหมือนที่ชอบทำกันอยู่ ไม่มีอะไรมากไปกว่านี้; ก็มีคนมองพระสงฆ์แต่ในลักษณะอย่างนี้. ไม่ให้ความเป็นธรรมแก่พระสงฆ์เลย.

ที่จริงมันก็มีเหตุผล ที่ทำให้เราจะพูดว่า พระสงฆ์นี้อาศัยศาสนา หากิน นี้อย่างหนึ่ง, ถ้าไม่ถึงขนาดอาศัยหากิน ก็อาศัยเป็นสะพานสร้างตัวให้ พอมีคุณค่าอะไร เป็นที่ต้องการของคน ที่จะเป็นพ่อตาแม่ยายในอนาคต อย่างนี้มันก็มี, แล้วก็มักจะพูดกันอย่างนั้นเสียด้วย พ่อตาแม่ยายในอนาคต ก็มักจะถามว่าบวชแล้วหรือยัง? มันก็เป็นเหตุผลอันหนึ่งที่ทำให้คนคิดจะบวชเสียสักหน่อย อย่างนี้มันก็มีเหมือนกัน. เมื่อเรามองแต่อย่างนี้ ก็เลยเกิดดูถูกกันอย่างนี้.

บางคนก็จะ คิดไปในทำนองว่า มันเป็นประเพณี ที่ให้คนบวชเท่านั้นแหละ แล้วคนที่บวชตามประเพณีมันก็เป็นพระสงฆ์; บางทีคนหย่อนสมรรถภาพ ทำอะไรไม่ได้ก็มาบวชอยู่ จิตไม่สมประกอบเสียมากกว่า ก็เลยเป็นอันว่าพระสงฆ์ถูกกล่าวหากันในลักษณะอย่างนี้; ถ้ากล่าวหากันในลักษณะอย่างนี้ มันก็ไม่ใช่พระสงฆ์เจ้าถูกกล่าวหา.

พระสงฆ์เจ้าไม่อาจจะถูกกล่าวหา; เพราะว่าในทางที่ถูกต้อตรงนั้น พระสงฆ์เจ้านั้นคือหมู่คณะบุคคลที่เรียนรู้ แล้วปฏิบัติจนได้รับประโยชน์ ตามที่มนุษย์ควรจะได้รับ, แล้วก็ได้รับมากกว่าคนที่ไม่ทำเช่นนั้น; ถ้าใครไม่ทำเช่นที่พระสงฆ์ทำ เขาก็ไม่ได้รับประโยชน์อย่างที่พระสงฆ์ได้รับ. พระสงฆ์จึงเป็นหมู่คณะของผู้เรียนรู้แล้วปฏิบัติ จนได้รับประโยชน์เต็ม ตามที่มนุษย์ควรจะได้รับ.

ถ้ามนุษย์เป็นฆราวาส มีลูกมีเมีย ครอบบ้านเรือน ก็ได้รับประโยชน์เพียงเท่านั้น; ยังไม่เต็มตามที่มนุษย์ควรจะได้รับ ฉะนั้น พระสงฆ์จึงทำ

อะไรให้มากกว่านั้น, แล้วก็ได้รับประโยชน์เต็มตามที่มนุษย์ควรจะได้รับ. นี่แหละจึงจะเรียกว่า หมุกณะของพระสงฆ์ ตั้งแต่ว่าเขาเริ่มมองเห็นธรรมะ, แล้วก็บรรลุดูธรรมะเป็นพระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี กระทั่งเป็นพระอรหันต์ในที่สุด. นั่นคือพระสงฆ์, หรือพระสงฆ์เจ้า คือหมุกณะที่ประเสริฐ.

ใจความสำคัญมีเท่านี้ พระสงฆ์คือหมุกณะแห่งผู้เรียนรู้และปฏิบัติจนได้รับประโยชน์เต็มตามที่มนุษย์ควรจะได้รับ; ซึ่งคนที่ไม่ทำอย่างนั้น ไม่มีโอกาสจะได้รับ.

ทีนี้ก็คิดถึงต่อไป ก็จะพบว่า เป็นหมุกณะที่สืบอายุระบบการปฏิบัติเช่นนั้นไว้ ให้คนชั้นหลังด้วย; เพื่อว่าโลกนี้จะมีแสงสว่างในทางวิญญานตลอดกาลต่อไป. เพราะมีหมุกณะหนึ่ง ที่เขาสืบอายุการปฏิบัตินี้ไว้ให้มีอยู่ในโลก, แล้วโลกนี้ก็มีแสงสว่าง ในทางฝ่ายจิตใจ; เท่านี้ก็พอแล้ว. พระสงฆ์ปฏิบัติธรรมะ, ได้รับผลของธรรมะแล้ว, สืบอายุของพระธรรมไว้สำหรับสัตว์โลกทั่วไป; เท่านี้ก็พอแล้วเกินค่าหรือเกินที่จะพรรณนาแล้ว.

พระสงฆ์ไม่ควรจะถูกกล่าวหา อย่างที่กล่าวหากันมาแล้วข้างต้น. พระสงฆ์จะทำให้โลกนี้ไม่ขาดจากบุคคลที่ได้รับประโยชน์สูงสุด ที่มนุษย์ควรจะได้รับ. ว่าในโลกนี้จะมีบุคคลที่ได้รับประโยชน์สูงสุด เต็มตามที่มนุษย์ควรจะได้รับอยู่ต่อไป คือตัวพระสงฆ์นั่นเอง, และพระสงฆ์นั้น จะเป็นผู้ถ่ายทอดวิธีการอันนี้ไว้ให้ยังคงมีอยู่ในโลก; เรียกว่า เป็นนักสังกมสงเคราะห์สูงสุด.

ที่จริงพระสงฆ์นั้น จะเกณฑ์ให้ท่านทำสังคมสงเคราะห์อย่างทาง
วัตถุ ทางประโยชน์ทั่ว ๆ นี้ก็ได้; แต่ว่าท่านอาจจะทำสิ่งที่ดีกว่านั้น; ฉะนั้น
ควรยกให้ท่านทำที่มันดีกว่านั้น. เว้นไว้แต่พระสงฆ์สมัครเล่น ไม่อยากจะ
ทำประโยชน์สูงถึงระดับนั้น. เอมมาช่วยสร้างถนน สร้างสะพานขุดบ่อ ทำ
ศาลาอะไรบ้างก็ได้, ท่านก็ทำได้เหมือนกัน; ก็ยังดีกว่าชาวบ้าน เพราะว่า
ท่านไม่มีหวังในเรื่องครอบครัว ก็ต้องทำได้ดี, จะให้เป็นนักสังคมสงเคราะห์
ชนิดไหนท่านก็ทำได้. แต่ว่าหน้าที่ของท่านนั้น ต้องเป็นนักสังคมสงเคราะห์
ในทางด้านจิตด้านวิญญาณ, สงเคราะห์มนุษย์ให้พ้นจากกองทุกข์ ในด้านจิต
ด้านวิญญาณ : เป็นพระอริยเจ้า, เป็นพระอริยบุคคล กันเพิ่มขึ้น ๆ ในโลกนี้.

ทีนี้ จะพูดอย่างที่เป็นภาพพจน์ให้ลูกเด็ก ๆ เข้าใจ ก็จะพูดว่า
พระสงฆ์ นี้แหละ จะเป็นผู้ถ่วงโลกนี้ไว้ไม่ให้ล่มจม, หรือให้ล่มจมเข้าไป.
เปรียบเหมือนกับเรือกลางทะเล ถ้าจมมันก็ตายหมด; พระสงฆ์นี้ก็มีหน้าที่
ถ่วงไว้ กำกับไว้ อย่าให้เรือมันคว่ำลงไปหรือล่มจม, ไม่ต้องมากคน ก็
สามารถจะถ่วงโลกนี้ไว้ ไม่ให้ล่มจมได้. หรือจะพูดถึงลูกเป็นไฟ ท่านก็จะ
ประทังการลุกเป็นไฟไว้ ไม่ให้มาถึง คือให้มันช้าอยู่; จะเรียกว่าเป็นลูกคุ้ม
ก็ได้, แต่ว่าถ่วงไว้ไม่ให้ฉิบหาย.

สรุปความแล้ว ก็เป็นหมู่คณะบุคคลที่จะต้องมียู่ในโลกเพื่อ
ความเป็นมิ่งขวัญของโลก ให้รอดไปจากอันตราย.

ก็เป็นอันว่า ขอให้คนเกลียดวัดทั้งหลาย อย่าโง่จนถึงกับไม่รู้จักพระสงฆ์, และไม่รู้จักความเป็นพระสงฆ์ของตนเอง ซึ่ง ตนเองก็เป็นพระสงฆ์ชนิดหนึ่ง ระดับใดระดับหนึ่งอยู่แล้ว : อย่างน้อยก็เป็นคนที่ปฏิบัติ เพื่อขจัดความทุกข์ของตน ๆ; การกระทำอันนี้ก็เรียกได้ว่า สงเคราะห์รวมอยู่ในหน้าที่ของพระสงฆ์.

ขอให้คนเกลียดวัดรู้จักพระสงฆ์ให้ถึงที่สุด อย่างนี้ด้วย. ขอให้พวกเราช่วยพยายาม ทำความเข้าใจกับคนเกลียดวัด ให้เข้าใจสิ่งเหล่านี้ให้ถูกต้องยิ่ง ๆ ขึ้นไป ตามวัตถุประสงค์ของการบรรยายคำบรรยายชุดนี้ ที่อาตมาตั้งชื่อว่า ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด.

ส่วนที่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จะรวมกันเป็นพระรัตนตรัย มีเรื่องราวอย่างไรนั้น จะไว้พูดกันในวันหลัง.

บัดนี้ก็เป็นการสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยาย ให้พระผู้เป็นเจ้าสวดบททศนสาชยาย ส่งเสริมกำลังใจของบุคคลผู้จะประพฤติปฏิบัติธรรมต่อไป ขจัดคนเกลียดธรรมะให้สูญหายไปเสียจากโลก ณ โอกาสนี้.

ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด

- ๔ -

๒๔ กันยายน ๒๕๒๐

อานิสงส์ของธรรมะ

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายในวันเสาร์ตามปกติในวันนี้ เป็นวันเสาร์สุดท้ายสำหรับภาคอาสาพหุชา. สุขภาพไม่อำนวยให้อาตมาบรรยาย หลายวันเสาร์มาแล้ว; แต่เนื่องจากวันนี้เป็นวันสุดท้ายของภาค หรือของปีนี้ด้วย ก็มาบรรยายเสียสักครั้งหนึ่ง เป็นการปิดการบรรยายของปี.

การบรรยายที่บรรยายค้างไว้คราวก่อน ก็เป็นเรื่องธรรมะสำหรับคนที่เกลียดวัด ท่านที่ได้เคยฟังก็ทราบแล้วว่าเป็นอย่างไร; แม้จะเวียนมา

หลายครั้งไม่ได้บรรยาย. วันนี้ก็จะยังพูดไปในทำนองที่จะให้เหมาะสมแก่คนเกลียดวัดอยู่นั่นเอง และจะให้ชื่อการบรรยายครั้งนี้ว่า **อานิสงส์ของธรรมะ.**

พิจารณาคุณผลที่ได้รับจากธรรมะ

เมื่อพูดว่าอานิสงส์ ท่านทั้งหลายก็เข้าใจว่าหมายถึงอะไร ? อานิสงส์คือผล ที่จะได้รับจากการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง, หรือจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง. เช่นอานิสงส์ทาน ก็คือผลที่จะได้รับจากการบำเพ็ญทาน, อานิสงส์ศีลก็คือผลที่จะได้รับจากศีล.

ทีนี้ สำหรับ **อานิสงส์ของธรรม** ก็หมายความว่าผลที่จะได้รับจากธรรม, จากพระธรรม แจกออกไปได้หลายอย่าง; คือ **จากการฟังธรรม** ก็ได้ **จากการปฏิบัติธรรม** ก็ได้ **จากการได้รับผลของธรรม** ก็ได้, หรือแม้จากพระธรรมที่มีอยู่ เป็นพระธรรมตลอดกาลนี้ก็ยังได้, เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่บันดาลให้สิ่งทั้งหลายเป็นไป. ปราศจากพระธรรมแล้ว ก็ดูเหมือนว่าจะไม่มีอำนาจอะไร ที่จะทำให้สิ่งทั้งหลายเป็นไป คือวิวัฒนาการ.

พระธรรมมีอานิสงส์โดยพื้นฐานมากถึงอย่างนี้ ก็ว่า **ชีวิตของเราได้มานี้ ก็ด้วยธรรม, ด้วยพระธรรม, หรือด้วยธรรมก็แล้วแต่จะเรียก.** ขอให้เข้าใจว่า เมื่ออาตมากล่าวว่ธรรม ก็หมายถึงพระธรรม ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งเดียว ที่ศักดิ์สิทธิ์สูงสุดเหนือสิ่งใด ๆ.

ทุกอย่างเกิดมาจากธรรม เป็นไปตามธรรม โดยธรรม ดับลงไป โดยธรรม เกิดใหม่โดยธรรม พระธรรมจึงตั้งอยู่ในฐานะเหมือนกับว่าพื้นฐานของสิ่งทั้งปวง ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม หรือว่าทั้งที่รวมกันเป็นกลุ่มหนึ่งของรูปธรรมและนามธรรม. เช่น คนคนหนึ่งเป็นต้น ตั้งอยู่บนพระธรรม อาศัยพระธรรม เป็นไปด้วยธรรม เป็นไปตามธรรม; แล้วคนคนนั้นไม่รู้จักพระธรรมนั้น จะเป็นคนโง่สักเท่าไร, จะว่าบรมโง่ก็ยังไม่ค่อยไป คือมันไม่สมกัน.

จะยกตัวอย่างเหมือนอย่างว่า ปลาอยู่ในน้ำ. ท่านทั้งหลายก็เข้าใจดีว่าปลามันอยู่ในน้ำอย่างไร; ถ้าไม่มีน้ำปลาจะเป็นอย่างไร; มันมีชีวิตอยู่ไม่ได้ มันไม่มีอะไรจะช่วยให้อยู่ได้. แต่แล้ว ปลานั้นก็ไม่รู้จักน้ำ ในความหมายอย่างนี้ ก็ขอให้คิดดูเถอะว่า เราจะจัดให้ปลานี้มันมีความโง่สักเท่าไร; แต่แล้วมันก็ยังคงโง่อยู่นั่นเอง, คือปลายังไม่เห็นน้ำอยู่นั่นเอง ก็เรียกว่าโง่ หรือโง่ชาติปลา มันไม่มีทางที่จะรู้จักน้ำได้.

ทีนี้ ไ้อ้นนี้เล่า ที่เหมือนกับปลา แล้วก็ อาศัยอยู่ในน้ำ คือพระธรรม; คน รู้จักพระธรรมนั้นหรือเปล่า? ถ้าไม่รู้จัก มันก็โง่ชาติปลาเหมือนกัน ไม่รู้จักน้ำซึ่งเป็นทุกอย่างสำหรับมันจะอยู่ได้. คนเรานี้ก็มีธรรมหรือพระธรรมนั้นแหละเหมือนกับน้ำ สำหรับที่จะอยู่เหมือนกับปลาอยู่ในน้ำ, อาหารการกิน ที่อยู่ที่อาศัย อะไรก็ตามทุกอย่าง ที่จะประกอบกันขึ้นเป็นชีวิตของปลานั้น มันก็อยู่ที่น้ำทั้งนั้น. ทีนี้ของมนุษย์เราก็ก็นั่น : ก็อยู่ที่ธรรมะหรือพระธรรม.

นี่ถ้าไม่เคยได้ยินได้ฟัง คงจะยังไม่เข้าใจ; ข้อนี้ก็ให้อภัยแก่ความโง่ เพราะว่าไม่เคยได้ยินได้ฟัง. แต่ว่าถ้าเคยได้ยินได้ฟัง แล้วยังโง่อยู่อีก ก็ไม่ควรจะให้อภัย.

เอาตามจริงเห็นว่า เราควร จะพูดกันถึงเรื่องธรรมะ หรือพระธรรมนี้กันอีก พูดกันเรื่อยไปจนกว่าจะรู้จักธรรมะ หรือพระธรรมนั้น. พูดกันมาทุกวันเสาร์หลายสิบวันเสาร์แล้ว ก็ดูจะยังไม่พอ, เพราะว่ายังรู้จักธรรม น้อยเกินไป มีลักษณะเหมือนกับว่าคบไม้ดอกบัว, หรือว่าจวกแช่อยู่ในแกง หรืออะไรก็แล้วแต่ ที่เขาจะเรียก จะอุปมา, มันไม่ได้รู้รสของสิ่งนั้น ๆ เลย.

สำหรับคำว่า “ธรรม” คำเดี๋ยวนี้ มันก็มีความหมายทุกอย่าง, ความหมายครบถ้วนทุกอย่าง หรือว่านับไม่ไหว. เราไม่รู้ทุกอย่าง, เรารู้แต่ บางอย่าง, แล้วก็รู้อย่างที่ลูกเด็ก ๆ รู้ ที่ครูสอนให้ในโรงเรียน : ว่าพระธรรม คือคำสอนของพระพุทธเจ้า ว่าอย่างนั้น ๆ จดไว้ในสมุด แล้วก็ปิดสมุด แล้วก็เลิกกัน; นี่อาการที่ทำให้เหมือนกันกับปลาที่ไม่รู้จักน้ำ. เดี่ยวนี้ก็โตมาถึงขนาดนี้แล้ว บางคนก็จวนจะเข้าโลงอยู่แล้ว ก็ยังคงเป็นปลาที่ไม่รู้จักน้ำไปถึงไหนกัน ขอให้ลองคิดดูให้ดี.

เอาละ, มาพูดกันถึงคำว่า ธรรมะ หรือพระธรรมดีกว่า, แล้วคนก็จะหายเกลียดธรรมะ จะรักธรรมะ จะขอขอบคุณธรรมะ จะถือเอาธรรมะเป็น สิ่งสูงสุดยิ่งกว่าสิ่งใด; แม้แต่สิ่งที่เรียกว่า ชีวิต นั้น มันก็ รวมอยู่ในคำว่า ธรรมะ แต่เป็นส่วนน้อยส่วนนิดหนึ่งเท่านั้นเอง.

คำว่า **ธรรมะ** ในความหมายที่เราจะพูดกันนี้ หมายถึง **ธรรมชาติ**; คำบาลีว่า *ธมฺม* แต่ความหมายของมันก็คือคำว่า “**ธรรมชาติ**” ในภาษาไทยเรา. นี่คำว่า “**ธรรมชาติ**” นั้นมันทำพิษ : ลูกเด็ก ๆ สมัยนี้เขาเรียนกันนั้น จน ม ี ค ว า ม เข้าใจว่า ธรรมชาตินั้นคือสิ่งที่มันเป็นอย่างอยู่เอง โดยมนุษย์ไม่ไปแตะต้อง, หรือว่าตัวมนุษย์นี้ ไม่ใช่ธรรมชาติเสียด้วยซ้ำไป. อาตมาเคยได้ยินได้ฟังเขาสอนกันอย่างนี้ ว่าคนนี้ไม่ใช่ธรรมชาติ; ธรรมชาติ คือแผ่นดิน ต้นไม้ ภูเขา นั้น ธรรมชาติ. นี่เรารู้ความหมายของคำว่าธรรมชาติ ไม่เหมือนกันเสียแล้ว; เพราะฉะนั้น ขอให้ฟังใหม่ แล้วเข้าใจเสียใหม่ว่า คำว่าธรรมชาตินั้น มันมีความหมายมากกว่าที่รู้จักกันอยู่ก่อน.

ธรรมชาติ คือ **สิ่งที่เกิดขึ้นอยู่เองตามธรรมชาติ** เป็นไปตาม **ธรรม-ชาติ**; ไป ๆ มา ๆ ก็ยังใช้คำว่าธรรมชาติ. แล้ว ในธรรมชาตินั้น มีกฎของธรรมชาติ, แล้วในกฎของธรรมชาตินั้น มีความจำเป็นที่บังคับให้ทุกคนทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ, เมื่อปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติแล้ว ก็จะได้รับผลตรงตามกฎของธรรมชาติ. นี่ขอให้คิดดูเถอะว่า คำว่า “**ธรรม**” นั้น มันมีความหมายกว้างขวางเหลือประมาณอย่างนี้.

ข้อแรก ที่ว่า **ธรรมคือธรรมชาติ** ได้แก่ธรรมชาติทั่ว ๆ ไป จะเป็นธรรมชาติที่มีรูปร่าง หรือไม่มีรูปร่าง จะเป็นธรรมชาติที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง หรือไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง มันก็ล้วนแต่เรียกว่าธรรมชาติได้ทั้งนั้น, คือธรรมชาติที่มีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือไม่ก็ตาม, จะมีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย

ก็ตาม. นี่มันก็เรียกว่าธรรมชาติ จนเราไม่รู้ว่าจะพูดว่าอย่างไรดี จึงได้คำมาเพียงคำเดียวว่าธรรมชาติ.

ทีนี้ ก็มาคุยที่ตัวเรา เอาอะไรกันก่อนดีล่ะ ? เอา ร่างกาย นี้ก่อน : ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก อะไรทุกส่วนของร่างกาย แม้จะแยกออกเป็นส่วน ๆ เป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม แม้จะแยกออกเป็นอณู ปริมาณ อะไรก็ตาม มันก็ยังคือ **ธรรมชาติ** อยู่นั่นแหละ.

ทีนี้ส่วน **จิตใจ** ก็เหมือนกัน จิตก็เป็นธรรมชาติ ความคิดของจิตก็เป็นธรรมชาติ, แล้วก็อาศัยร่างกายนี้เป็นที่ตั้งที่อาศัย; มันละไปจากธรรมชาติไม่ได้. ธาตุที่เป็นร่างกายก็เป็นธรรมชาติ, ธาตุที่เป็นจิตใจก็เป็นธรรมชาติ, กิริยาอาการที่มันทำแก่กันและกันก็เป็นธรรมชาติ : นี่ทั้งเนื้อทั้งตัวของคนทุกคนจึงเป็นธรรมชาติ.

ถ้าไม่เข้าใจ ก็ช่วยไปพิจารณากันเองให้ดี ๆ ว่าทั้งเนื้อทั้งตัว **ทุก** **อณู** **ทุก ๆ ปริมาณ** ในส่วนร่างกาย, หรือว่าทุก ๆ ส่วนน้อยส่วนเล็กของจิตใจอะไรก็ตามนี้, มันก็เรียกว่า **ธรรมชาติ** : **ทั้งกายทั้งใจ** นี้เป็น **ธรรมชาติ**; แล้วถ้าเราไม่รู้จักธรรมชาติ ก็โง่เหมือนกับที่ว่ปลาไม่เห็นน้ำ.

ทีนี้ เมื่อทั้งหมดนี้มันเป็นธรรมชาติแล้ว ก็ต้องประพฤติกระทำ เป็นไปให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ : เราจะต้องนั่ง นอน ยืน เดิน กิน อดบวช อาย อะไรก็ตาม ตามที่กฎธรรมชาติบังคับให้ทำ; ถ้าไม่อย่างนั้นก็

จะต้องตาย หรือจะต้องเจ็บไข้ มีความทุกข์จวนตาย, เจียนตายไป. นี่ก็คือความจำเป็นพื้นฐานที่เราจะต้องรู้จัก, แล้วทำให้ถูกต้องของธรรมชาติ ในการเป็นอยู่ทางร่างกาย เป็นวัน ๆ ไป เป็นเดือน ๆ ไป เป็นปี ๆ ไป.

ทีนี้ เรายังขยายการกินอยู่ หรือเป็นอยู่ หรือการใช้ปัจจัยทั้ง ๔ นั้นให้มันมากออกไป ๆ จนกินคืออยู่ดี วิเศษเป็นเทวดา เป็นอะไรไป, มันก็ยิ่งต้องทำให้ถูกต้อง ตามกฎของธรรมชาติยิ่งขึ้นไปอีก; ไม่อย่างนั้น มันก็จะมี ความทุกข์ เพราะมีอะไรมากขึ้น : เพราะอยู่ดีกินดีมากขึ้น จะยังมีความทุกข์มากขึ้นเท่านั้น. ฉะนั้น เรายิ่ง **ต้องรู้จักความจริงของธรรมชาติ** รู้จักกฎของธรรมชาติ ประพฤติให้ถูกต้อง ให้ไม่มีความทุกข์ก็แล้วกัน.

ที่จริง ถ้ามันเพื่อ, มันเหลือกว่าความจำเป็นแล้ว จะต้องเป็นทุกข์ทั้งนั้นแหละ; อย่างน้อยก็เพราะลำบาก ยุ่งยาก เหนื่อยเปล่า เปลืองเปล่า. แต่ถ้าเรามีธรรมะ มีความรู้เรื่องนี้พอ ก็จะทุกข์น้อยเข้า, หรือว่าอาจจะใช้เป็นประโยชน์อย่างอื่น โดยที่ไม่ต้องเป็นทุกข์เลยก็ได้. นี่เราจะต้องรู้จักเรื่องตัวเรา, เรื่องเกี่ยวกับตัวเรา เกี่ยวกับผู้อื่น ให้ถูกต้อง, แล้วประพฤติดต่อกันให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ; นี่เพียงเท่านี้ก็อาจจะมากพอแล้ว ว่าเราจะ **ต้องรู้จักธรรมชาติ, รู้จักกฎของธรรมชาติ, ประพฤติกระทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ, แล้วก็ไม่ต้องเป็นทุกข์.**

ทีนี้ก็มาดูความแตกต่างระหว่างคนกับสัตว์เดรัจฉาน สัตว์เดรัจฉานนั้นมันคงที่มีอะไรคงที่ วิวัฒนาการมันหยุดเพียงเท่านั้น; ส่วนคนนี่มันยังวัง

จีต้อไปอีก เหมือนกับที่มันได้วิ่งจีมาแล้วแต่หนหลัง ทั้งสัตว์เดรัจฉาน ไกล
ในทางจิตใจ ก็ทางสติปัญญา; สัตว์เดรัจฉานมีความรู้สึกแต่ตาม
สัญชาตญาณ ทำอะไรไปเท่าที่สัญชาตญาณต้องการให้ทำ, เรื่องมันก็น้อย.

ทีนี้ คนนี้ สัญชาตญาณมันถูกกระทำให้ มีวิวัฒนาการมาก คืออบรม
มันมาก มันละจากความเป็นสัญชาตญาณแล้ว มาเป็นญาณอีกชนิดหนึ่ง ซึ่ง
จะเรียกว่า ภาวิตญาณ; ภาวิต นี้ ก็แปลว่า ทำให้เจริญขึ้น ตรงกับคำว่า *develop*
สัญชาตญาณถูก *develop* มาเป็นภาวิตญาณ. นี้คนเป็นอย่างนี้ มันจึงมีความรู้
ความคิด มากกว่าสัตว์เดรัจฉานจนเทียบกันไม่ได้ ว่าจะต่างกันก็เท่า ก็สิบเท่า
ก็ร้อยเท่า ก็พันเท่า; เพราะว่ามันยังวิ่งจีต้อไปอยู่ ยังไม่ยอมหยุด ไม่รู้ว่า
จะไปหยุดกันที่ไหน.

นี่มนุษย์นี่ก็บ้า ในการที่จะสร้างสิ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องสร้างนี้มาก
ขึ้น, หรือว่าเรียนสิ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องเรียนนี้มากขึ้น อย่างเป็นบ้าเป็นหลัง.
คู่วิทยาการทั้งหลาย ที่กำลังเจริญก้าวหน้าอยู่ในโลกเวลานี้ มากมายแล้ว
กำลังจะมากมายต้อไปอีก ไม่รู้ว่าจะบ้าไปถึงไหนกัน ยังไม่เห็นทางว่าจะ
หยุดลงได้. แต่แล้วก็มาดูตรงที่ว่า วิทยาการเหล่านั้นจะช่วยสร้างอะไรให้
มนุษย์ คือจะสร้างความทุกข์ หรือจะสร้างความสุข.

ดู ๆ แล้ว มัน เป็นเรื่องสร้างความทุกข์ เสีย; เพราะว่ามันช่วย
ให้เกิดความต้องการใหม่ ๆ แปลก ๆ ออกไปไม่สิ้นสุด, เกิดความเห็นแก่
ตัวแปลกออกไป มากออกไปไม่มีที่สิ้นสุด จน มนุษย์นี้เป็นอยู่ด้วย

ความเห็นแก่ตัว ทั้งกลางวันกลางคืน; ไม่ต้องรู้จักกรรมะ, ไม่ต้องรู้จัก
 ธรรมชาติ, ไม่ต้องรู้จักกฎเกณฑ์หรือหน้าที่ตามธรรมชาติที่ถูกต้อง. เขาเอา
 แต่จะได้, เอาแต่จะให้เอรีคอ่อย เป็นสุขสนุกสนานยิ่ง ๆ ขึ้นไป, แล้วก็ไป
 บูลาว่า นี่แหละคือสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์.

คนที่เขากำลังชอบ กำลังหลงอยู่นั้น ไม่มีทางที่จะเข้าใจได้ว่า
 สิ่งนี้มันเพื่อ หรือสิ่งนี้มันบ้า; ยิ่งทำไปยิ่งไม่มีสันติสุข ไม่มีสันติภาพ;
 ต้องลดสิ่งที่เพื่อนี่เสีย จึงจะสร้างสันติภาพขึ้นมาในโลกนี้ได้ง่าย. เดียวนี้ไม่
 เอา; เอาแต่จะขยับขยายส่วนที่ปรุงแต่ง สนับสนุนเนื้อหนังให้มันมีความสุข
 สนุกสนาน เอรีคอ่อย เพลิดเพลินยิ่งขึ้น ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด; นี่เป็นขั้นทั่ว ๆ
 ไป.

ถึงแม้ชั้นวิชาความรู้ก็เหมือนกัน การค้นคว้าใหม่ ๆ พบอะไร
 ขึ้นมา มันก็สนุก สนุกแก่มั่นสมอง, สนุกแก่สติปัญญา ที่จะได้อะไรแปลก
 ๆ, แล้วเป็นที่เขิดหน้าชูตา แต่แล้วก็ไม่มีสันติภาพ ไม่สร้างสันติภาพ. เรา
 ควรจะเอากำลังหรือเอาเวลา เอาการวิวัฒนาการนี้ ไปใช้ศึกษาค้นคว้า
 เฉพาะวิชา ที่จะสร้างสันติภาพกันดีกว่า; วิชาการ วิทยาการ หรือศาสตร์
 อะไรก็ตาม ที่มันไม่สร้างสันติภาพแล้วก็ หยุดไว้ก่อน, หยุดไว้ก่อน, มา
 ปรับปรุงกันใหม่ มาเอากันจริง เฉพาะในวิทยาการที่มันจะสร้างสันติภาพ.

จะเทียบกันสักอย่างหนึ่งก็ได้ เช่นว่า ทุนรอน หรือกำลัง หรือ
 เวลา หรืออะไรที่เอาไปคิดค้น; อย่างกับไปโลกพระจันทร์ได้นี้ ถ้าเอาทุน
 รอนเหล่านั้น มาคิดค้นเรื่องสร้างสันติภาพในโลกนี้กันก่อนนี้ ยังจะได้รับ

ประโยชน์กว่า แต่มันไม่สนุก ไม่แปลก ไม่รำรวยด้วยสติปัญญา, มันไม่ได้ยกหูชูหางด้วยสติปัญญา; ก็เลยไม่ทำ. หรือบางทีมันคิดไกลไปถึงว่า มันจะได้เปรียบผู้อื่น, จะเอาเปรียบผู้อื่นได้มาก โดยวิธีใด แล้วไปคิดค้นกันแต่ในส่วนนั้น.

ส่วนที่ **มนุษย์เดี๋ยวนี้จะไม่มีความสุขเลย; นี้ไม่ได้คิด.** มีความทุกข์ทรมานยิ่ง ๆ ขึ้นไป เขาก็ไม่มองแล้วเขาก็ไม่กลัวด้วย, นี้เรียกว่าทำผิดกฎของธรรมชาติ, ผิดกฎของพระธรรม, ผิดกฎของพระเจ้า, พระเจ้าก็เลยลงโทษให้อย่างสาสม : ให้มนุษย์นี้อยู่กับความทนทุกข์ทรมานยิ่งกว่าในนรก.

ท่านคงจะฟังไม่ถูก เมื่ออาตมาพูดว่า **มนุษย์เดี๋ยวนี้อยู่กับด้วยความทนทุกข์ทรมานยิ่งกว่าในนรก** คืออยู่กับด้วยความกลัว อยู่กับด้วยความสงสัย ระแวง, และอยู่กับด้วยความหิวกระหายเหมือนกับเปรต ไม่มี ความอิ่มความพอ มันหิวเรื่อย หิวอย่างแรงอยู่เรื่อยตลอดเวลา. นี้เรียกว่าเหมือนกับตกนรก แต่เป็นนรกในทางจิตใจ, ร้อนยิ่งกว่าอะไรที่จะมาเผาผลาญร่างกาย. นี้เรียกว่าพระเจ้าลงโทษ. พระเจ้าไหนล่ะ ? ก็**พระเจ้าธรรมชาติ** หรือพระเจ้า คือ **กฎของธรรมชาติ** นั่นแหละ ลงโทษให้ต้องเป็นอย่างนี้.

เมื่อมนุษย์ไปสนใจแต่เรื่องจะเอร็ดอร่อยทางเนื้อทางหนัง **ไม่สนใจเรื่องจะดับกิเลสหรือดับทุกข์** ก็ได้รับผลตรงตามที่เขากระทำ คือ มีแต่ความทุกข์, มีแต่ปัญหา, มีแต่ที่เรียกว่าวิกฤตการณ์อยู่ในโลกตลอดเวลา, แล้วเห็นว่าจะยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

นี่อาตมาไม่ได้พูดเอาข้างเดียว ไม่ได้ลำเอียงอะไร, ไปคิดเอาเอง ไปดูเอาเองทุกคน ว่าวิกฤตการณ์ในโลกนี้มันมีแต่จะยิ่งขึ้นไปจริงหรือไม่ ในสภาพอย่างนี้ ในลักษณะอย่างนี้; และต้องเป็นในลักษณะอย่างไร มันจึงจะค่อย ๆ ลดลง, วิกฤตการณ์จะลดลง แล้วสันติภาพก็จะมาแทนที่. นี่ ความสำคัญเรื่องธรรมชาติ เรื่องกฎของธรรมชาติ มันเป็นอย่างนี้.

ฉะนั้นกฎของธรรมชาตินั้นแหละ คือตัวพระธรรมในฐานะที่เป็น สัจจะ เป็นพระเจ้า สร้างโลกก็ดี ยุบโลกก็ดี อะไรก็ได้. เราต้องรู้จักพระ ธรรม ว่าเป็นกฎของธรรมชาติ บังคับให้มนุษย์ต้องปฏิบัติตามหน้าที่ ให้ ถูกตรงตามกฎของธรรมชาติ เพื่อจะดับทุกข์ แล้วก็จะดับทุกข์ได้.

ขอย้ำอีกทีหนึ่งว่า **ธรรมะคือธรรมชาติ, ธรรมะคือกฎของ ธรรม-ชาติ, ธรรมะคือหน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของ ธรรมชาติ, และธรรมะคือผลที่จะได้รับโดยสมควรแก่การปฏิบัติ ตามกฎ ของธรรมชาติ.**

ร่างกายจิตใจของเราเป็นธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทุกอย่างเป็นธรรม- ชาติ อยู่กันอย่างธรรมชาติ, แล้วมีกฎให้ประพฤติปฏิบัติ : ในส่วนตัวก็ ปฏิบัติให้ถูกต้อง, ต่อผู้อื่นก็ให้ปฏิบัติให้ถูกต้อง; แล้วเราก็เป็นสุข, ทุกคน เป็นสุข. นี่เรียกว่า ได้รับผลจากการปฏิบัติถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ; แล้วเราก็ไม่เห็น, หรือไม่รู้สึกรู้ว่า ธรรมะคืออย่างนี้ เราก็ไม่สนใจกับธรรมะ; เมื่อได้รับการสั่งสอนผิด ๆ ก็เกลียดธรรมะ.

ที่นี้กฎของธรรมชาติมันมีมาก มากเหลือเกิน, มากจนจะรู้ให้หมดไม่ได้ จึงมีพระศาสดาแห่งศาสนาใดศาสนาหนึ่ง ท่านรวบรวมเอามาตั้งเป็น *system* ขึ้นสำหรับจะประพฤติปฏิบัติเท่าที่จำเป็น. นี้เราก็เรียกเสียใหม่ว่า ศาสนา, คือธรรมะ หรือ กฎของธรรมชาติ เท่าที่จำเป็นแก่มนุษย์ก็เรียกว่า ศาสนา; แล้วคนก็ยังเกลียดศาสนา. และวัดก็เป็นที่เผยแพร่ศาสนา แล้วคนก็ยังเกลียดวัด. ฉะนั้น เมื่อมีคนเกลียดวัด มันก็ ไม่สนใจศาสนา ไม่สนใจธรรมะ, แล้วเรื่องมันก็จบกัน ตรงที่ว่า มนุษย์จะต้องมีแต่ความทุกข์.

ขอให้ท่านทั้งหลายเห็นอนิสงส์ของธรรมะอย่างนี้ ว่าจะปฏิบัติถูกต้องตามธรรมชาติ ตามกฎของธรรมชาติแล้ว จะไม่มีปัญหาใด ๆ เหลืออยู่ ไม่มีความทุกข์เหลืออยู่. นี้แหละคืออนิสงส์ของธรรมะ; ซึ่งฝนมันบังคับให้บรรยายได้เพียงเท่านี้.

อาตมาก็ขอยุติการบรรยาย ในลักษณะที่เป็นการปิดประชุม และปิดภาคการบรรยายประจำปีนี้ไว้เพียงเท่านี้.
